

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЯВОРСЬКА АНАСТАСІЯ ВІТАЛІЇВНА

УДК 159.9:378(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
СТРУКТУРА ОСОБИСТІСНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ГЕШТАЛЬТ-
ОРІЄНТОВАНИХ ПСИХОТЕРАПЕВТІВ

053 Психологія
05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктор філософії (PhD)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ А.В. Яворська

Науковий керівник: **Крупельницька Людмила Францівна**, доктор
психологічних наук, професор

Київ-2023

АНОТАЦІЯ

Яворська А.В. Структура особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії (Ph.D) за спеціальністю 053 «Психологія» (05 Соціальні та поведінкові науки). – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Дисертаційна робота присвячена вивченню структури особистісних властивостей у гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Здійснено аналіз теоретико-методологічних основ вивчення особистісних властивостей психотерапевтів. Зокрема, розглянуто підходи до розуміння особистісних властивостей у психології, проаналізовано професійну діяльність психотерапевта як результат реалізації особистісних властивостей та чинник їх змін, вивчено результати досліджень особистісних властивостей психотерапевтів різних теоретичних орієнтацій та проаналізовано проблему вивчення особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Особистісні властивості визначено як диспозиційні утворення, які визначають здатність до виконання певної діяльності або соціальної ролі. Вони, як і особистісні риси, відрізняються відносною стабільністю, різною мірою вираженості у різних людей, здатністю впливати на поведінку людини в певних категоріях ситуацій. Встановлено, що особистісні властивості належать до чинників вибору тієї чи іншої сфери діяльності, в тому числі, професійної, а також прямо чи опосередковано чинять вплив на рівень досягнень у цій сфері. В сучасних дослідженнях виокремлено унікальні риси особистості гуманістично орієнтованих психотерапевтів: емпатію, гнучкість, прийняття особистої агресії, чутливість до власних почуттів, здатність розвивати близькі стосунки, орієнтованість на себе, на цінності самоактуалізації та здатність до вираження власних почуттів. В структурі особистісних властивостей гештальт-терапевтів виразнішими є

грайливість/радість, турботливість/схильність до піклування та духовність, низьким за виразністю є параметр люті/роздратування. Емоційні риси гештальт-терапевтів більшою мірою пов'язані з емпатією, рефлексивним функціонуванням та інтероцептивним усвідомленням.

Проблема недостатньої кількості досліджень гештальт-терапії пов'язана з тим, що виявляється тенденція до ігнорування гуманістичної психотерапії у наукових та медичних закладах. Тим не менш, на сьогоднішній день наявні дослідження, які показали, що зниження рівня дистресу у пацієнтів гештальт-терапевтів є порівнянним з показниками, отриманими у дослідженнях ефективності інших видів терапії.

Емпірична частина дослідження структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів здійснювалась у кілька послідовних етапів, а саме: 1) теоретико-методологічний аналіз наукових джерел, на основі чого дібрано блок методик психодіагностики (2019-2020 роки); 2) формування вибірки досліджуваних та проведення емпіричного дослідження (2020-2021 роки); 3) проведення обробки отриманих емпіричних даних (протягом 2021 року); 4) аналіз отриманих результатів, формулювання висновків на їх основі та втілення їх у практику навчання гештальт-орієнтованих психотерапевтів (2022-2023 роки).

Для емпіричного дослідження підібрано комплекс психодіагностичних методик, який містив чотири блоки для з'ясування змісту ситуаційно-особистісного, ядерно-особистісного, функціонально-особистісного та діяльнісно-особистісного складників особистісних властивостей. Загалом для реалізації дослідження застосовано такі психодіагностичні методики: тест «Соціальний інтелект» (Дж. Гілфорд, М.О'Салліван), «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері» (О. Потьомкіна), Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (А. Маклаков, С. Чермянін), тест «Велика п'ятірка / 5PFQ» (Х. Тсуйі, адаптація А. Хромова); тест «Дослідження вольової саморегуляції» (А. Зверков, Е.

Ейдман); Шкала психологічного благополуччя (К. Ріфф, адаптація Т. Шевеленкової, Т. Фесенко); «Тест Герцберга» (Ф. Герцберг); методика «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір, модифікація А. Реана); «Дослідження мотивації професійного вдосконалення» (О. Бондарчук); тест «Ціннісний опитувальник Шварца» (Ш. Шварц); тест-опитувальник самоставлення (В. Столін, С. Панталеєв); Готовність до саморозвитку» (В. Павлов); «Опитувальник професійного самоздійснення» (О. Кокун).

Вибірку сформовано зі слухачів та випускників Київського Гештальт Університету. У дослідженні взяли участь 200 осіб віком від 22 до 59 років. Серед них 25 (12,5 %) – чоловіки і 175 (87,5%) – жінки. До складу дослідницької вибірки увійшли особи, які відрізняються за рівнем освіти та знаходяться на різних етапах професійного становлення: 50 осіб – група слухачів першого року навчання, 100 осіб – група слухачів останнього року навчання; в) 50 осіб – група практикуючих гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Групи вибірки також мали й вікові відмінності.

Зміст ситуаційно-особистісного, ядерно-особистісного, функціонально-особистісного та діяльнісно-особистісного складників особистісних властивостей відображає різні аспекти особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, у тому числі, соціальний та емоційний інтелект, психологічне благополуччя, рівень психічного здоров'я та професійних компетенцій, і різняться у групах вибірки.

Загалом за вибіркою виявлено: в структурі ситуаційно-особистісного складника – високі показники всіх параметрів соціального інтелекту; найбільшу представленість в структурі соціально-психологічних установок орієнтацій на альтруїзм, свободу та гроші; високі показники комунікативних здібностей та нервово-психічної стійкості; в структурі ядерно-особистісного складника – конфігурацію особистісних рис в порядку спадання вираженості: відкритість досвіду, екстраверсія, добропорядність, нейротизм, прихильність; високі показники самовладання та близькі до високих показники волювої

саморегуляції; високі параметри психологічного благополуччя «осмисленість життя» та «людина як відкрита система»; в структурі функціонально-особистісного складника – співвідношення видів професійної мотивації за типом: зовнішня позитивна мотивація > внутрішня мотивація > зовнішня негативна мотивація; мотиватори професійної діяльності, серед яких найважливішими є досягнення та особистий успіх, співробітництво, колективна взаємодія; найвищу значущість мотивів особистісного зростання; найвищі рангові місця в ціннісній структурі особистості цінностей доброти, універсалізму та стимуляції; в структурі діяльнісно-особистісного складника – помірну вираженість параметрів самоставлення з високим рівнем самоцінності та помірним рівнем внутрішньої конфліктності; переважання психологічної готовності «хочу знати себе і можу змінюватись».

Відмінності між групами, виокремленими за критерієм етапу професійного становлення, вдалось встановити після аналізу та виключення зв'язків окремих досліджуваних параметрів з віком та статтю. Вони засвідчують важливість змістових процесів, які лежать в основі професійного становлення гештальт-орієнтованого психотерапевта.

Вивчення факторної структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів дозволило виокремити чотири фактори: «творча особистість», «особистісно-цільовий», «професійно-цільовий», «прагматично-гуманістичний», які можна вважати різними аспектами особистісних ресурсів гештальт-орієнтованих психотерапевтів. До змісту факторів особистісних властивостей увійшли всі фактори Великої П'ятірки: до першого – екстраверсія та відкритість досвіду, до третього – приємність; до четвертого – сумлінність та нейротизм.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що

вперше:

- встановлено в структурі особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів такий профіль особистісних рис в порядку спадання рівня показників: відкритість досвіду, екстраверсія, добropорядність, нейротизм, прихильність; високі показники параметрів соціального інтелекту, комунікативних здібностей, нервово-психічної стійкості та самовладання, соціально-психологічних установок на альтруїзм, свободу та фінансову складову професійної діяльності, переважання її зовнішньої позитивної мотивації; високий рівень параметрів психологічного благополуччя «осмисленість життя» та «людина як відкрита система», досягнень, особистого успіху та співробітництва як мотиваторів професійної діяльності, значущість мотивів особистісного зростання, переважання в ціннісному профілі цінностей доброти, універсалізму та стимуляції, високий рівень самоцінності та помірний рівень внутрішньої конфліктності, переважання психологічної готовності на самопізнання та самозміни;

- виявлено зв'язок окремих параметрів з віком та статтю гештальт-орієнтованих психотерапевтів, а саме: зростання з віком комунікативних здібностей та адаптивності, орієнтації на результат, свободу та фінансову складову професійної діяльності, рівня волювої саморегуляції та самовладання, змісту роботи як мотиватора професійної діяльності, соціальних мотивів, рівня самоприйняття та зниження показників рис прихильності й відкритості досвіду, а також можливостей співробітництва як мотиватора, рівня мотивів особистісного розвитку, а також внутрішньої конфліктності; у чоловіків вищий рівень орієнтації на результат та на свободу, мотиватора суспільного визнання і винагороди, внутрішньо-професійної форми самоздійснення; у жінок вищий показник орієнтації на альтруїзм, цінності конформності, самозвинувачення у структурі самоствавлення, вищий рівень адаптивності;

- встановлено факторну структуру особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, до якої увійшли чотири фактори, які можна

вважати різними аспектами особистості гештальт-орієнтованих психотерапевтів: «творча особистість», «особистісно-цільовий», «професійно-цільовий», «прагматично-гуманістичний»;

- показано, що певні відмінності між особистісними властивостями пов'язані не з параметрами віку чи статі, а з етапом професійного становлення: у групі випускників навчальної програми чутливість до вербальної та невербальної експресії є вищою, ніж у групі слухачів-початківців; у випускників програми відкритість досвіду більш виражена, ніж у практикуючих гештальт-орієнтованих психотерапевтів; на вищих етапах професіоналізації вищими є частка внутрішньої мотивації у структурі мотиваційного комплексу, рівні самокерівництва, відображеного самоставлення, самоцінності, рівень соціальних та прагматичних мотивів, цінностей самостійності та досягнення та нижчими – рівень мотивів суспільного визнання, співробітництва, особистісного розвитку, цінностей конформності та стимуляції;

розширено уявлення

про роль спеціалізованих навчальних програм у розвитку особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів;

уточнено

відмінності у змісті особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, які мають базову психологічну освіту, та тими, хто її не має.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати дослідження можуть бути застосовані

- при розробці та вдосконаленні навчальних програм для підготовки гештальт-орієнтованих психотерапевтів;
- при розробці університетських робочих програм з дисциплін «Напрями сучасної психотерапії», «Основи індивідуального консультування», «Основи групової психотерапії» тощо.

Ключові слова: гештальт-орієнтовані психотерапевти, особистісні властивості, структура, особистісні риси, особистісні ресурси, психотерапія, психологічне консультування, соціальний інтелект, емоційний інтелект, психологічне благополуччя, психологічна стійкість (резильєнтність), психічне здоров'я, емпатія, професійні компетенції.

SUMMARY

Yavorska A.V. Structure of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists - qualification scientific work on the manuscript rights. Ph.D. thesis in Philosophy in the specialty 053 "Psychology" (05 Social and Behavioral Sciences). - Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2023.

The dissertation is dedicated to the study of the structure of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists. An analysis of the theoretical and methodological foundations of studying the personal traits of psychotherapists has been conducted. In particular, approaches to understanding personal traits in psychology have been examined, the professional activities of a psychotherapist as a result of the realization of personal traits and the factor of their change have been analysed. The results of studies on the personal traits of psychotherapists of different theoretical orientations have been studied, and the problem of studying the personal traits of gestalt-oriented psychotherapists has been analysed.

Personal traits are defined as dispositional formations that determine the ability to perform a certain activity or social role. Like personality traits, they differ in relative stability, varying degrees of expression in different people, and the ability to influence a person's behaviour in specific categories of situations. It has been established that personal trait are factors in choosing one or another field of activity, including professional, and directly or indirectly influence the level of achievements in this area. Unique personality traits of humanistically oriented psychotherapists have been identified in modern research as following: empathy, flexibility, acceptance of personal aggression, sensitivity to one's own feelings, the ability to develop close relationships, self-orientation, orientation towards the values of self-actualization, and the ability to express one's own feelings. In the structure of personal traits of gestalt therapists, playfulness/joy, caring/tendency to care, and spirituality are stronger, while the parameter of anger/irritation is less strong. The emotional characteristics of gestalt therapists are more closely associated with empathy, reflexive functioning, and interoceptive awareness.

The issue of insufficient research on gestalt therapy is linked to a tendency to ignore humanistic psychotherapy in scientific and medical institutions. Nevertheless, existing studies indicate that the reduction of distress levels in patients of gestalt therapists is comparable to the results obtained in studies of the effectiveness of other forms of psychotherapy.

The empirical part of the study on the structure of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists was conducted in several consecutive stages: 1) theoretical-methodological analysis of scientific sources, based on which a set of psychodiagnostics methods was selected (2019-2020); 2) formation of the sample of subjects and conducting empirical research (2020-2021); 3) processing of obtained empirical data (2021); 4) analysis of the results, formulation of conclusions based on them, and their implementation in the training of gestalt-oriented psychotherapists (2022-2023).

For the empirical study, a complex of psychodiagnostics methods was selected, consisting of four blocks to clarify the content of situational-personal, core-personal, functional-personal, and activity-personal components of personal traits. Overall, the following psychodiagnostics methods were applied for the research: the "Social Intelligence test" (J. Guilford, M. O'Sullivan), "Diagnostics of socio-psychological attitudes of personality in the motivational and need sphere" (O. Potyomkina), Multilevel Personality Questionnaire "Adaptability" (A. Maklakov, C. Chermianin), the "Big Five / 5PFQ" test (H. Tsuji, adaptation by A. Khromov); the "Study of Self-Regulation" test (A. Zverkov, E. Eidman); Psychological Well-Being Scale (K. Riff, adaptation by T. Shevelenkova, T. Fesenko); Herzberg Test (F. Herzberg); the "Motivation for Professional Activity" method (K. Zamfir, modification by A. Rean); "Study of Motivation for Professional Development" (O. Bondarchuk); Schwartz's Values Questionnaire (S. Schwartz); Self-Attitude Test (V. Stolin, S. Pantyleev); "Readiness for Self-Development" (V. Pavlov); "Professional Self-Realization Questionnaire" (O. Kokun).

The sample was formed from students and graduates of the Kyiv Gestalt University. The study involved 200 individuals aged 22 to 59. Among them, 25 (12.5%) were male and 175 (87.5%) were female. The research sample included individuals with different levels of education and at various stages of professional development: 50 individuals - first-year students, 100 individuals - final-year students; and 50 individuals - practicing gestalt-oriented psychotherapists. The sample groups also had age differences.

The content of situational-personal, core-personal, functional-personal, and activity-personal components of personal traits reflects various aspects of the personal traits of gestalt-oriented psychotherapists, including social and emotional intelligence, psychological well-being, the level of mental health and professional competencies, and differs among sample groups.

Overall, the sample revealed high scores in all parameters of social intelligence in the structure of the situational-personal component; the highest representation in the structure of social-psychological attitudes is oriented towards altruism, freedom, and money; high indicators of communicative abilities and mental resilience; in the structure of the core-personal component – the configuration of personality traits in descending order of expression: openness to experience, extraversion, agreeableness, neuroticism, and conscientiousness; high levels of self-control and close-to-high levels of self-regulation; high parameters of psychological well-being, specifically "meaningfulness of life" and "the person as an open system"; in the structure of the functional-personal component – the ratio of types of professional motivation, with external positive motivation > internal motivation > external negative motivation; motivators for professional activity, among which the most important are achievement and personal success, cooperation, and collective interaction; the highest significance of motives for personal growth; the highest ranked values in the value structure of personality are kindness, universalism, and stimulation; in the structure of the activity-personal component – moderate expression of self-formation parameters with a high level of

self-esteem and moderate levels of internal conflict; predominance of psychological readiness "I want to know myself and can change."

Differences between groups, distinguished by the criterion of the stage of professional development, were identified after analysing and excluding the relationships of individual studied parameters with age and gender. They attest to the importance of substantive processes that underlie the professional development of gestalt-oriented psychotherapists.

The study of the factorial structure of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists allowed the identification of four factors: "creative personality", "personal-goal-oriented," "professional-goal-oriented," and "pragmatic-humanistic," which can be considered different aspects of the personal resources of gestalt-oriented psychotherapists. The content of the personality factors includes all factors of the Big Five: extraversion and openness to experience for the first factor, agreeableness for the third factor, and conscientiousness and neuroticism for the fourth factor.

The scientific novelty and theoretical significance of the study lie in the following:

for the first time:

- the study established the structure of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists, presenting a profile of personality traits in the descending order of indicator levels: openness to experience, extraversion, conscientiousness, neuroticism, and agreeableness; the study revealed high indicators for parameters such as social intelligence, communicative abilities, emotional stability, and self-control. It also highlighted the socio-psychological orientations towards altruism, freedom, and the financial component of professional activities; the prevalence of external positive motivation in professional activities, a high level of psychological well-being indicators such as "meaningfulness of life" and "a person as an open system," and the significance of motivational factors such as achievement, personal success, and cooperation were identified; the study emphasized the importance of

values related to kindness, universalism, and stimulation, high self-esteem, moderate internal conflict, and a predominance of psychological readiness for self-awareness and self-change;

- the study revealed correlations between specific parameters and the age and gender of gestalt-oriented psychotherapists; specifically, it found that with age, there is an increase in communicative abilities, adaptability, result orientation, freedom, and the financial component of professional activities, as well as increased levels of self-regulation and self-control; the content of work emerges as a motivator for professional activity, along with social motives, self-acceptance, and a decrease in indicators related to affinity and openness to experience, as well as cooperative opportunities as a motivator; men showed higher levels of result orientation, freedom, motivators related to societal recognition and rewards, and internal-professional forms of self-realization; women exhibited higher levels of altruism, conformity values, self-blame in the structure of self-determination, and higher adaptability;

- established the factorial structure of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists, encompassing four factors that can be considered different aspects of the personality of gestalt-oriented psychotherapists: "creative personality", "personal-goal-oriented," "professional-goal-oriented," and "pragmatic-humanistic."

- demonstrated that certain differences in personal traits are not associated with age or gender parameters but are related to the stage of professional development. Sensitivity to verbal and non-verbal expression is higher in the group of program graduates compared to student participants. Graduates exhibit a more pronounced openness to experience than gestalt-oriented psychotherapists with constant practice. At higher stages of professionalization, there is a higher proportion of internal motivation in the motivational complex, levels of self-direction, reflected self-determination, self-esteem, social and pragmatic motives, values of independence, and achievement. Conversely, lower levels are associated with

motives of societal recognition, cooperation, personal development, values of conformity, and stimulation.

expanded

the understanding of the role of specialized training programs in the development of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists.

clarified

the differences in the content of personal traits between gestalt-oriented psychotherapists with a basic psychological education and those without it.

The practical significance of the work lies in the fact that the research results can be applied in:

- developing and improving educational programs for the training of gestalt-oriented psychotherapists.

- designing university course outlines for disciplines such as "Modern Psychotherapy Approaches", "Fundamentals of Individual Counselling", "Fundamentals of Group Psychotherapy," and others.

Keywords: gestalt-oriented psychotherapists, personal traits, structure, personality characteristics, personal resources, psychotherapy, psychological counseling, social intelligence, emotional intelligence, psychological well-being, psychological resilience, mental health, empathy, professional competencies.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації.

1. Яворська А. В. (2020). Особистість та діяльність психотерапевта: психограма (професійно-значущі якості). *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 5 (20), 182-190. <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v5/i20/19.pdf>

2. Яворська А. В. (2023). Типи особистісних змін майбутніх фахівців психологів-терапевтів". *Вісник Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 1 (17), 91-95. [https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.1\(17\).13](https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.1(17).13)

3. Яворська А. В., Крупельницька Л. Ф. (2023). Аналіз зв'язків особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. *Вісник Національного університету оборони України*, 5 (75), 160-169. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-75-5-194-200>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Яворська А.В. Сучасні підходи до трактування особистості клієнта та психотерапевта. XXIII Міжнародна конференція молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження», 22-23 квітня 2021 року, (с.19-23).

2. Яворська А.В. Особистісні властивості сучасного психотерапевта, X Міжнародній науково-практичній конференції «Modern methods of applying scientific theories» 14-17 березня 2023 р., Лісабон, Португалія, (с.319-324)

3. Яворська А.В. Детермінанти особистісних змін психолога-терапевта. XXXII Международная научно-практическая конференция «Technologies for

the development of modern ideas and opinions regarding world trends», 15-18 августа 2023 г., Ванкувер, Канада. (с.218-222)

4. Яворська А.В. Види особистісних властивостей майбутніх гештальт-орієнтованих психотерапевтів. VIII Міжнародна науково-практична конференція European Scientific Congress, 4-6.09.2023 року у м. Мадрид, Іспанія (с.163-166).

5. Яворська А.В. Структура особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. III International scientific conference, Beijing. China, 05-06.09.2023 Science in modern society (с.43-46).

ЗМІСТ

ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні основи вивчення особистісних властивостей психотерапевтів	30
1.1. Підходи до розуміння особистісних властивостей у психології	30
1.2. Професійна діяльність психотерапевта як результат реалізації особистісних властивостей та чинник їх змін	35
1.3. Особистісні властивості психотерапевтів різних теоретичних орієнтацій	46
1.4. Проблема вивчення особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів	50
Висновки до розділу 1	55
РОЗДІЛ 2. Методичні підходи та організація дослідження структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів	58
2.1. Обґрунтування, загальна схема та етапи емпіричного дослідження	58
2.2. Опис дослідницької вибірки	65
2.3. Методи та процедура дослідження	68
Висновки до розділу 2	85
РОЗДІЛ 3. Результати емпіричного дослідження структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів	88
3.1. Загальна характеристика отриманих даних	88
3.1.1. Загальна характеристика даних в межах ситуаційно-особистісного складника особистісних властивостей	88

3.1.2. Загальна характеристика даних в межах ядерно-особистісного складника особистісних властивостей	106
3.1.3. Загальна характеристика даних в межах функціонально-особистісного складника особистісних властивостей	120
3.1.4. Загальна характеристика даних в межах діяльнісно-особистісного складника особистісних властивостей	136
3.2. Зв'язок особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів з параметрами віку та статі	145
3.3. Факторна структура особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів	173
3.4. Аналіз зв'язків між особистісними властивостями гештальт-орієнтованих психотерапевтів	182
Висновки до розділу 3	198
ВИСНОВКИ	203
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	208
ДОДАТКИ	229

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

1. КГУ – Київський Гештальт Університет
2. ГФпт – група практикуючих гештальт-терапевтів.
3. ГВпт – група слухачів останнього року навчання в Київському Гештальт Університеті, які мають вищу психологічну освіту
4. ГВп – група слухачів останнього року навчання в Київському Гештальт Університеті, які не мають вищої психологічної освіти
5. ГСпт – група слухачів першого року навчання в Київському Гештальт Університеті
6. Г1 – група осіб віком від 22 до 27 років
7. Г2 – група осіб віком від 28 до 35 років
8. Г3 – група осіб віком від 36 до 59 років

ВСТУП

Актуальність дослідження. Російське вторгнення спричинило зміни у різних сферах суспільного життя в Україні. Однією з найбільш вразливих сфер виявляється психічне здоров'я людей, що стали жертвою військової агресії. Роль психологів-консультантів та психотерапевтів в цих умовах стає дуже важливою (Мілютіна, Гудир, 2022). Відповідно, підвищуються вимоги до рівня їх фахової підготовки. Підготовка фахівців з психологічної допомоги, до яких насамперед відносять психологів та психотерапевтів, є складним та багаторівневим завданням. До неї входять як базова (психологічна, медична тощо), так і додаткова освіта, яку майбутній фахівець здобуває поза межами освітнього закладу у профільних навчальних програмах, семінарах, конференціях тощо.

При виборі професії, а також на всіх етапах професійної підготовки психотерапевтів велику роль відіграють їх особистісні властивості (Rogers, 1957, Prochaska & Norcross, 2018).

На сьогоднішній день відомо, що у різних психотерапевтів їх клієнти значно відрізняються за результатами, яких вони досягають у психотерапії, тому параметри, які можуть пояснити ці відмінності, викликають все більший дослідницький інтерес (Beutler et al., 2004, Bucher, Suzuki, & Samuel, 2019, Buckman & Barker, 2010, Casari, Ison, & Gómez, 2019, Demir & Gazioğlu, 2017, Sims, 2017, Thompson et al., Topolinski, & Hertel, 2007, Verschuur et al., 2020). Heinonen & Nissen-Lie (2019) повідомляють про дослідження, результати яких підтверджують прямий вплив внутрішньоособистісних змінних терапевта, таких як самозв'язаність та прихильність, на результат. Згідно з ними, на ефективність психотерапії впливають професійні навички міжособистісного спілкування; рівень результатів пацієнтів/клієнтів може передбачатись через професійні характеристики психотерапевтів, такі як труднощі роботи, які вони переживають, копінг-механізми та ставлення до психотерапевтичної роботи.

Особистісні властивості є одним з чинників вибору тієї чи іншої сфери діяльності, в тому числі, професійної, а також прямо чи опосередковано чинять вплив на рівень досягнень у цій сфері. У вітчизняних (Кокун, 2010, Литвинчук, 2018, Плєскач & Україв, 2018) та зарубіжних (Albanese et al., 2003, Pitt et al., 2014, Antonovych, Aralova & Barinov, 2022) публікаціях знаходимо інформацію щодо важливої ролі особистісних властивостей у прогнозуванні ефективності здійснюваної особою діяльності.

Особистісні властивості, будучи більш-менш сталими у часі, тим не менш, певною мірою змінюються протягом життя (Bleidorn et al., 2022, Bühler et al., 2023). На основі синтезу лонгітюдних досліджень за період з 2005 по 2022 рік (Bleidorn et al., 2022), в центрі уваги яких стояв розвиток особистісних рис, що лежать в основі особистісних властивостей, було встановлено, що стабільність рис стрімко зростає протягом раннього віку, а у молодому віці досягає свого плато; з переходом від середнього віку до більшої зрілості відбувається ще одне підвищення стабільності. Проте існують особливості у змінах окремих особистісних рис. Зокрема, емоційна стабільність зростає протягом життя постійно і більш істотно, ніж це уявлялось раніше.

Також важливим у контексті завдань нашої роботи є результати метаналізу досліджень змін особистості у відповідь на життєві події (Bühler et al., 2023). Автори стверджують, що існує специфічний вплив життєвих подій на зміни в особистості. Більш послідовні ефекти стосуються впливу робочих подій, у той час як в сфері кохання вони є менш передбачуваними. Найсильніший вплив на зміни особистісних властивостей чинять завершення навчання, перша робота, нові стосунки, одруження та розлучення.

У дослідженні Fear, & Woolfe (1999) встановлено, що існують відмінності у баченні реальності психотерапевтами різних теоретичних орієнтацій, а Mahon, Minami & Brown (2023) наголошують на тому, що змінна «психотерапевт» вносить найбільшу варіативність у результати психотерапії.

Тим не менш, на сьогоднішній день існує відносно небагато праць емпіричного характеру, у яких вивчаються складники діяльності гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Raffagnino (2020) та Elliott et al. (2013) пояснюють такий відносно низький інтерес до емпіричних досліджень гештальт-терапії тим, що у наукових та медичних закладах чітко виявляється тенденція до ігнорування гуманістичної психотерапії: перевага надається іншим підходам та моделям допомоги. Остання обставина суперечить результатам дослідження Stevens et al. (2011), які встановили, що зниження рівня дистресу у пацієнтів гештальт-терапевтів є порівнянним з показниками, отриманими іншими авторами у дослідженнях ефективності когнітивно-поведінкової психотерапії, особистісно орієнтованої терапії та психодинамічної терапії.

Разом з тим, дослідження гештальт-орієнтованих психотерапевтів в останні роки почали з'являтися дещо частіше. Група авторів (Alcaro et al., 2020) виявили в структурі особистісних властивостей гештальт-терапевтів вираженість рис грайливості/радості, турботливості/схильності до піклування та духовності. Навпаки, зниженим виявився рівень люті/роздратування. Ці властивості пов'язані з емпатією, рефлексивним функціонуванням та інтероцептивним усвідомленням. Lobb et al. (2022), які досліджували гештальт-терапевтів на різних етапах їх професійного становлення, виявили, що змінна, що насамперед розрізняє початківців, з одного боку, та досвідчених слухачів навчальних курсів та психотерапевтів – з іншого, це усвідомлення тіла. Також вони встановили, що емпатія є більш важливою на початку навчання; згодом її значення дещо падає, а процес та зміст навчання відіграють важливу роль у розвитку інтуїції та чуйності терапевта.

Незважаючи на згадані наукові дослідження особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, їх кількість є досить обмеженою навіть у міжнародному масштабі, а в Україні такі дослідження практично відсутні.

Поточний стан наукової розробки, соціальне та практичне значення проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – «Структура особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана в межах наукового напрямку досліджень кафедри психодіагностики та клінічної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Психологічні виміри якості життя, пов'язаної зі здоров'ям, у контексті сучасних викликів» (державний реєстраційний номер 0123U101902). Тему дисертаційного дослідження затверджено (протокол № 5 від 21 листопада 2019 року) та уточнено (протокол № 15 від 15 червня 2023 року) на засіданні Вченої ради факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мета дослідження: встановити та проаналізувати структуру особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**.

1. Проаналізувати теоретико-методологічні основи вивчення та розробити концептуальну модель дослідження особистісних властивостей психотерапевтів.
2. Провести аналіз рівня вираженості та взаємозв'язків особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів.
3. Порівняти особистісні властивості гештальт-орієнтованих психотерапевтів на різних етапах їх професійного становлення та в залежності від віку та статі.
4. Встановити та проаналізувати факторну структуру особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Об'єкт дослідження: особистісні властивості.

Предмет дослідження: структура особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали підхід до розуміння центральних терапевтичних умов, необхідних для здійснення терапевтичних змін (С. Rogers), уявлення про природу та вплив на професійну діяльність особистісних властивостей (М. А. Albanese, К.-І. Tsou, V. Pitt, D. Powis, T. Levett-Jones, S. Hunter та ін.), та рис особистості (R. R. McCrae, & P. T., Jr. Costa, A. Caspi & P. A. Silva, M. Lado, & P. Alonso та ін.), ідеї про відмінності особистісних властивостей психотерапевтів різних теоретичних орієнтацій (J. M. Tremblay, W. G. Herron & C. C. Schultz), про особливості діяльності гештальт-терапевтів (М. А. Macaluso) та щодо специфічного емоційного профілю гештальт-орієнтованих психотерапевтів (А. Alcaro та ін.).

Для розв'язання визначених завдань застосовано такі **методи дослідження**.

а) теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, систематизація, моделювання – для з'ясування змісту, структури, закономірностей, особливостей особистісних змін у процесі підготовки майбутніх психотерапевтів до фахової діяльності.

б) емпіричні – до них увійшов комплекс психодіагностичних методик з чотирьох блоків.

Перший блок методик, до якого увійшли тест «Соціальний інтелект» (Дж. Гілфорд, М.О'Салліван), «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері» (О. Потьомкіна), Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (А. Маклаков, С. Чермянін), використовувався для з'ясування змісту ситуативно-особистісного складника особистісних властивостей.

Другий блок, який містить тест «Велика п'ятірка / 5PFQ» (Х. Тсуйи); тест «Дослідження вольової саморегуляції» (А. Зверков, Е. Ейдман); Шкалу психологічного благополуччя К. Ріфф (адаптація Т. Шевеленкової, Т. Фесенко), було застосовано для з'ясування змісту ядрено-особистісного складника властивостей особистості.

Третій блок, до якого увійшли «Тест Герцберга» (Ф. Герцберг) для визначення структури мотивації та з'ясування домінантних факторів задоволеності діяльністю; методика «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір в модифікації А. Реана) на визначення внутрішньої і зовнішньої мотивації виконуваної діяльності; «Дослідження мотивації професійного і особистісного зростання» (О. Бондарчук); тест «Ціннісний опитувальник Шварца» (Ш. Шварц), використано для з'ясування змісту функціонально-особистісного складника особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Четвертий блок, який складається з тест-опитувальника самоставлення (В. Столін, С. Пантилеєв); «Тесту готовності до саморозвитку» (В. Павлов); «Опитувальник професійного самоздійснення» (О. Кокун), використано для оцінки діяльнісно-особистісного складника особистісних властивостей досліджуваних.

в) методи математичної статистики, а саме, описові статистики; дисперсійний, порівняльний, кореляційний та факторний аналіз. Обробка отриманих емпіричних результатів здійснювалася за допомогою комп'ютерної програми для статистичної обробки даних SPSS Statistics 21.0.

г) інтерпретаційні методи: якісний аналіз, встановлення структурних зв'язків та типологічних особливостей, компаративний аналіз.

Організація дослідження та емпірична база. Дане дисертаційне дослідження має констатуючий характер. Для вивчення структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів було залучено 200 респондентів, серед яких – слухачі Київського Гештальт Університету та практикуючі гештальт-орієнтовані психотерапевти віком від 22 до 59 років. Серед них 12,5 % – чоловіки 87,5% – жінки. До вибірки увійшли особи, які перебувають на різних етапах їх професійного становлення: слухачі першого року навчання за програмою підготовки

гештальт-терапевтів, слухачі останнього року навчання за цією програмою, а також практикуючі гештальт-орієнтовані психотерапевти.

Дослідження структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів проведено нами у кілька послідовних етапів, а саме: 1) здійснено теоретико-методологічний аналіз наукових джерел, на основі чого дібрано блок психодіагностичних методик (2019-2020 роки); 2) сформовано вибірку досліджуваних та проведено емпіричне дослідження (2020-2021 роки); 3) проведено обробку отриманих емпіричних даних (протягом 2021 року); 4) проаналізовано отримані результати, зроблено висновки на їх основі та втілено у практику навчання гештальт-орієнтованих психотерапевтів (2022-2023 роки).

Надійність та достовірність результатів дослідження забезпечено методологічною обґрунтованістю основних положень дисертації, цілісністю організації дослідження та відповідністю його основним науковим вимогам, репрезентативністю вибірки, застосуванням взаємодоповнюючих методів кількісного та якісного аналізу, поєднанням методів математичної статистики для обробки даних з психологічним аналізом.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що

вперше:

- встановлено в структурі особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів такий профіль особистісних рис в порядку спадання рівня показників: відкритість досвіду, екстраверсія, добропорядність, нейротизм, прихильність; високі показники параметрів соціального інтелекту, комунікативних здібностей, нервово-психічної стійкості та самовладання, соціально-психологічних установок на альтруїзм, свободу та фінансову складову професійної діяльності, переважання її зовнішньої позитивної мотивації; високий рівень параметрів психологічного благополуччя «осмисленість життя» та «людина як відкрита система», досягнень, особистого успіху та співробітництва як мотиваторів професійної

діяльності, значущість мотивів особистісного зростання, переважання в ціннісному профілі цінностей доброти, універсалізму та стимуляції, високий рівень самоцінності та помірний рівень внутрішньої конфліктності, переважання психологічної готовності на самопізнання та самозміни;

- виявлено зв'язок окремих параметрів з віком та статтю гештальт-орієнтованих психотерапевтів, а саме: зростання з віком комунікативних здібностей та адаптивності, орієнтації на результат, свободу та фінансову складову професійної діяльності, рівня вольової саморегуляції та самовладання, змісту роботи як мотиватора професійної діяльності, соціальних мотивів, рівня самоприйняття та зниження показників рис прихильності й відкритості досвіду, а також можливостей співробітництва як мотиватора, рівня мотивів особистісного розвитку, а також внутрішньої конфліктності; у чоловіків – вищий рівень орієнтації на результат та на свободу, мотиватора суспільного визнання і винагороди, внутрішньо-професійної форми самоздійснення; у жінок – вищий показник орієнтації на альтруїзм, цінності конформності, самозвинувачення у структурі самостварення, вищий рівень адаптивності;

- встановлено факторну структуру особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, до якої увійшли чотири фактори, які можна вважати різними аспектами особистості гештальт-орієнтованих психотерапевтів: «творча особистість», «особистісно-цільовий», «професійно-цільовий», «прагматично-гуманістичний»;

- показано, що певні відмінності між особистісними властивостями пов'язані не з параметрами віку чи статі, а з етапом професійного становлення: у групі випускників навчальної програми чутливість до вербальної та невербальної експресії є вищою, ніж у групі слухачів-початківців; у випускників програми відкритість досвіду більш виражена, ніж у практикуючих гештальт-орієнтованих психотерапевтів; на вищих етапах професіоналізації вищими є частка внутрішньої мотивації у структурі

мотиваційного комплексу, рівні самокерівництва, відображеного самоставлення, самоцінності, рівень соціальних та прагматичних мотивів, цінностей самостійності та досягнення, та нижчими – рівень мотивів суспільного визнання, співробітництва, особистісного розвитку, цінностей конформності та стимуляції;

розширено уявлення

про роль спеціалізованих навчальних програм у розвитку особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів;

уточнено

відмінності у змісті особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, які мають базову психологічну освіту, та тими, хто її не має.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати дослідження можуть бути застосовані

- при розробці та вдосконаленні навчальних програм для підготовки гештальт-орієнтованих психотерапевтів;
- при розробці університетських робочих програм з дисциплін «Напрями сучасної психотерапії», «Основи індивідуального консультування», «Основи групової психотерапії» тощо.

Результати дослідження впроваджено в роботу Київського Гештальт Університету (довідка від 07.09.2023 №263)

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені у виступах на наукових конференціях: XXIII Міжнародна конференція молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження», 22-23 квітня 2021 року, Київ, Україна; X Міжнародна науково-практична конференція «Modern methods of applying scientific theories» 14-17 березня 2023 р., Лісабон, Португалія; XXXII Міжнародна науково-практична конференція «Technologies for the development of modern ideas and opinions regarding world trends», 15-18 серпня 2023 р., Ванкувер, Канада; VIII Міжнародна науково-

практична конференція «European scientific congress», 4-6 вересня 2023 року, Мадрид, Іспанія; III International scientific conference «Science in modern society», 05-06 вересня 2023 р., Beijing. China.

Публікації. Результати дослідження відображено у 8 публікаціях, серед яких 3 статті у фахових наукових виданнях, 5 – тез виступів на конференціях.

Структура та обсяг роботи Основний зміст дисертації подано на 188 сторінках друкованого тексту, повний обсяг роботи налічує 235 сторінок. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 52 таблиці та 3 рисунки, бібліографічний список містить 173 джерела, з них 120 – іноземними мовами.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПСИХОТЕРАПЕВТІВ

1.1. Підходи до розуміння особистісних властивостей у психології

«Особистісна властивість», «особистісна якість», «особистісна особливість» – терміни, які найчастіше вживаються як синонімічні до терміна «риса особистості». Тим не менш, проаналізувавши застосування цих термінів у сучасній психологічній літературі, знаходимо певні відмінності у їх вживанні.

Спочатку коротко розглянемо підходи до розуміння особистісних рис (англ. – «personality traits») у психології. Основною у вивченні особистості прийнято вважати теорію рис. До розуміння особистісних рис не існує однозначної позиції. Allport & Odbert (1936), які вважаються родоначальниками досліджень рис особистості, називали їх диспозиціями. Вони виокремлюють три основні диспозиції: кардинальні, тобто основні, досить помітні риси, які переважають у житті людини (у якості прикладу може бути нарцисизм); центральні, тобто дещо менш помітні, але також важливі; вторинні, тобто менш стійкі і менш помітні риси, які виявляють себе лише в окремих ситуаціях.

У підході G. W. Allport важливо зацентрувати ідею, що незважаючи на визнання значення номотетичного підходу до вивчення особистості, тим не менш, потрібна фіксація великої ролі ідіографічного підходу, який дозволяє пізнавати особистість через її унікальність та пошук унікальних рис особистості.

Cattell (1973) виокремлює первинні, вихідні, або породжувальні риси, та вторинні, або поверхові риси. Вторинні риси він не вважав значущими для пояснення та прогнозування поведінки, оскільки вони є менш постійними та не завжди можуть бути зведені до якоїсь зрозумілої постійної основи.

До первинних рис він відносив темперамент, риси-здібності, від яких залежить ефективність реагування, динамічні риси, які своєю чергою поділяються на «ерги» (вроджені риси) та «сентименти» (формуються під впливом соціального та культурного середовища, виражаються у подальшому у інтересах та диспозиціях).

R. B. Cattell у своїх міркуваннях спирався на математичні орієнтири та можливість передбачити поведінку людини через врахування необхідних складників. Він запропонував т.з. рівняння специфікації: $R = f(S, P)$, де R – це специфічна реакція людини, яка є функцією від ситуації-стимулу (S) та від особистісних рис, специфічних для реагування на дану ситуацію (P).

Окремо зазначимо, що незважаючи на те, що R. B. Cattell спирався на розуміння рис як відносно постійних та стійких тенденцій до реагування, які дозволяють передбачати поведінку людини, він також зазначав важливість врахування не лише рис, але й інших змінних, таких як настрій, соціальна роль, яку вимагає дана ситуація, тощо. Ці додаткові змінні дозволяють підвищити рівень точності передбачення поведінки.

Тобто, як бачимо, у підході R. B. Cattell, міститься ідея про те, що риси хоч і є своєрідним центром збору різних особистісних змінних, є вужчими за своїм змістом, ніж той комплекс змінних, який необхідно враховувати для підвищення точності аналізу особистості та відповідного прогнозування її поведінки.

Особливістю особистісних рис, як і особистісних властивостей, є їх відносна стабільність, різна міра вираженості у різних людей, здатність впливати на поведінку людини в різних категоріях ситуацій. Тим не менш, риси

можуть бути не обов'язково «особистісними»: вони можуть характеризувати як особистість, так і інтелект.

Істотне просування теорії рис відбулося з початком застосування факторного аналізу, який уможливило вивчення латентних параметрів та їх зв'язків, а також аналіз та опис індивідуальних відмінностей.

В теорії Н. J. Eysenck (Eysenck & Eysenck, 1985, Eysenck, 1991) фігурують три фактори та відповідно три суперприси, які певною мірою властиві не якимсь окремим категоріям осіб, а всім людям. Йдеться про екстраверсію-інтроверсію, невротизм-емоційну стабільність та психотизм-силу Супер-Его. Н. J. Eysenck вважав ці три особистісні виміри біологічними диспозиціями. Втім, ці фактори утворюють собою своєрідне поле широкого спектру особистісних виявів.

Завершуючи короткий огляд найбільш відомих підходів до розуміння факторних моделей особистості, слід згадати про модель Великої П'ятірки, розроблену Робертом Р. Мак Креєм та Полом Т. Коста-молодшим (McCrae & Costa, 2003). В основу моделі покладено ідею групування рис, за допомогою яких люди описують одне одного. Іншими словами, ця модель заснована на базовій лексичній гіпотезі щодо закодованості розбіжностей між людьми в певних словах природньої мови. Власне, Велика п'ятірка являє собою більшою мірою емпірично виведену модель, а не результат теоретизування. Ці п'ять факторів було отримано в результаті факторного аналізу.

В подальшому вивченні та перевірці (McCrae & Costa, 1997) виявилось, що структура диспозицій, до якої входять відкритість до досвіду, сумлінність, екстраверсія, доброзичливість (схильність до згоди) та невротизм, відтворюється у різних культурах та в різних країнах. Це додало вагомості моделі Великої П'ятірки та популярності серед дослідників з різних країн. Крім того, було знайдено паралелізм факторів Великої П'ятірки та найголовніших факторів моделі Р. Б. Кеттелла.

В сучасних публікаціях, присвячених використанню моделі Великої П'ятірки (Bainbridge, Ludeke, & Smillie, 2022), висловлюється, зокрема, ідея щодо необхідності її застосування у якості організаційної структури для значної кількості самостійних шкал психологічних рис.

В багатьох роботах ця модель використовується для опису психологічних рис в контексті стратегії планування лікування (Bagby et al., 2016), а також для оцінки особистісних рис психотерапевта (Branson & Shafran, 2015, Bucher, Suzuki, & Samuel, 2019, Casari, Ison, & Gómez, 2019, Chapman et al., 2009, Coleman, 2006, Demir & Gazioğlu, 2017, Evers et al., 2019, Heinonen & Nissen-Lie, 2019, Heinonen & Orlinsky, 2013, Janse et al., 2023, Lingiard et al., 2018, Newton-Howes et al., 2014, Roberts et al., 2017, Scragg, Bor & Watts, 1999, Sims, 2017, Terracciano et al., 2008, Thompson et al., 2002, Verschuur et al., 2020).

Крім моделі Великої П'ятірки, сьогодні в різних країнах прийняті й інші моделі, наприклад, особистісна модель HEXACO (Lee, 2008), яка містить шість особистісних факторів: чесність-скромність, емоційність, екстраверсія, схильність до згоди, сумлінність та відкритість до досвіду (Honesty-Humility, Emotionality, Extraversion, Agreeableness, Conscientiousness and Openness to Experience). Як бачимо, частина факторів у цій моделі збігається з факторами Великої П'ятірки.

Аналізуючи сучасні зарубіжні публікації, знаходимо як роботи, в яких в центрі уваги стоять особистісні властивості (Albanese et al., 2003, Tsou et al., 2013, Pitt et al., 2014), так і праці, у яких центральним поняттям є «риса особистості» (Caspi, & Silva, 1995, Lado & Alonso, 2017, Soldz, & Vaillant, 1999). Термін «особистісні властивості» (або ж «якості», англійською – «personal qualities») частіше використовується для позначення більш узагальнених особистісних утворень, у порівнянні з позначуванням терміном «риса».

Також він вживається у контексті придатності особи до виконання певної діяльності, тієї чи іншої соціальної ролі тощо, наприклад, «відповідні

особистісні якості для медичного факультету» (Tsou et al., 2013), «особистісні якості студентів-медсестер» (Pitt et al., 2014). Тобто коли йдеться про необхідні для певної діяльності властивості особистості, у якості останніх можуть бути, зокрема, й особистісні риси. За умови, що риси поміщені у контекст певної діяльності, виконання певної соціальної ролі, про них говорять як про властивості особистості.

Отже, поняття «особистісна риса» та «особистісна властивість» часто вживаються у психологічних публікаціях як синоніми, багато авторів не виокремлюють відмінності між ними. Тим не менш, при більш докладному вивченні бачимо, що особистісна властивість є, з одного боку, поняттям більш широким, оскільки властивість може вміщувати в себе й рису (риси), але, з іншого боку, риси можуть відноситись не лише до особистості, але й, скажімо, до інтелекту.

Незважаючи на складність розмежування цих понять в психології, все-таки зазначимо, що «особистісна властивість» є поняттям більш універсальним, менш специфічним і може вживатись у ширшому контексті, у порівнянні з поняттям «особистісна риса». Крім того, за необхідності акцентування здатності особистості до виконання певної діяльності та/чи соціальної ролі, поняття «особистісна властивість» / «набір (комплекс) особистісних властивостей» постають як більш доречні.

Отже, на основі аналізу підходів до розуміння особистісних властивостей, у своїй роботі ми спиратимемось на таке їх визначення. Це особистісні диспозиції виконання певної діяльності або соціальної ролі, які, як і особистісні риси, відрізняються відносною стабільністю, різною мірою вираженості у різних людей, здатністю впливати на поведінку людини в певних категоріях ситуацій. Структура особистісних властивостей обов'язково містить і риси особистості: останні становлять найвагоміший складник цієї структури. Однак змістом структури особистісних властивостей є не лише особистісні риси, але й інші змінні, такі як інтереси, цінності, світоглядні

установки тощо. Ці додаткові змінні дозволяють підвищити рівень точності передбачення поведінки людини у певних категоріях ситуацій, зокрема, у ситуаціях професійної діяльності.

1.2. Професійна діяльність психотерапевта як результат реалізації особистісних властивостей та чинник їх змін

Особистісні властивості як певні диспозиційні структури, з одного боку, впливають на вибір особою діяльності, яку вона прагне виконувати, та задають певну рамку виконання цієї діяльності: виконувана діяльність стає обмеженою та специфікованою наявними особистісними властивостями. З іншого боку, самі особистісні властивості, очевидно, можуть змінюватись під впливом тієї чи іншої діяльності.

Однак для того, щоб впевнено орієнтуватись у цьому обопільному впливі, необхідно розглянути праці, у яких розглядається дане питання та наводяться результати досліджень з відповідної проблематики. Оскільки обидва вектори цього обопільного впливу передбачають зміни, логічним є розгляд понять «зміна» та «особистісна зміна».

Термін «зміна» входить в активний психологічний обіг у 1970-х роках, коли явище зміни як предмет розробляється та досліджується в методологічному та загально-психологічному контекстах. Насамперед, йдеться про дослідження у сфері психотерапії та консультування (Applebaum, 1978, Kanfer, 1986; Bergin, 1997, Levinson, Darrow, Klein, Levinson & McKee, 1977, Parkes, 1971, Prochaska, Norcross, Fowler, Follick & Abrams, 1992; Rogers & Dymond, 1954; Satir & Stachowiak, 1977, Schlossberg, 1981, Watzkawich, 1978) та ін.

Згадані дослідники погоджуються з імпліцитною представленістю специфічного процесу, який приводить до особистісних трансформацій та змін. Насамперед, йдеться про «зміну особистості» та про існування суб'єкта зміни, тобто особистість піддається змінам (будь-яким зовнішнім і внутрішнім,

при цьому функціонуючи як об'єкт) та особистість змінює (де підкреслюється суб'єктне, породжувальне начало особистісних змін, яке продукує сама особистість).

На рубежі 1980-х - 1990-х років виникає ряд відомих емпіричних досліджень особистісних змін, в яких йдеться про сам процес змінювання, трансформування особистості (Dryden, 1990; Greenberg, Rhodes, 1991; Meth, Pasick, 1992; Prochaska, Norcross, Fowler, Follick & Abrams, 1992).

Вважаючи в якості кореневої метафори особистісного змінювання спіраль розвитку як процес незворотного спрямованого процесу, Overton (2013) вважає рядоположними поняття «розвиток» і «зміна», намагаючись відобразити в понятті обидві ознаки (незворотність та спрямованість). Але основною ознакою зміни є продукування істотної різниці в об'єкті (Лушин, 2021), тоді як основною ознакою розвитку є зміни, які результуються утворенням складніших структур і функцій (Amir & McAuliffe, 2020, Gazzillo et al., 2020). У цьому контексті процес розвитку може бути уподібнений змінюванню лише тоді, коли змінювання вважається складовою частиною процесу розвитку. Функцією такого змінювання є відтворення істотних відмінностей у вихідній системі та утворення нової, більш складної структури, яка поліпшує функціонування цілісної системи особистості.

Нам близький підхід дослідників, які наполягають на диференціюванні понять зміни і розвитку та вважають, що зміни не можна пояснювати лише в термінах розвитку, оскільки при ототожненні цих понять розвиток розуміється як замкнута система, тобто мається на увазі розвиток в межах ідеї потенціалізму, уявлення про розвиток як розгортання закладених потенцій. У той же час «зміна» – поняття більш широке за змістом; воно містить сенс не лише розгортання внутрішніх потенцій, але й взаємодії цих потенцій з оточенням (перш за все, соціальним), особистісний вибір варіантів розвитку тощо.

Особистісні властивості є одним з чинників вибору тієї чи іншої сфери діяльності, в тому числі, професійної, а також прямо чи опосередковано чинять

вплив на рівень досягнень у цій сфері. У вітчизняних (Кокун, 2010, Литвинчук, 2018, Плєскач & Україв, 2018), та зарубіжних (Albanese et al., 2003, Pitt et al., 2014, Antonovych, Aralova & Barinov, 2022, Kravchuk, 2020, Kravchuk, 2022) публікаціях знаходимо інформацію щодо важливої ролі особистісних властивостей у прогнозуванні ефективності здійснюваної особою діяльності.

Одним з перших, хто акцентував увагу на важливості особистісних властивостей психотерапевта для уможливлення особистісних змін клієнта, був Rogers (1957). Відомі дослідники психотерапії J. O. Prochaska & J. C. Norcross вважають, що саме С. Rogers найбільш артикульовано описав необхідні умови, які має забезпечити психотерапевт для уможливлення особистісних змін клієнта (Prochaska & Norcross, 2018: 6), а саме: 1) психотерапевт має бути аутентичним; 2) психотерапевт має ставитись до клієнта у стилі безумовного позитивного прийняття; 3) терапевт має бути емпатійним (Rogers, 1957).

З того часу в психології з'явилося багато робіт, у яких особистісні властивості психотерапевтів дістали більш диференційований та уточнений ракурс вивчення. Сьогодні доступна велика кількість публікацій, у яких розглянуто не лише професійно важливі якості психотерапевта, але й зв'язки між ними, а також з багатьма іншими параметрами (Калмиков, 2020, Калмиков, 2022, Barron, 1978, Beutler et al., 2004 Bovendeerd, 2023, Chapman et al., 2009, Delgadillo et al., 2020, Francesetti et al., 2020, Hersoug et al., 2009 Kivlighan et al., 2017, Klapprott, Kästner & Gumz, 2023, Nissen-Lie et al., 2017, Roscoe & Taylor, 2023, Schöttke et al., 2017, Schiefele et al, 2017, Simpson, Gangestad & Biek, 1993, Taubner & Evers, 2022).

Багато робіт присвячено психологічній готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності (Кокун, 2010, Литвинчук, 2018, Лозова, Циганчук, Ліплянська & Миколенко, 2022, Поканевич, 2019, Столярчук & Сергєєнкова, 2019, Kreimeyer, Zaporozhets, Smith & Lozova, 2020, Morozova-Larina, Kazakov, & Stetsenko, 2021, Shingaev et al., 2019). Оскільки в центрі уваги у нашому

дослідженні знаходяться фахівці з психологічної допомоги, більшу увагу ми приділили розгляду саме їх психологічної готовності у роботах вітчизняних та зарубіжних авторів. Зімовін (2021) розглядає психологічну готовність психотерапевтів крізь призму особистісних ресурсів, а саме: ресурсів ефективності психотерапії та ресурсів благополуччя психотерапевта.

Мишко (2016), проаналізувавши погляди різних вітчизняних науковців, доходить до висновку, що психологічна готовність пов'язана з професійною компетентністю майбутнього психолога, яка своєю чергою містить поряд зі знаннями, вміннями й навичками, професійно важливі якості особистості, ціннісно-смислову систему, світоглядні установки тощо. Професійна ж готовність є, на думку дослідниці, синтезом особистісних властивостей, що формують її здатність займатись діяльністю.

Вивчивши психологічну готовність до професійної діяльності майбутніх психологів, що здобувають другу вищу освіту, Н. М. Мишко виявила, що більшість її респондентів, які навчаються на 1 курсі, мають високі показники за типом професії «Людина-людина», середні показники – за типом «Людина-знакова система» та низькі показники – за типами «Людина-техніка», «Людина-природа» та «Людина-художній образ».

У той же час у студентів 2 курсу картина вираженості складників психологічної готовності дещо змінюється: високим у більшості студентів залишається показник за типом «Людина-людина», низьким – «Людина-техніка» (але кількість таких студентів зменшується), середнім – «Людина-знакова система» (кількість дещо підвищується). А от щодо типів «Людина-природа» та «Людина-художній образ» відбувається істотне збільшення учасників з середнім рівнем показників. На основі отриманих результатів авторка робить висновок про вплив міждисциплінарних зв'язків психології, які студенти засвоюють протягом навчання. Водночас на 2 році навчання у досліджуваних знизилась показники позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності та бажання займатись нею.

Такі результати висвітлили неоднозначність змін у психологічній готовності до професійної діяльності майбутніх психологів, що здобувають другу вищу освіту. Коригування професійної компетентності протягом навчання та більш реалістична оцінка своєї майбутньої професійної діяльності, вірогідно, спричиняють деяке зниження рівня ставлення до неї.

У полі публікацій щодо психологічної готовності психотерапевта до діяльності знаходимо також публікації, у яких висвітлено психологічні властивості, що впливають на готовність працювати з особливими категоріями пацієнтів. Зокрема, у публікації Schlechter et al. (2020) встановлено, що до психологічних характеристик, які впливають на готовність психотерапевта працювати з біженцями, належать терапевтичні стилі невпевненості в собі та нейтральності, раціональність як базове припущення, попередній досвід роботи з біженцями в терапевтичному оточенні, відчуття комфорту при роботі з перекладачем під час терапії та сприйняті мовні бар'єри. Саме ці якості виявилися найважливішими предикторами готовності психотерапевтів працювати з біженцями.

Отже, особисті властивості психотерапевтів та інших фахівців з психологічної допомоги чинять вплив на вибір професії та входять до структури психологічної готовності здійснювати професійну діяльність в тій чи іншій сфері.

Особистісні властивості, будучи більш-менш сталими у часі, тим не менш, певною мірою змінюються протягом життя (Олійник, 2020, Bleidorn et al., 2022, Bühler et al., 2023). Про особистісні властивості, як і про риси, не можна сказати однозначно, що вони стабільні чи змінюються протягом життя, тому що якщо говорити загалом, то коректніше сказати, що вони і стабільні, і мінливі протягом життя. Розкриємо цю тезу трохи докладніше.

На основі синтезу лонгітюдних досліджень за період з 2005 по 2022 рік, (Bleidorn et al., 2022), в центрі уваги яких стояв розвиток особистісних рис, що лежать в основі особистісних властивостей, було встановлено, що стабільність

рис стрімко зростає протягом раннього віку, а у молодому віці досягає свого плато. Надалі відбувається ще одне підвищення стабільності: воно відбувається з переходом від середнього віку до більшої зрілості. Було виявлено недостатньо доказів підвищення стабільності після 25 років. У міру старіння особистість має тенденцію змінюватися в напрямку більшої зрілості. Крім того, кумулятивні зміни середнього рівня ознак протягом життя були не такими значними, як це передбачалося на основі більш ранніх результатів досліджень.

Проте існують особливості у змінах окремих особистісних рис. Зокрема, емоційна стабільність зростає протягом життя постійно і більш істотно, ніж це уявлялось раніше. Аналіз модераторів у цьому дослідженні показав, що вузькі вимірювання на фасетному рівні та дезадаптивні ознаки виявляють себе як менш стабільні, у той час як ширші домени та адаптивні ознаки – як більш стабільні.

Цікавим є метаналіз досліджень змін особистості у відповідь на життєві події (Bühler et al., 2023). На основі аналізу 44 досліджень та даних 89 вибірок із загальною кількістю 121187 учасників автори стверджують, що існує специфічний вплив життєвих подій на зміни в особистості. Цей вплив можна вважати відносно невеликим, але надійність його є доведеною. Більш послідовні ефекти стосуються впливу робочих подій, у той час як у сфері кохання вони є не дуже послідовними. Найсильніший вплив на зміни особистісних властивостей чинять завершення навчання, перша робота, нові стосунки, одруження та розлучення. Аналіз модераторів виявив досить сильний вплив часової затримки на зв'язки між життєвими подіями в любовній сфері та зміною особистості.

Отже, можемо впевнено стверджувати, що події у сфері професійної діяльності є досить впливовими щодо зміни особистісних властивостей. Звісно, їх вплив має обмежений характер, оскільки у дорослому віці слабо змінюються риси особистості, окрім емоційної стабільності. Але зміни

особистісних властивостей під впливом життєвих подій, насамперед, у робочій сфері, принципово можливі.

Перейдемо до розгляду питання про вплив особистісних властивостей на вибір та здійснення змісту професійної діяльності. Для цього проаналізуємо публікації щодо особистісних властивостей психотерапевтів та осіб, що займаються (чи готуються займатись) діяльністю, близькою до змісту діяльності психотерапевта за параметром надання послуг людям з психічними чи соматичними розладами, насамперед, медичних працівників та психологів.

Група українських науковців (Vaskivska et al., 2022) займається визначенням чинників професійного становлення практичних психологів, вказуючи на важливість формування у них протягом навчання усвідомленості, діалогічної компетентності, адекватної професійної Я-концепції. Ці вчені пропонують враховувати і особистісний, і професійний рівні майбутнього фахівця. Запропонована авторами модель професійного навчання орієнтована на забезпечення студентів професійним досвідом через знання про себе, саморозуміння, самоприйняття своїх особистісних та професійних якостей.

Albanese et al. (2003) обговорюють можливості та методи вимірювання особистісних властивостей вступників до медичних закладів. Вони зазначають, що прийняття рішення про вступ лише на основі академічних показників, без використання інформації щодо особистісних властивостей вступників має значні обмеження. Відтак автори пропонують здійснювати пошук уніфікованої системи оцінювання, здатної об'єднати ресурси від сертифікації та повторної сертифікації для розвитку компетенцій у континуумі особистісних властивостей.

Pitt, Powis, Levett-Jones, & Hunter (2014) провели дослідження для того, щоб отримати відповіді на такі питання: чи відрізняються медсестри, які починають навчання на бакалавраті, за певними особистісними властивостями; чи залежать ці властивості від віку та статі; чи змінюються вони з часом.

У цьому дослідженні четверта частина (24%) студентів мали надзвичайно високі результати за однією або кількома шкалами Опитувальника оцінки особистісних властивостей. До нього входять нарцисизм, відстороненість, впевненість, емпатія (перший тест – NACE), чотири гіпотетичні моральні дилеми з 49 варіантами відповідей, які надають інформацію щодо моральної орієнтації у континуумі лібертаріанства (надання переваги потребам особи) – комунітарності (надання переваги правилам суспільства), що дозволяє передбачати прийняття рішення студентом, коли він стикається з моральною дилемою (другий тест – IVQ); Самооцінний опитувальник зі шкалою *само (контролю)*, яка відображає сумлінність та розраховується на основі балів за рисами «порядність», «працьовитість», «самоконтроль», «(не) вседозволеність» і «(не) антисоціальність» та шкалою *резильєнтності*, яка відображає емоційну стабільність та розраховується на основі балів за рисами, а саме, «мінливістю», «замкнутістю», «примхливістю», «тривогою» та «нереальністю (дивні або тривожні думки)» (третій тест – SAI).

Найвищі бали (екстремуми) продемонстрували риси нарцисизму та емпатії, а також сфера моральної орієнтації. Слабкий позитивний зв'язок було встановлено між віком та контролем, резильєнтністю, нарцисизмом та емпатією. Помірний позитивний зв'язок був встановлений для оцінки «лібертаріанства-комунітарності»: старші студенти відрізнялись вищим рівнем комунітарності у моральній орієнтації. Також було виявлено гендерні відмінності. Це стосувалось значно вищої сумлінності, орієнтованості на комунітарність та залученості у жінок, у порівнянні з чоловіками, а також вищих показників нарцисизму та відчуженості та нижчих – емпатії – у чоловіків.

Ще більше параметрів вивчається в контексті встановлення особистісних властивостей психотерапевтів. Fletcher & Delgadillo (2022) поставили перед собою завдання прослідкувати потенційну релевантність особистісних рис терапевтів. Для цього вони здійснили огляд 27 досліджень,

які вивчають зв'язок між особистісними рисами терапевтів, з одного боку, та процесами лікування та результатами – з іншого.

В розглянутих дослідженнях вплив особистісних рис психотерапевта аналізувався щодо терапевтичної орієнтації, навичок міжособистісного спілкування, компетентності та навичок, вірності моделі, результатів лікування, терапевтичного альянсу та благополуччя. Більш однозначні результати було отримано щодо зв'язку особистісних рис психотерапевтів з вибором ними терапевтичної орієнтації, а також з навичками міжособистісного спілкування; докази ж зв'язку особистісних рис психотерапевта з клінічними результатами виявилися доволі неоднозначними.

Нещодавнє вивчення загальних факторів у психотерапії за допомогою багаторівневого моделювання (Meier et al., 2023) встановило, що загальний фактор «Терапевтичний альянс» зростає протягом курсу терапії лінійно, у той же час, загальні фактори «Подолання», «Когнітивна інтеграція» та «Афективна обробка» змінюються з часом. Найбільше пов'язаним з результатом виявився фактор «Подолання», який стосується покращення здатності клієнтів справлятися зі своїми проблемами. Автори зазначають, що результати їх дослідження свідчать про мінливість загальних факторів протягом курсу терапії, тобто їх вага на різних етапах психотерапії змінюється.

Існуючі дослідження у цьому проблемному полі стосуються найрізноманітніших аспектів. Науковці (зокрема, Klapprott, Kästner & Gumz, 2023) останніми роками звертають увагу не лише на риси особистості, вимірювані тими чи іншими опитувальниками, але й на паравербальні параметри психотерапевтичної взаємодії.

Індивідуальні паравербальні особливості мовлення терапевта пов'язані складними зв'язками із семантичним змістом, терапевтичними стосунками та ефективністю психотерапевтичного процесу. Автори огляду (там само) на основі аналізу результатів 15 відібраних досліджень (1417 записів в базах даних) встановили, що «нижча основна частота та м'якша мова (низька

вокальна енергія), як правило, сприймаються як більш емпатійні». Також виявлено, що у випадку відмінностей у темпі мови психотерапевта та клієнта, психотерапевт сприймається клієнтом як менш емпатійний.

Важливим є також розгляд питання про те, чи змінюються особистісні властивості психотерапевтів та інших фахівців з психологічної допомоги під час їх навчання та подальшого здійснення професійної діяльності. Fear & Woolfe (1999) повідомляють про дослідження, у якому було проаналізовано, з точки зору бачення реальності, особисті наративи трьох груп консультантів на різних етапах їх становлення: 1 група – особи, які проходили сертифікований курс із консультування, 2 група – особи, що отримали диплом після завершення аспірантури з консультування, та 3 група – консультанти, які вже займаються своєю професійною діяльністю. Досліджувані у групах 1 і 2 писали розповіді у відповідь на Тематичний Аперцептивний Тест, а у групі 3 – розповіді про минулі події. Автори виявили, що група, яка завершила навчання в аспірантурі, виявляє найменший зв'язок між дотримуванням іронічного бачення реальності та еkleктичною орієнтацією.

Автори роблять висновок, що бачення реальності пов'язане з теоретичною орієнтацією фахівця; метатеоретичні припущення обраної теоретичної орієнтації, очевидно, співзвучні метатеоретичним припущенням особистої філософії тих, хто обирає навчатись та працювати у тому чи іншому теоретичному підході.

Тобто у цьому дослідженні існують аргументи щодо двох сторін взаємозв'язку особистісних властивостей консультанта з його професійною діяльністю: і щодо впливу особистісних властивостей на вибір професії, і щодо змін особистісних властивостей під впливом відповідних навчання та здійснюваної професійної діяльності.

На основі аналізу низки сучасних зарубіжних досліджень (Ziem & Hoyer, 2020, Nissen-Lie et al., 2017, Heinonen & Nissen-Lie et al., 2020; Wampold & Owen, 2021, Mahon, 2022, Mahon, Minami & Brown, 2023), можемо зазначити

деякі важливі якості та специфічні характеристики психотерапевтів, які впливають на успіх психотерапевтичної діяльності. Насамперед, слід зазначити, що змінна «психотерапевт» вносить найбільшу варіативність у результати психотерапії (Mahon, Minami & Brown, 2023). Менш успішною є психотерапія, яку проводить фахівець, орієнтуючись на «ідеальний альянс» (Mahon et al., 2022). Пояснення цього факту зводиться до того, що психотерапевти, які не прагнуть до «ідеального альянсу» (хоча це не означає, що альянс не важливий, швидше – навпаки), мають більше можливостей реагувати на потреби клієнтів: йдеться про своєрідне смирення терапевта.

Важливими предикторами більшої успішності психотерапії є менш позитивна оцінка змін клієнта психотерапевтом, ніж самим клієнтом (Ziem & Hoyer, 2020), а також невпевненість психотерапевта у своїй «професійній ідеальності» (Nissen-Lie et al., 2017). Пояснення цих закономірностей наступне: психотерапевти з такими якостями з меншою імовірністю переоцінюють як свою ефективність, так і рівень змін клієнтів під впливом психотерапії; вони більш чутливі до негативних переживань клієнтів, що дає їм можливість коригувати результати своєї практики.

Також з перспективи особистісних властивостей, зазначається роль комунікативних можливостей психотерапевта та наявності фасилітаційних навичок (Heinonen & Nissen-Lie, 2020; Wampold & Owen, 2021): такі ресурси психотерапевта забезпечують їх ефективність щодо стратегій відновлення розірваного альянсу (Eubanks et al., 2018). Ще один параметр успішності психотерапії, який залежить від психотерапевта, спирається на відносно нову концепцію «навмисної практики» (Goldberg, Rousmaniere et al., 2016). Зокрема, деякі психотерапевти використовують рутинний моніторинг результатів психотерапії для підтримки навмисної практики.

1.3. Особистісні властивості психотерапевтів різних теоретичних орієнтацій

Аналіз, проведений у попередньому параграфі, показав, що особистісні властивості психотерапевта значною мірою впливають на успіх психотерапії. Різні особистісні параметри мають різну вагу у цьому впливі, але заперечувати роль особистісних властивостей психотерапевта немає підстав. Тим не менш, залишається важливим для аналізу аспект відмінностей у особистісних властивостях психотерапевтів різних теоретичних орієнтацій. Чи відрізняються між собою психотерапевти, які пройшли навчання та здійснюють психотерапевтичну практику у когнітивно-поведінковому підході, від психотерапевтів, які ідентифікують себе з психодинамічним підходом? Чи відрізняються між собою за особистісними властивостями клієнт-центровані психотерапевти та гештальт-терапевти?

Різні системи психотерапії відрізняються між собою різними теоріями особистості та психопатології (Prochaska & Norcross, 2018: 14). Відповідно, у кожній з цих систем існує свій набір аксіом та підходів до здійснення практики, які часто суперечать аксіомам та підходам інших систем. Водночас, в психотерапії все частіше здійснюються спроби об'єднати надбання різних психотерапевтичних систем через пошук відповідних об'єднувальних конструктів, таких як, наприклад, «метатеоретичне мислення психотерапевта» (Щербина, 2012: 28-94), або ж через інтеграцію різних ідей і підходів під парасолькою новою підходу: прикладом може слугувати схема-терапія (Arntz & Jacob, 2013).

Незважаючи на інтегративні процеси, статусом-кво в галузі психотерапії залишається диференціація її поля на окремі психотерапевтичні системи. Відтак майбутнім психотерапевтам доводиться обирати з-поміж цих систем. Цей вибір здійснюється на основі багатьох чинників, одними з яких є особистісні властивості майбутніх фахівців, близькість їх світоглядних установок ідейним основам тієї чи іншої психотерапевтичної системи тощо.

Одне з перших досліджень зв'язку особистісних факторів психотерапевтів з теоретичною орієнтацією було проведено D. E. Walton у 1978 році. У дослідженні (Walton, 1978) взяли участь 126 психотерапевтів-чоловіків. У набір теоретичних орієнтацій увійшли психодинамічна, раціонально-емотивна (РЕТ А. Елліса), еклектична та поведінкова. У цьому дослідженні вдалось встановити виражені відмінності психодинамічних психотерапевтів, які були складнішими та серйознішими, ніж раціонально-емотивні психотерапевти; раціонально-емотивні психотерапевти ж виявились більш раціональними, ніж еклектичні терапевти.

Крім того, поведінкові психотерапевти мали низький рівень інтуїції, а раціонально-емотивні – високу раціональність. Щодо психодинамічних психотерапевтів, то вони вирізнялись або високим рівнем раціональності, складності та інтуїції, або низьким рівнем усіх трьох перерахованих рис. Також було виокремлено особливості еклектичних психотерапевтів, а саме – низький рівень раціональності. Однак було встановлено, що в графічному поданні деяких даних у конфігурації куба психотерапевти групуються не лише за теоретичною орієнтацією: очевидно, існують й інші чинники, які необхідно враховувати.

Звернімось до сучасних досліджень, які проводились у даному проблемному полі. Delgadillo et al. (2020) вивчили вибірку психотерапевтів та пацієнтів, яких вони лікували протягом 1 року клінічного навчання та до 2 років після отримання кваліфікації. До вибірки увійшли психотерапевти, які пройшли підготовку для роботи в службах, пов'язаних із програмою покращення доступу до психологічної терапії в Англії, яка надає засноване на доказах лікування депресії та тривоги, організоване за ступінчастою моделлю догляду. У цій моделі за початковий етап лікування відповідають т.з. фахівці з питань психологічного благополуччя, які проводять короткі (до 8 сеансів) керовані втручання із самодопомоги, яка своєю чергою базується на принципах когнітивно-поведінкової терапії. Пацієнтами, які не відгукуються

на стратегії допомоги першої ланки, надалі опікуються кваліфіковані когнітивно-поведінкові психотерапевти, які надають чітко структуровані психотерапевтичні послуги (до 20 сесій).

Виявилось, що клінічна компетентність, рефлексивність та багаторічний досвід психотерапевта не пов'язані з кращими результатами лікування. Тим не менш, пацієнти, які отримували лікування на етапі, коли ними опікуються кваліфіковані когнітивно-поведінкові психотерапевти, показали кращі результати, у порівнянні з тими, хто отримував допомогу від фахівців з питань психологічного благополуччя.

Цікаво, що для фахівців з питань психологічного благополуччя рівень схильності до згоди, вищий за середній, був пов'язаний з гіршими результатами лікування. Для когнітивно-поведінкових психотерапевтів з гіршими результатами асоціювався вищий за середній рівень відкритості досвіду. Після вторинного аналізу особистісних рис та фасетів дослідникам вдалось встановити, що фасет відкритості ідеям у когнітивно-поведінкових психотерапевтів був значущим в моделі роботи з депресією. Також було встановлено зв'язок між компетентністю терапевта, здатністю до рефлексії та специфічними рисами особистості. У фахівців з питань психологічного благополуччя компетентність виявилась пов'язаною зі здатністю до рефлексії, нейротизмом та екстраверсією; у когнітивно-поведінкових психотерапевтів же компетентність сильно пов'язана зі здатністю до рефлексії та слабко – з усіма рисами Великої П'ятірки, крім сумлінності.

У дослідженні Topolinski & Hertel (2007) вивчався зв'язок між особистісними рисами 184 психотерапевтів, а саме – інтуїцією, відкритістю до досвіду та потребою в пізнанні – та їхньою терапевтичною орієнтацією: або орієнтацією на інсайт, або орієнтацією на поведінку. Дослідники встановили, що більш високим зв'язок між особистісними властивостями та терапевтичною орієнтацією є на пізніх етапах кар'єри психотерапевтів. При цьому початкова підготовка фахівців до здійснення психотерапії визначалася

лише дисциплінами, які вони слухали. Поточна ж та наступна робота у якості кваліфікованого фахівця переважно пояснювалися рисами особистості. Теоретична орієнтація на інсайт виявилась асоційованою з інтуїцією, відкритістю до досвіду та потребою в пізнанні. Також у цьому дослідженні було встановлено, що самозайняті, відкриті та психоаналітично орієнтовані психотерапевти, а також психотерапевти, у яких спостерігається відповідність між особистісними рисами та теоретичною орієнтацією, мають вищу задоволеність роботою.

Tremblay, Herron & Schultz (1986) на вибірці з 90 чоловіків та 90 жінок-психотерапевтів дослідили зв'язок між теоретичною орієнтацією та особистісними властивостями. Було виокремлено 3 групи, в кожній з яких було по 60 респондентів: поведінкові (1), психодинамічні (2) та гуманістичні психотерапевти (3). Автори вказують на існування ядра особистості терапевта, яке відрізняється у кожній теоретичній орієнтації, хоча й набір особистісних властивостей певною мірою накладався.

Тим не менш, до виявлених особливостей гуманістичних психотерапевтів, які найбільше вирізнялись з-поміж інших груп, дослідники на основі своїх результатів віднесли унікальні позитивні риси особистості, причому вони їх вирізняли й на тлі поведінкових, й на тлі психодинамічних психотерапевтів. Від поведінкових гуманістичні психотерапевти відрізнялись рисами гнучкості, прийняття особистої агресії, чутливості до власних почуттів, здатністю розвивати близькі стосунки. Від обидвох інших груп гуманістичні психотерапевти відрізнялись більшою орієнтованістю на себе, на цінності самоактуалізації та тим, що вони виражають почуття у власних діях. Серед особливостей поведінкових психотерапевтів, які їх вирізняли, були дещо обмежені гнучкість, прийняття власних почуттів і розвиток стосунків.

Отже, відштовхуючись від результатів даного дослідження, зазначимо, що психотерапевти гуманістичної орієнтації, до яких при більш широкій категоризації відносяться й гештальт-орієнтовані психотерапевти, мають

специфічні особистісні властивості, які їх вирізняють серед поведінкових та психодинамічних психотерапевтів.

У одному з досліджень (Thompson et al., 2002) автори вивчали зв'язок між особистісними рисами Великої П'ятірки та універсально-різноманітною орієнтацією психотерапевтів. У якості досліджуваних виступали стажери-консультанти. З універсально-різноманітною орієнтацією виявилась пов'язаною риса «Відкритість до досвіду». Після уточнення за допомогою інших методів математичної статистики було з'ясовано, що цей зв'язок стосується одного з аспектів відкритості до досвіду – відкритості до естетики.

Вірогідно, що як консультанти, так і психотерапевти, які відкриті до сприйняття творчих проявів людей, з якими вони спілкуються, в той же час схильні не обмежуватись єдиним підходом чи набором методів. Вони можуть із задоволенням працювати з широким колом клієнтів, застосовуючи різноманітні підходи у своїй роботі. Інтегративні процеси у психотерапії та їх результати можуть ініціюватись та бути затребуваними саме цією категорією фахівців та науковців.

1.4. Проблема вивчення особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів

В центрі уваги в нашому дослідженні – особистісні властивості гештальт-орієнтованих психотерапевтів, тому необхідно окремо розглянути проблему вивчення саме цього аспекту. Слід відразу зазначити, що в публікаціях, присвячених йому, зокрема, у оглядовій статті Raffagnino (2019), знаходимо багато посилань на те, що досліджень ефективності гештальт-терапії, параметрів психотерапевтичної взаємодії у межах цього підходу, складових цієї взаємодії, які насамперед охоплюють особистісні властивості, установки, очікування тощо, недостатньо.

Raffagnino зазначає, що насамперед практично відсутня наукова увага до емпіричних досліджень гештальт-терапії: роботи, які стосуються цього

психотерапевтичного підходу, містять роздуми науковців, часто виконані у вигляді есе, або ж окремі приклади застосування методів та концепцій гештальт-терапії. Véja (2020) наголошує на тому, що у гештальт-терапії сьогодні є два великі ризики: або маргіналізуватись, або навіть повністю зникнути, розчинившись у великому потоці підходів та інтегративних процесів, які охоплюють підходи, що базуються на результатах. Повністю легітимізувати гештальт-терапію допоможе рух її досліджень у напрямку подання результатів, які допоможуть визнати її як таку, що пропонує лікування на основі доказів. При цьому вона має продовжувати свій розвиток у якості оригінального психотерапевтичного підходу.

На момент 2019 року Raffagnino (2020) вдалось обрати для свого огляду лише 11 статей, які можна було вважати корисними. Raffagnino (там само) та Elliott et al. (2013) такий відносно низький інтерес до емпіричних досліджень гештальт-терапії пояснюють тим, що у наукових та медичних закладах чітко виявляється тенденція до ігнорування гуманістичної психотерапії: перевага надається іншим підходам та моделям допомоги.

Тим не менш, певний обсяг досліджень зазначеного аспекту наявний, що дозволяє скласти уявлення про основні емпіричні результати у даному проблемному полі. Більшість таких досліджень проводились в країнах Європи, а також в Мексиці, Ірані, Австралії (Raffagnino, 2019). Як і при вивченні інших підходів, при науковому дослідженні гештальт-терапії оцінювалась ефективність застосування окремих методик та клінічного лікування через порівняння показників пацієнтів до та після лікування чи застосування тієї чи іншої методики. В окремих дослідженнях (Stevens et al., 2011) результативність гештальт-терапії порівнювалась з ефективністю когнітивно-поведінкового, особистісного, а також психодинамічного підходів.

У дослідженні британських дослідників Stevens et al. (2011) дані про успіх різних психотерапевтичних підходів збирались за допомогою системи регулярного оцінювання клінічних результатів CORE (Clinical Outcomes in

Routine Evaluation), яка широко використовується в Великобританії для оцінки ефективності послуг в галузі охорони здоров'я. У цьому проєкті інформація за допомогою CORE збиралася щодо гештальт-терапевтів з різних секторів зайнятості, включаючи державний сектор, добровільну та приватну практику. Результати проведеного дослідження дали авторам змогу сформулювати висновок про те, що зниження рівня дистресу у пацієнтів гештальт-терапевтів є порівнянним з показниками, отриманими іншими авторами у дослідженнях ефективності когнітивно-поведінкової психотерапії, особистісно орієнтованої терапії та психодинамічної терапії, а гештальт-терапія є таким же ефективним підходом до психотерапії, як інші модальності, які використовують метод CORE.

Іншими авторами (Farahzadi & Masafi, 2013) було здійснене порівняння успішності гештальт-терапії з когнітивно-поведінковою ігровою терапією, Мішенню застосування обох підходів були дистимічні розлади в іранських дітей. Обидва підходи показали приблизно однакову ефективність, яка відрізнялась від ефективності, зафіксованої у контрольній групі. Для обидвох моделей, що вивчалися, характерною ознакою є теплі стосунки, які вже на перших сесіях приводять до зміцнення довіри, що своєю чергою уможливорює розкриття та висловлювання дітьми почуттів, які вони заперечують та не виражають.

Також отримано свідчення валідності групової гештальт-терапії для розв'язання особистісних проблем та в контексті клінічних втручань (Arip et al., 2013, Doric, 2017).

Отже, можемо зробити висновок про те, що гештальт-терапія, незважаючи на розрив у кількості її досліджень у порівнянні з іншими широко досліджуваними підходами, такими як когнітивно-поведінкова психотерапія, тим не менш, не належить до методів з відсутньою доказовою науковою базою. Разом з тим, ця модель надання психотерапевтичних послуг (Ginger, 2018) потребує подальших досліджень за різними параметрами

психотерапевтичної взаємодії, зокрема, й за параметром впливу особистісних властивостей психотерапевта на процесуальні та результативні аспекти психотерапії. Отже, звернімось до робіт, де особистісні властивості гештальт-орієнтованих психотерапевтів розглядались у тому чи іншому ракурсі.

Macaluso (2020) виокремлює два види діяльності гештальт-терапевта: цілеспрямовану (свідому) та спонтанну. Цілеспрямована діяльність своєю чергою містить два складники: робота над особистістю та робота над стосунками. Автор акцентує увагу на тому, що ці два аспекти не є несумісними, швидше, вони взаємодоповнюються через об'єднання один з одним. Тобто гештальт-орієнтований психотерапевт має синтезувати у своїй особистості аспекти, які, на перший погляд, є складно поєднуваними.

Група авторів (Alcaro et al., 2020) провела дослідження з метою вивчення емоційного профілю психотерапевтів за допомогою Особистісних шкал афективної нейронауки (Affective Neuroscience Personality Scales – ANPS). Цей діагностичний інструмент дозволяє виміряти емоційні основи особистості; він заснований на нейроетологічних дослідженнях Яака Панкsepпа. Підхід гештальт-терапії було обрано тому, що він, на думку авторів дослідження, добре відповідає афективній нейронауці Панкsepпа, оскільки важливим аспектом цього психотерапевтичного підходу є актуальність емоційних переживань, які є центром усіх суб'єктивних переживань. Крім того, у це дослідження було залучено групу студентів, які навчались на першому курсі спеціалізованої школи для гештальт-психотерапевтів, що дозволило з'ясувати, чи пов'язаний характерний емоційний профіль психотерапевтів з ефектом навчання. Додаткові тести, які вимірюють різні показники міжособистісних здібностей (рефлексивне функціонування, інтероцептивне усвідомлення, емпатія), застосовувались до дослідження обох груп – і психотерапевтів, і студентів – і дозволили отримати додаткову інформацію щодо особистісних властивостей досліджуваних.

Автори цього дослідження ставили перед собою питання стосовно того, чи мають гештальт-терапевти характерний емоційний профіль (1); зумовлені ці емоційні риси досвідом навчання, який також містить особисту терапію, чи якимись рисами, які роблять осіб схильними до вибору саме такої професії (2); чи пов'язані якісь емоційні риси з певними міжособистісними компетенціями, насамперед, з індексом компетентності у відносинах, до якого входять аспекти рефлексивної функції, тілесного усвідомлення та коефіцієнт емпатійності (індекс компетентності у відносинах може частково розкрити компетенцію «знання естетики відносин», яка означає чутливість психотерапевта до феноменологічного інтерсуб'єктивного поля) (3).

Відповіді на ці запитання були такими. В структурі особистісних властивостей гештальт-терапевтів вищими є рівні вираженості грайливості/радості, турботливості/схильності до піклування та духовності. Навпаки, зниженим виявився рівень люті/роздратування. Також було показано, що на знайдені емоційні риси не впливає досвід навчання. Вони пов'язані з емпатією, рефлексивним функціонуванням та інтероцептивним усвідомленням. Виявлені емоційні схильності відіграють велику роль для розвитку «знання естетики відносин».

Lobb et al. (2022) досліджували гештальт-терапевтів на різних етапах їх професійного становлення. В центрі уваги науковців стояли інтуїція та чуйність молодших та більш досвідчених студентів, а також психотерапевтів, які мають досвід роботи.

Виявилось, що змінна, яка насамперед розрізняє початківців, з одного боку, та досвідчених студентів і психотерапевтів – з іншого, це усвідомлення тіла. Емпатія є більш важливою на початку навчання, згодом її значення дещо падає. Процес та зміст навчання відіграють важливу роль у розвитку інтуїції та чуйності терапевта. Насамперед це стосується факторів усвідомлення тіла та резонансу. Також результати цього дослідження засвідчили велике

значення оцінки та підтримки естетичного та польового резонансу терапевтів під час навчання, підвищення якості та глибини реагування терапевта.

Висновки до розділу 1

1. Особистісні властивості являють собою диспозиційні утворення, які визначають здатність до виконання певної діяльності або соціальної ролі. Вони, як і особистісні риси, відрізняються відносною стабільністю, різною мірою вираженості у різних людей, здатністю впливати на поведінку людини в певних категоріях ситуацій.

2. Структура особистісних властивостей особистості обов'язково містить і риси особистості: останні становлять найвагоміший складник цієї структури. Однак змістом структури особистісних властивостей є не лише особистісні риси, але й інші змінні, такі як інтереси, цінності, світоглядні установки тощо. Ці додаткові змінні дозволяють підвищити рівень точності передбачення поведінки людини у певних категоріях ситуацій, зокрема, у ситуаціях професійної діяльності.

3. Особистісні властивості належать до чинників вибору тієї чи іншої сфери діяльності, в тому числі, професійної, а також прямо чи опосередковано чинять вплив на рівень досягнень у цій сфері. Найчастіше дослідники використовують у якості інструменту оцінки особистісних особливостей психотерапевта модель Великої П'ятірки. В розглянутих нами дослідженнях вплив особистісних рис психотерапевта аналізувався щодо терапевтичної орієнтації, навичок міжособистісного спілкування, компетентності та навичок терапевта, вірності моделі, результатів лікування, терапевтичного альянсу та благополуччя терапевта. Більш однозначні результати було отримано щодо зв'язку особистісних рис психотерапевтів з вибором ними терапевтичної орієнтації, а також з навичками міжособистісного спілкування; докази ж зв'язку особистісних рис психотерапевта з клінічними результатами доволі неоднозначні.

4. В сучасних дослідженнях встановлено впливові та не впливові щодо результатів лікування параметри психотерапевтів. Зокрема, клінічна компетентність, рефлексивність та багаторічний досвід психотерапевта виявились не пов'язаними з кращими результатами лікування. Для фахівців з нижчим рівнем кваліфікації рівень схильності до згоди, вищий за середній, був пов'язаний з гіршими результатами лікування. Для когнітивно-поведінкових психотерапевтів з гіршими результатами асоціювався вищий за середній рівень відкритості досвіду.

Дослідники встановили, що більш високим зв'язок між особистісними властивостями та терапевтичною орієнтацією є на пізніх етапах кар'єри психотерапевтів. Теоретична орієнтація на інсайт асоційовані з інтуїцією, відкритістю до досвіду та потребою в пізнанні. Психоаналітично орієнтовані психотерапевти, а також психотерапевти, у яких спостерігається відповідність між особистісними рисами та теоретичною орієнтацією, мають вищу задоволеність роботою.

5. Серед особливостей гуманістичних психотерапевтів виокремлено унікальні позитивні риси особистості. Від поведінкових гуманістичні психотерапевти відрізняються рисами гнучкості, прийняття особистої агресії, чутливості до власних почуттів, здатністю розвивати близькі стосунки. Від поведінкових та психодинамічних гуманістичні психотерапевти відрізняються більшою орієнтованістю на себе, на цінності самоактуалізації та здатністю до вираження власних почуттів. Серед особливостей поведінкових психотерапевтів, які їх вирізняли, були дещо обмежені гнучкість, прийняття власних почуттів і розвиток стосунків.

В структурі особистісних властивостей гештальт-терапевтів виразнішими є грайливість/радість, турботливість/схильність до піклування та духовність, низьким за виразністю є параметр люті/роздратування. Емоційні риси гештальт-терапевтів більшою мірою пов'язані з емпатією, рефлексивним

функціонуванням та інтероцептивним усвідомленням. Виявлені емоційні схильності відіграють велику роль для розвитку «знання естетики відносин».

6. Відносно низький інтерес до емпіричних досліджень гештальт-терапії автори пояснюють тим, що у наукових та медичних закладах чітко виявляється тенденція до ігнорування гуманістичної психотерапії. Тим не менш, на сьогоднішній день маємо незначну кількість досліджень процесу та результатів гештальт-терапії та, зокрема, особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Результати останніх досліджень показали, що зниження рівня дистресу у пацієнтів гештальт-терапевтів є порівнянним з показниками, отриманими іншими авторами у дослідженнях ефективності когнітивно-поведінкової психотерапії, особистісно орієнтованої терапії та психодинамічної терапії.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ОСОБИСТІСНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ГЕШТАЛЬТ- ОРІЄНТОВАНИХ ПСИХОТЕРАПЕВТІВ

2.1. Обґрунтування, загальна схема та етапи емпіричного дослідження

Професійна діяльність психотерапевта належить до типу професій «людина – людина». Для цього типу професій необхідною умовою успішності фахової діяльності є відповідність особистісних властивостей фахівця специфічним цілям, завданням та змісту діяльності. Л. Ф. Щербина зазначає, що результати, які можуть бути досягнуті в контексті психотерапевтичної взаємодії, доречно розглядати в ракурсі діалектики цілей та засобів психотерапії (Щербина, 2012: 15-19). Цілі психотерапії визначаються у різних підходах по-різному.

Узагальнюючи їх формулювання у низці підходів, зазначимо, що якщо у природничій парадигмі головною метою психотерапевтичних втручань є адаптація пацієнта до умов його існування шляхом усунення викривлень у його функціонуванні, насамперед, у психічному та психосоматичному його компонентах (Щербина, 2012: 15), то у гуманітарній парадигмі – це особистісні посилення та розвиток шляхом актуалізації інтегративних процесів та повернення внутрішньої узгодженості та цілісності (там само).

Розмірковуючи ж про набір «засобів», слід зазначити, що до них, насамперед, слід віднести особистісні властивості психотерапевта. Аргументи на користь цієї ідеї знаходимо в численних публікаціях (Antonovych, Aralova,

& Barinov, 2022, Arthur, 2000, Arthur, 2001, Banyard, Behn, & Delgadillo, 2021, Barkham, & Lambert, 2021, Beck et al., 2019, Bucher, Suzuki & Samuel, 2019, Chapman et al., 2009, Coleman, 2006, Delgadillo et al., 2020, Evers et al., 2019, Fletcher, & Delgadillo, 2022, Lingardi et al., 2018, Lobb, 2022, Rogers, 1957, Schlechter et al., 2020, Shingaev et al., 2019, Ziem & Hoyer, 2020).

Дослідники розрізняють особистісну та професійну площини аналізу, зазначаючи, що, коли йдеться про фахівця з психологічної допомоги, ці площини тісно переплітаються (Щербина, 2012, Vaskivska et al., 2022): без наявних особистісних диспозицій, які відповідають особливостям здійснюваної діяльності, такої, як психологічне консультування чи психотерапія, навряд чи можливо розраховувати на достатній рівень розвитку професіоналізму.

Установки на психологічну допомогу забезпечуються різними чинниками: природною здатністю миттєво розширювати власні межі; прийняттям травмуючого досвіду і власних переживань; усвідомленням необхідності змінювання; динамічним ставленням до себе; за необхідності, переосмисленням і знаходженням нових сенсів; відповідальністю; здатністю робити вибір; активністю; творчим потенціалом; особливостями чуттєвої, ціннісно-орієнтаційної та мотиваційної сфери; розвинутою суб'єктністю; особливостями локусу контролю; мірою входження особистості до культурно-символічного простору буття (Сердюк, 2014, Лушин, 2021, Чепелєва, 1998, Barkham & Lambert, 2021, Boswell, Castonguay, & Pincus, 2009).

Діяльність психолога та психотерапевта вимагає психологічної готовності до самозмін, де однією з форм особистісного змінювання є психотерапевтичне змінювання (Міненко, 2004), яке виникає в результаті взаємодії психотерапевта і клієнта.

Психотерапевтичний досвід, маючи інформаційну природу, деякими вченими (зокрема, Чепелєва, 2022) витрактовується як текст, тобто засіб інтерпретації довкілля та себе. Він виконує функцію усвідомлення та, до

певної міри, об'єктивування психологічного досвіду особистості. Це пов'язано зі здатністю особи вербалізувати (описувати) себе, свій життєвий досвід у формі зв'язного повідомлення, побудованого за законами організації художнього тексту. Маючи діалогічну природу, наративи клієнта та психотерапевта забезпечують суб'єкт-суб'єктний підхід у психотерапевтичній практиці та сприяють диференціюванню відповідальності у психотерапевтичних відносинах.

У психологічній герменевтиці, соціальному конструктивізмі діяльність психотерапевта, метою якої є психологічна допомога, трактується як процес, де трансформування особистісно-сміслових зв'язків інформаційного простору клієнта детермінує зміни наративізації (за Н. В. Чепелевою). Йдеться про зміну тих наративів (переважно деструктивних), які не відповідають актуальній ситуації особистості, на конструктивні, такі, що приймаються нею і задовольняють її нагальні потреби. Йдеться про використання закономірностей конструювання альтернативного способу сприйняття, осмислення, інтерпретування, розуміння, переживання життєвої події іншої особи.

Ознайомившись з психологічними джерелами з теми особистісних властивостей та чинників, які впливають на їх формування (Atkinson, 1981, Barker, 1965, Douglas & Olshaker, 1998, Boswell, Castonguay & Pincus, 2009, Vaskivska et.al., 2022, Міненко, 2004, Балл & Вільш, 2015, Хохліна, 2016, 2020), нам вдалось виокремити кілька груп складників, які є визначальними у структурі особистісних властивостей психотерапевта. Особистісні властивості фахівця впливають на його готовність до здійснення психотерапевтичної діяльності та визначають рівень її успішності. Але у структурі особистості наявні різні складники, які впливають як на формування такої готовності, так і на процесуальні та результативні аспекти психотерапії. Отже, це складники, які охоплюють такі аспекти: *особистісно-ситуаційний, ядро-особистісний, функціонально-особистісний, діяльнісно-особистісний* (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Зміст складників особистісних властивостей психотерапевта

Складник	Зміст складника
Ситуаційно-особистісний	Розуміння, антиципування інших Соціально-психологічні установки Адаптивність
Діяльнісно-особистісний	Самоставлення Саморозвиток Самоздійснення
Функціонально-особистісний	Мотиваційно-потребова сфера Цінності Особистісне зростання
Ядерно-особистісний	Особистісні риси Воля (саморегуляція) Психологічне благополуччя

Коротко зупинимось на змісті складників особистісних властивостей.

- **Ситуаційно-особистісний:** в ньому вирішальною у специфікації особистісних властивостей є ситуація – особистісна, професійна, соціальна, соціо-культурна, суб'єктивно і/або суб'єктно значуща (Barker, 1965, Douglas & Olshaker, 1998, Міненко, 2004), яка породжує динамічну взаємодію особистості та середовища.

- **Ядерно-особистісний:** в ньому особистісні властивості є породженням закономірностей та динаміки онтогенетичного розвитку (Балл & Вільш, 2015, Хохліна, 2016), як конструктивного, так і неконструктивного. Тобто особистісні властивості утворюють риси, детерміновані закономірними, спрямованими і незворотніми змінами (наприклад, особистісні новоутворення); також враховуються структурні, відносно сталі та динамічні компоненти особистості, їхні зв'язки та динаміка функціонування

(темперамент, характер, здібності, вольові риси, емоції, мотивація, соціальні установки, цінності та ін.).

- **Функціонально-особистісний:** у ньому особистісні властивості визначаються мірою усвідомленості суб'єктом своїх можливостей, своєї потребоно-мотиваційної сфери, наприклад, як співвідношення задоволеності – за умов успішності діяльності / незадоволеності – за умов неуспіху в діяльності (Atkinson, 1981).

- **Діяльнісно-особистісний:** в межах нього особистісні властивості знаходяться у залежності від специфіки виконуваної діяльності (освітньої, навчальної, квазіпрофесійної, професійної, парaproфесійної, суб'єктивно значущої / незначущої та ін.), а отже, зумовлюються об'єктивними функціональними вимогами виконуваної діяльності, результатом якої є формування компетентностей (загальних, спеціальних та ін.), які своєю чергою в подальшому мають потенціал перетворення на професійно значущі властивості особистості (Boswell, Castonguay & Pincus, 2009, Vaskivska et al., 2020).

Отже, спираючись на набір та зміст виокремлених складників, психодіагностичні методики для більш повної оцінки та вимірювання особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів мають бути спрямованими на широке коло аспектів. Докладний опис цих аспектів, обґрунтування та подання конкретних методів емпіричного дослідження наведено у параграфі 2.3. А поки запропонуємо загальну емпіричну схему нашого дослідження (рис. 2.1).

	ОСОБИСТІСНІ СКЛАДНИКИ			
	Ядерно-особистісний	Ситуаційно-особистісний	Функціонально-особистісний	Діяльнісно-особистісний
	особистісні властивості є породженням закономірностей та динаміки онтогенетичного розвитку.	в якому специфікація особистісних властивостей є ситуація – професійна, соціальна, соціо-культурна.	де особистісні властивості визначаються мірою усвідомлення своїх можливостей, компетенцій, здібностей, тощо.	особистісні властивості знаходяться у залежності від специфіки виконуваної діяльності (навчальною, професійною)
МЕТОДИКИ	- тест «Велика п'ятірка» - «Дослідження вольової саморегуляції» - «Шкала психологічного благополуччя»	- «Соціальний інтелект» - «Діагностика соц.-псих. установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері» - «Особист.опитувальник «Адаптивність»»	- «Мотивація професійної діяльності» - «Дослідження мотивації профес. і особ. зростання» - «Ціннісний опитувальник Шварца» - тест Герцберга	- «Професійне самоставлення» - «Готовність до саморозвитку» - «Професійне самоздійснення»
КОМПОНЕНТИ	особистісні риси, вольова сфера життєве благополуччя	розуміння-акцентування інших, адаптивність, взаємодія особистості і середовища	особистісне зростання, цінності, мотивація та потреби.	самоставлення, саморозвиток, самореалізація

Рис. 2.1. Емпірична схема дослідження

Плануючи емпіричне дослідження особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, які (особистісні властивості) стоять в центрі уваги нашої роботи, ми спирались на існуючі у зарубіжних та вітчизняних публікаціях дизайни дослідження (Alcaro et al., 2020, Delgadillo et al., 2020 Fear, & Woolfe, 1999, Pitt, Powis, Levett-Jones, & Hunter, 2014, Мишко, 2016), у яких особистісні властивості вивчаються не лише на основі їх вимірювання у певній групі респондентів в якийсь момент часу, але й за рахунок порівняння різних груп фахівців на різних етапах професійного становлення. Такий дизайн не дає відповіді на питання про механізми розвитку тих чи інших властивостей: для цього було б необхідним вимірювання змін у особистісних властивостях однієї і тієї ж групи респондентів. Але він дозволяє отримати відповідь на питання, які властивості особистості є специфічними для того чи іншого етапу професійного становлення.

Отже, при плануванні дослідження ми визначили у якості маркерів різних етапів наступні їх ознаки: початок навчання у спеціалізованій програмі підготовки гештальт-орієнтованих психотерапевтів (1), завершальний етап навчання у спеціалізованій програмі підготовки гештальт-орієнтованих психотерапевтів (2) та робота сертифікованого фахівця, який має власну

практику у гештальт-терапевтичному підході (3). Крім того, враховуючи, що до навчання у спеціалізованих програмах підготовки гештальт-терапевтів допускаються особи з різним рівнем та змістом базової освіти, можна припустити існування певних відмінностей у структурі особистісних властивостей груп, виокремлених за цим критерієм. Цей аспект планування нашого емпіричного дослідження відображено на рис. 2.2.

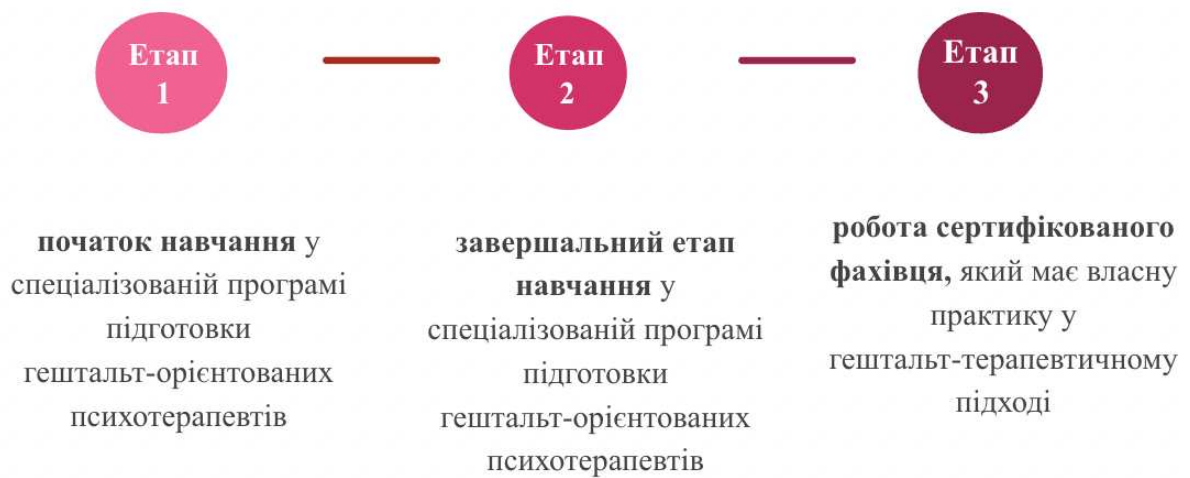

Рис 2.2. Етапи професійного становлення гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Дослідження структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів нами здійснено у кілька послідовних **етапів**, а саме: 1) здійснено теоретико-методологічний аналіз наукових джерел, на основі чого дібрано блок методик психодіагностики (2019-2020 роки); 2) сформовано вибірку досліджуваних та проведено емпіричне дослідження (2020-2021 роки); 3) проведено обробку отриманих емпіричних даних (протягом 2021 року); 4) проаналізовано отримані результати, зроблено висновки та їх основі та втілено у практику навчання гештальт-орієнтованих психотерапевтів (2022-2023 роки). Цей аспект планування нашого емпіричного дослідження відображено на рис. 2.3.

Рис 2.3. Етапи емпіричного дослідження

Зміст перших двох етапів, зображених на рис. 2.3, розкрито у розділах 1 та 2 нашої роботи; зміст останніх двох етапів – у розділі 3. А поки що перейдімо до опису дослідницької вибірки.

2.2. Опис дослідницької вибірки

Вибірку склали слухачі Київського Гештальт Університету (КГУ) та практикуючі гештальт-орієнтовані терапевти. КГУ – це єдиний на сьогодні навчальний заклад в Україні, який отримав акредитацію Європейської асоціації гештальт-терапії (EAGT, ЄАГТ) та Європейської асоціації психотерапії (ЕАР, ЄАП). Також КГУ є членом FORGE (Міжнародна федерація організацій, які викладають гештальт-терапію) і у травні 2015 року був приймаючою стороною її конгресу. Аудиторія КГУ щороку зростає і нині становить більше 1000 осіб.

У дослідженні взяли участь 200 осіб віком від 22 до 59 років. Серед них 25 (12,5 %) – чоловіки і 175 (87,5%) – жінки. До складу дослідницької вибірки увійшли особи, які відрізняються за такими параметрами: *за рівнем освіти*: 50 % мають вищу освіту; 50 % - незакінчену вищу освіту; *за статтю*: 25 чоловіків (12,5 %) і 175 жінок (87,5%); *за віком*: 50 осіб (25%) – 22–27 років – група слухачів першого року навчання (Г1); 100 осіб (50%) – 28–35 років – група слухачів останнього року навчання (Г2); 50 осіб (25 %) – 36–59 років –

група практикуючих гештальт-терапевтів (ГЗ); *за етапом професійного становлення*:

1) 50 осіб (25%) – група слухачів першого року навчання (ГСпт), для яких діяльність психотерапевта за змістом відповідає закономірностям та особливостям навчальної діяльності;

2) 100 осіб (50%) – група слухачів останнього року навчання, яка поділяється на:

а) 50 осіб (25 % від загальної чисельності вибірки) – група слухачів останнього року навчання (ГВпт), для яких психотерапевтична діяльність є навчальною, квазіфаховою, наближеною до закономірностей її виконання у професійному середовищі, та які мають вищу психологічну освіту;

б) 50 осіб (25 % від загальної чисельності вибірки) – група слухачів останнього року навчання (ГВп), для яких психотерапевтична діяльність є навчальною, квазіфаховою, наближеною до закономірностей її виконання у професійному середовищі, та які не мають вищої психологічної освіти;

3) 50 осіб (25 %) – група практикуючих гештальт-терапевтів (ГФпт), для яких психотерапевтична діяльність є фаховою професійною діяльністю.

Дані про структуру вибірки за зазначеними критеріями наведено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Структура вибірок за критеріями статі, віку та етапу професійного становлення

За статтю	
25 чоловіки	12,5%
175 жінки	87,5%

Продовження табл. 2.2

За віком	
22-27 років	25,0%
28-35 років	50,0%
36-59 років	25,0%
За етапом професійного становлення	
Група слухачів першого року навчання (ГСпт)	25,0 %
Група слухачів останнього року навчання (ГВпт), які мають вищу психологічну освіту	25,0%
Група слухачів останнього року навчання (ГВп), які не мають вищої психологічної освіти	25,0%
Група практикуючих гештальт-терапевтів (ГФпт)	25,0%

Вітчизняні та зарубіжні дослідники зазначають, що існують зв'язки між віком особистості та терміном її професійної діяльності, з одного боку, та процесуальними та результативними її параметрами – з іншого (Бондаренко, 2004, Моргун, 2015, Glass, 2015, Rutkowska et al., 2023). Залежно від досвіду та стажу, а також змісту виконуваної фахової діяльності, особистісні властивості змінюються та специфікуються.

У зв'язку з цим виокремлюється навіть конструкт «професійна деформація (Чемодурова, 2019). Професійна деформація є одним з видів особистісних змін і виявляється як на особистісному, так і на професійному рівнях Я-концепції фахівця з психологічної допомоги та має свої особливості у залежності від міри його залученості до професійної діяльності. Чемодурова (там само) зазначає, що професійні деформації визначаються сукупністю особистісних, організаційних та статусно-рольових параметрів конкретної професійної діяльності.

Оскільки характер та тривалість професійної діяльності психотерапевта, з одного боку, та його особистісні властивості – з іншого є параметрами змінюваними, при емпіричному вивченні особистісних властивостей

гештальт-орієнтованих психотерапевтів важливо враховувати чинники, від яких можуть залежати індивідуальні відмінності досліджуваних.

Виокремлені та подані вище групи уможливляють фіксацію особистісних властивостей, які спостерігаються залежно від: а) віку досліджуваного (та можливих особистісних новоутворень, пов'язаних з онтогенетичним розвитком); від віку як чинника процесу професійного самовизначення у фаховій професійній діяльності; б) виконуваної діяльності: навчальної (освітньої, самоосвітньої), професійної тощо; в) етапу професіогенезу в цілому та особливостей його перебігу як процесу, пов'язаного з побудовою кар'єри, переживання нормативних/ненормативних криз тощо (Заїка & Моргун, 2016, Сєдих & Лавріненко, 2016).

2.3. Методи та процедура дослідження

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань у роботі застосовано комплекс методів дослідження:

а) теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, систематизація, моделювання – для з'ясування змісту, структури, закономірностей, особливостей особистісних змін у процесі підготовки майбутніх психотерапевтів до фахової діяльності;

б) емпіричні – до них увійшов комплекс психодіагностичних методик.

в) методи математико-статистичної обробки даних: описові статистики (підрахунок абсолютних величин, їх відсоткового розподілу, визначення середнього арифметичного й стандартного відхилення; критерій Колмогорова-Смірнова – для перевірки вибірки на нормальність розподілу. Подальший аналіз даних здійснено за допомогою Т-критерію Ст'юдента – для порівняння та знаходження значущих відмінностей, кореляційного аналізу – для виявлення зв'язків між отриманими даними, а також факторного (метод головних компонентів) аналізу – для визначення факторної структури

особистісних властивостей. Кількісний аналіз отриманих даних здійснювався за допомогою статистичного пакету SPSS 22.0 for Windows.

Психодіагностичні методики нами було розділено на чотири блоки, у відповідності до виокремлених складників особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Перший блок методик, який складається з тестів «Соціальний інтелект» (Дж. Гілфорд, М.О'Салліван), «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері» (О. Потьомкіна), Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (А. Маклаков, С. Чермянін), які використано для з'ясування змісту ситуаційно-особистісного складника особистісних властивостей. Він допоміг виявити такі параметри як розуміння, антиципування інших людей, та встановити соціально-психологічні установки й рівень адаптивності досліджуваних.

Тест *«Соціальний інтелект»* є стандартизованим тестом, метою застосування якого є з'ясування особливостей соціального інтелекту (Козляковський, 2004: 204-232). Йдеться про дослідження здатності людини сприймати, осмислювати, розуміти, антиципувати поведінку інших у різних ситуаціях (соціальних, життєвих, явних, прихованих та ін.), усвідомлювати та розпізнавати наміри, почуття, емоції та емоційні стани іншої особи, які містяться в ситуації вербальної / невербальної комунікації.

Тест ґрунтується на загальній структурі інтелекту, де соціальний інтелект трактується як система інтелектуальних здібностей, які спрямовані на пізнання поведінки як інформаційного простору. За Дж. Гілфордом, соціальний інтелект як інтегральну здібність складають шість складників-здібностей, а саме: а) здібність сприймати, виокремлювати із наявної ситуації вербальну / невербальну інформацію, тобто йдеться про здібність пізнання елементів поведінки; б) здібність углядіти загальні властивості в динаміці експресивної, ситуативної інформації про поведінку, тобто йдеться про

здібність пізнання класів поведінки; в) здібність розуміти, здобувати знання про відносини та їхні смисли, тобто йдеться про здібність пізнання відносин поведінки; г) здібність розуміти закономірності, логіку розвитку розгортання цілісних ситуацій взаємодії людей, явні/латентні значення та смисли поведінки особи в цих ситуаціях, тобто йдеться про здібність до пізнання систем поведінки; д) здібність вбачати, осмислювати, розуміти зміну значення подібної поведінки (вербальної/невербальної) в різних ситуаціях, тобто йдеться про здібність пізнання перетворення поведінки; є) здібність передбачити наслідки поведінки, ґрунтуючись на наявній інформації / пізнання результатів поведінки.

Соціальний інтелект як інтегральна соціальна здібність виконує функції: а) детермінуючу, тобто визначає успішність комунікації й соціальної адаптації; б) регулювальну, тобто спрямовує пізнавальні процеси на відображення (й вираження) соціальних об'єктів (людей, груп) як предметів пізнання; в) інтегрувальну, оскільки є вершинною поміж її твірними складниками – соціальною чутливістю, соціальною перцепцією, соціальною пам'яттю, соціальною інтуїцією, соціальним мисленням; г) виявляється у таких здібностях як: здібність розуміння інших осіб (почуттів, настроїв, намірів, ставлень, переживань, станів та ін.) за доступною для людини інформацією про поведінку (вербальну/невербальну); антиципаційна здібність, що має вияви у можливості прогнозування перспектив та динаміки міжособистісних стосунків; здібність до соціальної адаптації; до доброзичливості, толерантності, відкритості, контактності, тактовності, здатності встановлення суб'єктивної, психологічної близькості у соціальній взаємодії.

Тест містить чотири субтести, три з яких містять невербальний матеріал, один субтест містить вербальний стимульний матеріал. Вони проводяться за визначену кількість часу: 1) «Історії із завершенням», 2) «Групи експресії», 3) «Вербальна експресія», 4) «Історії з доповненням». Загалом ця методика дає

змогу з'ясувати чотири складника (здібності) у структурі соціального інтелекту: пізнання класів, пізнання систем, пізнання перетворень, пізнання поведінки та її результатів.

Окремо зазначимо, що соціальний інтелект та емоційний інтелект значною мірою перетинаються у своєму змісті (Старинська, 2022), тому за допомогою цього тесту ми певною мірою можемо також скласти уявлення й про рівень емоційного інтелекту досліджуваних.

Процедуру тестування здійснено в індивідуальному та дистанційному форматі. Субтести представлено з дотриманням вимог та правил їх застосування. В результаті отриманих емпіричних даних встановлено композитну оцінку, яка характеризує загальний рівень розвиненості соціального інтелекту.

Тест «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері» (О. Ф. Потьомкіна) містить 80 запитань, які охоплюють своїм змістом значущі сторони людського життя (Райгородский, 2001). Вони угруповані за дуалістичним принципом, у два блоки по 40 запитань у кожному. Змістовно, вони охоплюють наявні, значущі орієнтації (соціально-психологічні установки) особистості, а саме: «альтруїзм / егоїзм», «процес / результат», «свобода / влада», «праця / гроші». Обробка отриманих емпіричних даних полягає у додаванні значень за кожною з восьми соціально-психологічних установок, в результаті чого їх можна представити як набір соціально-психологічних орієнтацій. При узагальненні отриманих значень за всіма шкалами ми отримуємо інформацію щодо установок у мотиваційно-потребовій сфері людини та виявляємо їх супідрядність.

Вираженість полюсу егоїзму у дихотомії «альтруїзм / егоїзм» свідчить про те, що особа концентрується на собі, на власних проблемах, вподобаннях, бажаннях, цілях, інтересах тощо. У випадку міжособистісної взаємодії ця установка працюватиме як схильність людини насамперед усвідомлювати результати комунікації, її наслідки щодо значущості для своєї персони. Це

зумовлюватиме також особливості прийняття/неприйняття нею тих чи інших рішень у ситуації, насамперед, у контексті важливості, потреби для себе. Надмірність у виявленні цієї установки є малоймовірною.

Орієнтація на альтруїзм свідчить про значущість спрямованості особистості на інших, на допомогу їм (навіть ціною своїх ресурсів, статків, справ, збитків тощо). Така орієнтація на соціум свідчить про зрілість особистості, про сформовану у неї суспільну мотивацію діяльності. Проте надмірна вираженість цієї соціально-психологічної установки, тобто надмірна альтруїстичність виявляється здебільшого недостатньою увагою до власних потреб. У крайньому варіанті це може бути особиста жертвність заради інших. Помірна представленість цієї установки свідчить про те, що процес виконання діяльності особою супроводжується позитивним емоційним фоном, витлумачується, як ситуація корисності іншим, яка виявляється слабо детермінованою особистими інтересами людини.

Установка на процес в дихотомії «процес / результат» означає, що особа, при включеності у процес діяльності, насамперед, вмотивовується її привабливістю, цікавістю, що має вияв у зацікавленості у процесуальних особливостях її реалізації, з усім тим, не приділяючи належної уваги параметру досягнення мети. Це може мати вияви: у недостатній усвідомленості значущості досягнення результату, продукту діяльності; недотриманні темпоральних характеристик роботи (наприклад, недосягання мети); припиненні виконання роботи, оскільки її процес виконання втратив свою привабливість (незважаючи на наслідки такого вчинку). Така переважна процесуальна спрямованість діяльності здебільшого перешкоджає досягненню її результату.

Орієнтація на результат свідчить про те, що особа вмотивована досягати цілі й результат у будь-який спосіб. Така людина має переконання в тому, що діяльність має бути завершена, оцінена насамперед за досягнутим результатом. Це визначає її спрямованість на результативність,

продуктивність, ефективність, успішність. У такий спосіб особа підтримує свою позицію серед оточуючих, особливо, коли оточення, інші люди помічають, цінують ці успіхи та досягнення.

Орієнтація на працю має вияв у здатності людини здійснювати якийсь вид діяльності, виконуючи його поза нормативами робочого графіку. При цьому процес праці переживається особою позитивно, викликає суб'єктивне задоволення. Проте людині важливо знати та відчувати, що виконувана нею діяльність є не випадковим заняттям, а суспільно-значущою діяльністю, осмисленою роботою. З усім тим, результативність такої праці у свідомості її виконавця фіксується недостатньо, а отже, їй приділяється недостатня увага. Визначальними для особи у такій роботі є увага середовища, соціальна потрібність. При цьому критерієм задоволеності роботою є її схвалюваність, яка надходить від соціального оточення, що є значущим для конкретного індивіда, наприклад, від керівництва, значущих людей з близького та віддаленого кіл соціуму. Такі особи здатні працювати навіть за умов, коли відсутня грошова винагорода за роботу.

Орієнтація на гроші свідчить про те, що в особи переважає економічний тип мислення, і її насамперед цікавить прибуток, що своєю чергою уможливорює прагнення до благополуччя. Фіксація свідомості людини на грошах, грошолюбство можуть свідчити про те, що особа прагне накопичувати гроші; вони є цінними для неї самі по собі.

Орієнтація на свободу характеризує особу, як таку, що насамперед прагне до незалежності, погано переносить обмеження своєї особистості й готова йти на жертви заради незалежності. Орієнтація на владу характерна для осіб, які мають насамперед особистісні, діяльнісні, комунікативні ресурси й прагнення впливати на інших, управляти іншими, контролювати їх, здійснювати свій вплив на соціальне середовище різного масштабу і штибу.

У прикінцевих підрахунках можна виокремити три групи осіб: а) високо мотивовані з гармонійними орієнтаціями (всі установки виражені сильно

рівною мірою); б) низько мотивовані особи (установки виражені слабо); в) дисгармонійні орієнтації (коли одні орієнтації є вираженими, інші – відсутніми).

Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (А. Маклаков, С. Чермянін) спрямований на з'ясування властивостей адаптивності за такими трьома параметрами: адаптивні здібності, нервово-психічна стійкість, моральна нормативність (Золотих, 2021). Цей опитувальник дозволив нам виявити параметри, які пов'язані з психічним здоров'ям досліджуваних: адже рівень адаптивності-дезадаптивності є важливою складовою психічного здоров'я. Він містить 165 запитань, які відповідають таким п'ятьом шкалам: 1) вірогідність / В, 2) адаптивні здібності / АЗ, 3) нервово-психічна стійкість / НПС), 4) комунікативні особливості / КО, 5) моральна нормативність / МН. Інтегральний показник вміння адаптуватися / ВА вираховується за середнім показником міри виразності всіх шкал.

Другий блок методик, який містив тест «Велика п'ятірка / 5PFQ» (Х. Тсуїї, адаптація А. Хромов); тест «Дослідження вольової саморегуляції» (А. Зверков, Е. Ейдман); Шкалу психологічного благополуччя К. Ріфф (адаптація Т. Шевеленкової, Т. Фесенко) було застосовано для з'ясування змісту ядро-особистісного складника властивостей особистості. Набір цих методик дозволив встановити особистісні риси досліджуваних, характер їх вольової саморегуляції та психологічне благополуччя.

Методику «Велика п'ятірка / 5PFQ» (Хромов, 2000) застосовано для з'ясування особистісних особливостей за допомогою п'яти загальних, відносно незалежних рис. Маючи тривалу історію становлення, ця методика є широкоживаним, класичним тестом, який використовують для швидкої діагностики міри сформованості та вираженості п'яти факторів структури особистості. Дослідниками визнано, що цих факторів достатньо для складання цілісного психологічного портрету особистості. Методика ґрунтується на використанні п'яти загальних, відносно незалежних рис/диспозицій:

«нейротизм» (neuroticism, N), «екстраверсія» (extraversion, E), «відкритість досвіду» (openness to experience, O), «згода/доброзичливість» (agreeableness, A), «сумлінність/добропорядність» (conscientiousness, C).

Тест містить 75 протилежних за значенням тверджень, кожне з яких характеризує властивості особистості та особливості її поведінки у різних життєвих ситуаціях. Міра вираженості ознаки, яка піддається оцінюванню, фіксується у діапазоні від - 2 до 0, і від 0 до 2. Обрані оціночні значення переводяться в бали (оцінна шкала -2 -1 0 1 2; відповідно бали 5 4 3 2 1). Кожен з основних факторів складається, своєю чергою, з п'яти первинних факторів. Первинні фактори визначаються у кількісному вираженні сумою трьох бальних оцінок, де остання за вертикаллю фіксує кількісну міру вираженості відповідного основного фактора 1) екстраверсія/інтроверсія; 2) прив'язаність/відособленість; 3) самоконтроль/імпульсивність; 4 емоційна нестійкість/емоційна стійкість; 5) експресивність/практичність.

Для з'ясування рівня розвитку саморегуляції особистості використано методику *«Дослідження вольової саморегуляції»* (А. Зверков, Е. Ейдман). Метою застосування тесту є визначення міри керованості, самоуправління, володіння людиною своєю поведінкою в різних ситуаціях комунікації (внутрішньоособистісної, міжособистісної та ін.), здатність усвідомлювати і управляти своїми діями, станами, спонуками тощо на різних за змістом рівнях (Зверков, Эйдман, 1990: 116-126).

Методика складається з 30 тверджень, які респондент має оцінити позитивно або негативно. У результаті опрацювання отриманих даних встановлюється рівень вольової саморегуляції особистості за критеріями наполегливості та самовладання. Ці рівні визначаються шляхом зіставлення із середніми значеннями за кожною зі шкал. Якщо виявляється більше половини максимально можливої суми збігів, можна говорити про високий рівень розвитку загальної саморегуляції, наполегливості і самовладання, а саме: для

шкали вольової саморегуляції / ВС = 12, для шкали наполегливості / Н = 8, для шкали самовладання / С = 6.

Висока міра вираженості результату за шкалою Вольова саморегуляція / ВС свідчить про активну, самостійну особистість, яка усвідомлює мотиви своєї активності, поведінки, діяльності, має здатності планомірно втілювати свої цілі й наміри, організовувати та розподіляти свої зусилля, піддавати перманентному контролюванню свої вчинки, що супроводжується її соціально-позитивною спрямованістю.

Низька міра вираженості за цією шкалою свідчить про особистісну незрілість, лабільність, імпульсивність, вольову нестійкість особистості у життєвих ситуаціях.

Високий результат за субшкалою Наполегливість / Н свідчить про властиву людині силу її намірів, домагань, прагнень щодо втілення мети і досягнення результату виконуваної діяльності.

Міра вираженості результату за субшкалою Самовладання / С розкриває зміст міри сформованості довільності та контролю особистістю своєї емоційної сфери (реакцій, переживань, емоційних станів тощо). Можна вважати, що йдеться про усвідомлювані особливості саморегуляції особистості.

Для з'ясування змісту психологічного благополуччя особистості використано *методику «Шкала психологічного благополуччя»* (К. Ріфф, адаптація Т. Шевеленкової, Т. Фесенко). Методика призначена для з'ясування міри сформованості основних складників актуального психологічного благополуччя (Шевеленкова & Фесенко, 2005). Вона складається з 84 питань. Обробка отриманих результатів здійснюється за дев'ятьма шкалами: шість основних (позитивні стосунки з іншими, автономія, управління середовищем, особистісне зростання, ціль в житті, самоприйняття) та три додаткових шкали (баланс афекту, осмисленість життя, людина як відкрита система).

Зокрема, шкала «Позитивні стосунки з іншими» характеризує зміст і міру вираженості довірливих стосунків людини із довкіллям, її здатність бути відкритою, піклуватися про інших, виявляти емоційне тепло у стосунках. Йдеться про особливості міжособистісних взаємин відкритості, включеності людини у взаємини або ж, навпаки, її ізольованості; бажання/небажання йти на поступки, компроміси заради підтримання комунікації з середовищем. Високі бали за цією шкалою свідчать про наявність задовільних, довірливих взаємин з оточенням; піклування про благополуччя інших; здатність співпереживати, прихильність і близькі стосунки; розуміння того, що взаємини підтримуються взаємними вчинками.

Шкала «Автономія» відображає самостійність, здатність особи протистояти спробам середовища змусити її думати і вчиняти у певний спосіб, саморегуляцію власної поведінки, розвинену самооцінку або ж залежність особи від думки інших; підкорення суспільним примусам до дотримання декларованих у соціумі норм.

У шкалі «Управління середовищем» містяться пункти, у яких йдеться про владу й компетенції в управлінні середовищем, здатність до його контролювання, уміння користатися можливостями, створювати ситуації (умови, обставини), які б задовольняли особисті потреби і уможливлювали досягнення цілей.

Шкала «Особистісне зростання» відбиває наявність чи відсутність почуття безперервного розвитку, самореалізовування, відкритості новому досвіду, змінювання згідно з власними спрямуваннями, знаннями, переживання почуття реалізації свого потенціалу.

Зміст шкали «Ціль в житті» містить пункти, пов'язані з наявністю або відсутністю цілей та спрямованості життя, здатністю вбачати сенси з минулого досвіду та теперішнього життя, відповідністю/невідповідністю вчинків власним переконанням, намірам і віддаленим образами потрібного майбутнього у вигляді цілей на все життя.

Шкала «Самоприйняття» відображає наявність або відсутність позитивного самоствлення, знання про себе й цілісне самоприйняття, позитивне ставлення та оцінювання свого минулого досвіду.

Змісь шкали «Баланс афекту» пов'язаний з наявністю або відсутністю негативної самооцінки особистості, незадоволеності власним життям, відчуттям безсилля, недостатньої здатності підтримувати позитивні стосунки з оточенням, зневірою у своїх силах та ресурсах, низькою самооцінкою, недооцінюванням своїх здатностей долати життєві перешкоди, засвоювати нові уміння і навички.

Шкала «Осмисленість життя» містить пункти, які відображають наявність чи відсутність життєвих цілей, смислів життя, його тяглості (теперішнє і минуле сприймаються, осмислюються як цілісність); наявності у самооцінці цілеспрямованості як риси особистості.

Шкала «Людина як відкрита система» відбиває наявність чи відсутність здатностей інтегрувати окремі аспекти свого життєвого досвіду, засвоювати нову інформацію, наявність цілісного, коректного погляду на життя, відкритість новому досвіду, природність переживань

Третій блок методик, до якого увійшли «Тест Герцберга» (Ф. Герцберг) для визначення структури мотивації та з'ясування домінантних факторів задоволеності або незадоволеності діяльністю, методика «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір в модифікації А. Реана) на визначення внутрішньої і зовнішньої мотивації виконуваної діяльності, «Дослідження мотивації професійного вдосконалення та особистісного зростання» (О. Бондарчук) та тест «Ціннісний опитувальник Шварца» (Ш. Шварц), використано для з'ясування змісту функціонально-особистісного складника особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Набір цих методик дозволив оцінити зміст та структуру мотиваційно-потребової сфери досліджуваних, в тому числі, й їх мотивації професійної діяльності, а також мотивації професійного та особистісного зростання та змісту ціннісної сфери.

Для визначення структури мотивації та з'ясування домінантних факторів задоволеності або незадоволеності діяльністю використано «Тест Герцберга» (Шапіро & Шатаєва, 2015). Йдеться про дві групи факторів мотивації: гігієнічні та мотиваційні.

Гігієнічні фактори (фінансові мотиви / А, суспільне визнання / Б, відносини з керівництвом / Г, співробітництво у колективі / З) – це зовнішні предиктори незадоволеності працею, які відображають незадоволеність роботою, тобто ті фактори, які пов'язані із середовищем виконання діяльності (нормальність умов праці, достатність зарплатні, політика фірми і адміністрації, міжособистісні стосунки з керівництвом, колегами, міра безпосереднього контролю за роботою, соціальний статус).

Проте ці предиктори не визначають позитивну мотивацію працівника самі по собі. Їхня відсутність або недостатня сформованість детермінує різну міру незадоволеності працею. Якщо вони є просто достатніми, то кожен сам по собі цей фактор не викликає у працівника задоволення роботою: у такому разі вони сприймаються, як необхідна і достатня даність. І тому вони не можуть мотивувати особистість до здійснення вчинків. З усім тим, їхня повна наявність викликає задоволення і мотивує працівника до підвищення ефективності виконуваної ним діяльності.

Мотиватори (відповідальність роботи / В, кар'єра, просування по службі / Д, досягнення особистого успіху / Е, зміст роботи / Ж) – це внутрішні фактори задоволеності працею, які спрямовані на успіх, просування по кар'єрі, визнання, схвалення результатів роботи. Вважається, що кожний працівник може вмотивовано працювати, якщо бачить мету і вважає можливим її досягнення. Відсутність або неадекватність факторів мотивування не призводить до незадоволеності працею, але їхня наявність приносить задоволення і мотивує працівника до більш ефективної праці.

Методику «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір в модифікації А. Реана) застосовано з метою з'ясування особливостей

внутрішньої/зовнішньої мотивації професійної діяльності особистості. Про внутрішню мотивацію особистості йдеться тоді, коли виконувана нею діяльність, зміст, процесуальні характеристики діяльності є суб'єктивно (або й особистісно) значущими для працівника. У випадку орієнтації на задоволення особистістю тих потреб, які є зовнішніми відносно змістових особливостей виконуваної діяльності (наприклад, мотиви соціального престижу, зарплатні тощо), йдеться про зовнішню мотивацію робітника.

Зовнішні мотиви автор методики розрізняє на зовнішні позитивні і зовнішні негативні (Реан, 2016). Лист відповідей має 7 питань. Після опрацювання отриманих даних підсумовуються показники внутрішньої мотивації / ВМ, зовнішньої позитивної мотивації / ЗПМ, зовнішньої негативної мотивації / ЗНМ. Мірою вираженості кожного виду мотивації є ціле число або дріб від 1 до 5.

У результаті враховується показник міри сформованості окремих видів мотивації, а також зміст та структура цілісного мотиваційного комплексу особистості засобами співвідношення зазначених трьох видів мотивації. Оптимальними (кращими) мотиваційними комплексами вважаються два види послідовностей: а) $ВМ > ЗПМ > ЗНМ$; б) $ВМ = ЗПМ > ЗНМ$. Найгіршим варіантом мотиваційного комплексу вважається вид $ЗНМ > ЗПМ > ВМ$. Усі інші поєднання видів мотивів вважаються проміжними (перехідними) варіантами, які свідчать про динаміку та спрямованість, а отже, й ефективність виконання діяльності.

Для з'ясування пріоритетних мотивів професійної діяльності використано модифікацію «Методики дослідження мотивації професійного вдосконалення та особистісного зростання» (Бондарчук, 2008).

В нашій модифікації тест анкети містить твердження-мотиви професійного вдосконалення та особистісного зростання: управлінські мотиви, соціальні мотиви, мотиви особистісного розвитку, престижні мотиви прагматичні мотиви. На відміну від оригінальної методики, ми не

використовували великий список мотивів, які об'єднуються в зазначені 5 груп, а пропонували проранжувати зазначені вище узагальнені мотиви за мірою їх особистісної значущості для респондента, причому на першому місці має бути найбільш особистісно значущий мотив.

Для з'ясування змісту особистісних змін у контексті функціонально-особистісного складника використано *методику «Ціннісний опитувальник Шварца»* (Ш. Х. Шварц). Цю методику застосовано для з'ясування ціннісної системи гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Тест містить дві частини (Карандашев, 2004): «Огляд цінностей» та «Профіль особистості». Перша частина («Огляд цінностей»), своєю чергою містить два списки слів-тверджень, які оцінюються за шкалою від 1 до 7 за мірою важливості кожної цінності для особистості. Усього використано 57 цінностей, які автором поділено на дві групи: термінальні (іменникова форма) та інструментальні (прикметникова форма). У такий спосіб з'ясовуються зміст та структура найбільш визначальних цінностей особистості, які мають найпотужніший вплив у її житті, йдеться про цінності у контексті норм-ідеалів, цінностей-переконань.

Результат оцінювання (за шкалою від 1 до 7) міри значущості кожної цінності, свідчить про міру її впливовості, як визначального принципу життя особистості. Інтеграція цінностей за параметром спільності мети стала підґрунтям для виокремлення автором ціннісних мотиваційних типів, а саме:

- 1) влада, як досягнення соціального статусу або престижу, домінування над людьми і ресурсами;
- 2) досягнення, де йдеться насамперед про особистий успіху та соціальне схвалення;
- 3) гедонізм, як чуттєве задоволення від життя;
- 4) стимуляція;
- 5) самостійність, як незалежність мислення і способів дій;
- 6) універсалізм, як спрямованість на розуміння і захист благополуччя всього довкілля;
- 7) соціальність, як породження потреби в афіліації та збереженні благополуччя найближчого особистісно значущого довкілля;
- 8) традиції, як прихильність, слідування та збереження звичаєвих норм середовища;
- 9)

конформність, як породження вимоги контролю над тими схильностями, вияви яких призводять до несхвалюваних соціальних наслідків; 10) безпека, як гармонійність співіснування членів суспільства.

Друга частина тесту («Профіль особистості») містить список із 40 тверджень, які характеризують людину, що відповідає певному типу. Потім визначається подібність з описаною в тесті особою, використовуючи шкалу маркування з 5 щаблів у діапазоні від «дуже схожий на мене» до «зовсім не схожий на мене».

Відповідно до середнього балу за кожним типом цінностей встановлюється їхнє рангове співвідношення в діапазоні від 1 до 10. При цьому перший ранг відповідає найвищому середньому балу за певним типом цінностей, десятий – найнижчому середньому балу. Ранг від 1 до 3, виявляє високу значущість певного типу цінностей для досліджуваного. Ранг від 7 до 10 означає низьку значущість відповідних цінностей

Нарешті, *четвертий блок методик*, який містив тест-опитувальник самоставлення (В. Столін, С. Панталеєв); тест готовності до саморозвитку (В. Павлов); опитувальник професійного самоздійснення (О. Кокун), використано для оцінки діяльнісно-особистісного складника особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Самоставлення, готовність до саморозвитку та рівень професійного самоздійснення з його аспектами постановки нових професійних цілей, розкриття потенціалу власної особистості та здібностей в обраній професії тощо є важливими компонентами професійної діяльності досліджуваних гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Методику «Опитувальник самоставлення особистості» (Панталеєв, 1991) використано для визначення емоційного та змістового ставлення особистості до себе. Питальник містить 110 тверджень. Самоставлення, як стійке почуття стосовно свого «Я», містить ряд окремих модальностей (вимірів). Останні диференціюються за такими критеріями: а) за емоційним

тоном, б) за переживанням, в) за семантичним змістом відповідного ставлення до себе.

В цілому, виміри самоставлення трактуються за 9 шкалами, які узагальнено у три незалежні фактори. Фактор «самоповага» складають шкали 1) «Внутрішня чесність / Відкритість», тобто аспекти образу «Я», самоставлення, поведінки, які є особистісно значущими але слабо усвідомлюються; 2) «Самовпевненість», тобто уявлення про себе як про самостійну, вольову, енергійну, надійну людину, якій є за що себе поважати; 3) «Самокерівництво / самоменеджмент», тобто уявлення про те, що визначальним джерелом активності, а відтак здобутків, зисків і від діяльності, і від власної особистості є сама особистість; 4) «Відображене самоставлення / Дзеркальне «Я», тобто уявлення про очікуване ставлення до себе з боку інших людей. Зміст цього фактора відображає оцінку власного «Я» щодо соціально-нормативних критеріїв модальності.

Другий фактор «Аутосимпатія» складають шкали 5) «Самоцінність», тобто емоційне оцінювання й оцінка себе, свого «Я» за внутрішніми інтимними критеріями любові, духовності, багатства внутрішнього світу; 6) «Самоприйняття»; 7) «Самоприв'язаність», що фіксує емоційне ставлення суб'єкта до свого «Я». Третій фактор «Самоприниження» складають шкали 8) «Внутрішня конфліктність»; 9) «Самозвинувачення», які виявляють міру негативного самоставлення.

Методику «Опитувальник професійного самоздійснення» (Кокун, 2014) використано для визначення реалізації особистості в професійній діяльності як одній із найважливіших форм життєвого самоздійснення. Це насамперед стосується міри розкриття особистісного потенціалу фахівця у професії, розвитку його здібностей, взаємопоєднанням із професією, постійної затребуваності його професійної кваліфікації, широкого використання його професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями.

Анкета містить 30 запитань, на кожне з яких пропонується 5 варіантів відповіді, розташованих за порядковою шкалою зростання вираженості ознаки (від 0 до 4 балів). Отримані емпіричні дані дають інформацію про наявні форми (способи) професійного самоздійснення особистості: а) загальний; б) зовнішньо-професійний (досягнення значущих здобутків у різних аспектах професійної діяльності); в) внутрішньо-професійний (професійне самовдосконалення, спрямоване на підвищення професійної компетентності та розвиток професійно-важливих якостей).

Тест готовності до саморозвитку» (В. Павлов) застосовано з метою з'ясування міри психологічної готовності особистості до саморозвитку.

Анкета містить 14 тверджень, які стосуються двох видів готовності: готовності «знати себе» / ГЗС, готовності «можу самовдосконалюватися» / ГМС. Для визначення міри готовності особистості до самопізнання підраховуються кількість збігів згідно з ключем, за максимальним значенням готовності «знати себе» / ГЗС та готовності «можу самовдосконалюватися» / ГМС. Відповідно до цих видів особистісної готовності створюється система координат, на якій відкладаються параметри отриманих даних в одному з квадрантів (А, Б, В, Г), що відповідає теперішньому актуальному стану особистісної готовності людини: А – можу самовдосконалюватися, але не хочу знати себе; Б – хочу знати себе і можу самовдосконалюватися; В – не хочу знати себе і не можу змінюватися; Г – хочу знати себе, але не можу себе змінювати.

Загальна процедура проведення дослідження була такою. Спеціально для проведення діагностувальної частини роботи нами було розроблено Гугл-форму, до якої увійшли психодіагностичні інструменти. Для пошуку респондентів ми використовували закриту професійну групу для гештальт-орієнтованих психотерапевтів в мережі Фейсбук, а саме, групу «КГУ Спільнота».

До цієї групи входять як слухачі, які нещодавно розпочали навчання, особи, які вже завершують навчання та планують отримати відповідний сертифікат, мають практику в межах навчальної програми, так і особи, які вже завершили навчання, є сертифікованими гештальт-терапевтами та ведуть психотерапевтичну практику.

Пропозицію взяти участь у дослідженні було розіслано 428 потенційним учасникам. погодилися пройти опитування 286 осіб, 86 з них не завершили його. Отже, 200 осіб – це остаточна кількість учасників, які пройшли все опитування до кінця.

Пройходження батареї тестів окремим учасником у середньому займало 60 хвилин. Процедуру тестування за «Тестом Гілфорда» здійснено в форматі індивідуального дистанційного тестування.

Висновки до розділу 2

1. Особистісні властивості визначають готовність психотерапевта до здійснення фахової діяльності та визначають рівень її успішності. Але у структурі особистості психотерапевта наявні різні складники, які впливають як на формування такої готовності, так і на процесуальні та результативні аспекти психотерапії. До таких складників ми віднесли: ситуційно-особистісний, ядерно-особистісний, функційно-особистісний, діяльнісно-особистісний.

2. Емпірична частина дослідження структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів здійснювалась у кілька послідовних етапів, а саме: 1) теоретико-методологічний аналіз наукових джерел, на основі чого дібрано блок методик психодіагностики (2019-2020 роки); 2) формування вибірки досліджуваних та проведення емпіричного дослідження (2020-2021 роки); 3) проведення обробки отриманих емпіричних даних (протягом 2021 року); 4) аналіз отриманих результатів, формулювання висновків на їх основі

та втілення їх у практику навчання гештальт-орієнтованих психотерапевтів (2022-2023 роки).

3. Вибірку сформовано зі слухачів та випускників Київського Гештальт Університету. У дослідженні взяли участь 200 осіб віком від 22 до 59 років. Серед них 25 (12,5 %) – чоловіки і 175 (87,5%) – жінки. До складу дослідницької вибірки увійшли особи, які відрізняються за рівнем освіти та знаходяться на різних етапах професійного становлення: 50 осіб – група слухачів першого року навчання, 100 осіб – група слухачів останнього року навчання; в) 50 осіб – група практикуючих гештальт-орієнтованих психотерапевтів (ГЗ). Зважаючи на те, що до вибірки увійшли особи різних вікових груп та різної статі, необхідною є перевірка зв'язку параметрів віку та статі з отриманими результатами.

4. Для реалізації завдань дослідження застосовано 4 блоки дослідницьких методик.

- Перший блок використовувався для з'ясування змісту ситуаційно-особистісного складника особистісних властивостей. Він допоміг виявити такі параметри як розуміння та антиципування інших людей, встановити соціально-психологічні установки та рівень адаптивності досліджуваних.

- Другий блок методик було застосовано для з'ясування змісту ядерно-особистісного складника властивостей особистості. Набір цих методик дозволив встановити особистісні риси досліджуваних, характер їх вольової саморегуляції та психологічне благополуччя.

- Третій блок використано для з'ясування змісту функціонально-особистісного складника особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Ці методики дозволили оцінити зміст та структуру мотиваційно-потребової сфери досліджуваних, в тому числі, й їх мотивацію професійної діяльності, а також мотивації професійного та особистісного зростання та змісту ціннісної сфери.

- Четвертий блок використано для оцінки діяльнісно-особистісного складника особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Самоставлення, готовність до саморозвитку та рівень професійного самоздійснення з його аспектами постановки нових професійних цілей, розкриття потенціалу власної особистості та здібностей в обраній професії тощо є важливими компонентами професійної діяльності досліджуваних психотерапевтів.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ОСОБИСТІСНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ГЕШТАЛЬТ-ОРІЄНТОВАНИХ ПСИХОТЕРАПЕВТІВ

У розділі 3 проаналізовано отримані результати емпіричного дослідження структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. У ньому наведено загальну характеристику даних, отриманих за вибіркою, із зазначенням середніх значень, результати щодо порівняння груп вибірки за параметрами етапу професійного становлення, статі та віку, результати кореляційного аналізу, який висвітлив зміст взаємозв'язків між досліджуваними особистісними властивостями, та факторного аналізу, який уможливив встановлення власне структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. На початку розділу 3, присвяченого результатам емпіричного дослідження, відразу зазначимо, що за більшістю вимірюваних параметрів ми виявили нормальний розподіл даних, тому було прийнято рішення для аналізу даних застосовувати відповідні критерії.

3.1. Загальна характеристика отриманих даних

3.1.1. Загальна характеристика даних в межах ситуаційно-особистісного складника особистісних властивостей

Для з'ясування змісту та структури ситуаційно-особистісного складника особистісних властивостей використано такі психодіагностичні методики: тест «Соціальний інтелект», «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері», Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність». Оскільки отримано велику кількість результатів, зупинимось лише на найголовніших із них. Спочатку проаналізуємо середні значення за тестом «*Соціальний інтелект*», отримані

загалом за вибіркою. Для розуміння різних аспектів соціального інтелекту, вимірюваних цим тестом, ми співвіднесли зміст кожного субтесту з узагальненим розумінням тієї чи іншої здатності досліджуваного.

Таким чином, субтест 1 як «Пізнання результатів поведінки» співвідноситься з такою здатністю, як соціальна чутливість; субтест 2, орієнтований на здібність «пізнання класів поведінки», співвідноситься з соціальною перцепцією; субтест 3, орієнтований на здатність «пізнання перетворень поведінки», співвідноситься з соціальною пам'яттю; субтест 4, орієнтований на «пізнання систем поведінки», співвідноситься з соціальним мисленням. Отже, в подальшому аналізі ми орієнтуватимемось на зазначене розуміння узагальнених здатностей, які виявляються даним тестом. Отже, розглянемо, які показники за параметрами соціального інтелекту отримано загалом за вибіркою (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Середні значення за субтестами тесту «Соціальний інтелект» за вибіркою

Субтести	N	Середнє значення	Стандартне відхилення
Субтест 1: Історії з завершенням	200	12,314	1,621
Субтест 2: Групи експресії	200	11,983	1, 042
Субтест 3: Вербальна експресія	200	10,444	1, 355
Субтест 4: Історія з доповненням	200	9,831	2, 825
Композитна оцінка	200	42, 162	4,006

Отже, загалом за вибіркою гештальт-орієнтованих психотерапевтів

можемо констатувати рівень соціального інтелекту, вищий за середній (показник композитної оцінки 38-46 трактується як показник саме такого рівня).

Варто звернути увагу, що всі параметри соціального інтелекту за вибіркою є досить високими. Найвищим за групою є показник за субтестом 1 «Історії з завершенням». Йдеться про відповідний рівень соціальної чутливості, здатності до пізнання результатів поведінки, що характеризує вибірку гештальт-орієнтованих психотерапевтів як здатну, насамперед, відчувати нюанси ситуації, настрою людей, з якими вони спілкуються, розуміти емоції та почуття інших людей, їх вербальні та невербальні вияви, а також передбачати наслідки поведінки та прогнозувати її розвиток.

Зазначимо, що ця акцентована здатність є професійною компетенцією як для психотерапевтів загалом, так і для гештальт-терапевтів – зокрема, причому вона має чи не вирішальне значення при здійсненні допомоги як на психотерапевтичному рівні, так і на рівні психологічного консультування.

Найнижчим є показник пізнання систем поведінки, що свідчить про дещо нижчі можливості соціального мислення як здатності пізнавати та аналізувати логіку розвитку взаємодії з іншою людиною, структуру спілкування з людиною в динаміці, смисли комунікативної ситуації.

Також слід акцентувати увагу на тому, що результати тесту «Соціальний інтелект», призначеного для вимірювання специфічної інтелектуальної здатності, яка забезпечує успішну комунікацію, ми можемо використати й для пояснення емоційного інтелекту досліджуваних, оскільки здатності, які входять в структуру соціального, значною мірою входять і в структуру емоційного інтелекту (Старинська, 2022).

Ми проаналізували результати як загалом за вибіркою, так і за групами, виокремленими за критерієм етапу професійного становлення. Отримані результати свідчать, що між групами існують відмінності.

Аналіз за допомогою критерію Левене виявив різницю дисперсій між

групами вибірки за показниками другого та третього субтестів. В обох випадках значущість критерію Левене $p \leq 0,01$. Для встановлення значущих відмінностей ми провели попарне порівняння цих груп за допомогою Т-критерію Ст'юдента (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Порівняння груп, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення: тест «Соціальний інтелект»

Субтести	Т-критерій Ст'юдента для порівняння груп вибірки					
	ГВп та ГВпт	ГВп та ГСпт	ГВп та ГФпт	ГВпт та ГСпт	ГВпт та ГФпт	ГСпт та ГФпт
1	1, 81	2,02	1,76	1,64	1,70	0, 88
2	2.00	0,15	1,68	5,21**	0,38	0,14
3	0,98	3,51	2,14	7,58**	0,99	0,08
4	1,54	0,44	0,98	3,16	1,12	1,14
Композитна оцінка	0,76	1,04	1,18	3,21	1,04	0,86

Примітка. Тут і надалі «**» позначає статистичну значущість на рівні $p \leq 0,01$, «*» - статистичну значущість на рівні $p \leq 0,05$.

Отже, між групами ГСпт та ГВпт встановлено відмінності показників за двома субтестами. Проаналізуємо середні значення за всіма субтестами у кожній з цих груп, щоб зрозуміти виявлені відмінності у загальному контексті.

У групі ГВпт ієрархія значень за результатами субтестів має таку послідовність: субтест «Історія з завершенням» ($M=13,70$), субтест «Вербальна експресія» ($M=13,55$), субтест «Групи експресії» ($M=13,44$), субтест «Історія з доповненням» ($M=9,19$), з композитною оцінкою 48,96 (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Описові статистики за тестом «Соціальний інтелект» у групі ГВпт

Субтести	N	Середнє	Стандартне відхилення
Субтест 1: Історії з завершенням	50	13,70	0,66
Субтест 2: Групи експресії	50	13,44	0,75
Субтест 3: Вербальна експресія	50	13,55	0,62
Субтест 4: Історія з доповненням	50	9,19	1,69
Композитна оцінка	50	48,96	2,22

У групі ж ГСПт ієрархія значень є дещо іншою: субтест «Історія з завершенням», ($M=12,34$), субтест «Групи експресії» ($M=10,40$), субтест «Вербальна експресія» ($M=9,35$), субтест «Історія з доповненням» ($M=8,69$); композитна оцінка $M=47,36$ (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Описові статистики за тестом «Соціальний інтелект» у групі ГСПт

Субтести	N	Середнє	Стандартне відхилення
Субтест 1: Історії з завершенням	50	12,34	1,85
Субтест 2: Групи експресії	50	10,40	1,86
Субтест 3: Вербальна експресія	50	9,35	1,86
Субтест 4: Історія з доповненням	50	8,69	1,51
Композитна оцінка	50	47,36	3,42

Це може означати, що з часом здобування професійного фаху міра прояву

складників соціального інтелекту може змінюватися.

При попарному порівнянні груп (табл. 3.2) встановлено, що між групами ГВпт і ГСпт існують відмінності:

- за субтестом «Групи експресії» у ГВпт $M = 13,44$, у ГСпт $M = 10,40$;
- за субтестом «Вербальна експресія» у ГВпт $M = 13,55$, у ГСпт $M = 9,35$.

Отримані результати щодо відмінностей параметрів соціального інтелекту у різних групах можуть означати, що зі зміною етапу професіоналізації міра вияву складників соціального інтелекту може змінюватися. Зокрема, зазнають розвитку соціальна перцепція та соціальна пам'ять, що як загальний напрям змінювання (якщо порівнювати з групою ГФпт), свідчить про вплив системно виконуваної навчальної діяльності на ці структури соціального інтелекту.

Отже, результати дослідження особистісних властивостей майбутніх психотерапевтів щодо сприймання, осмислення, передбачення поведінки осіб у міжособистісній взаємодії в різних життєвих ситуаціях, розпізнавання їхніх намірів у контекстах вербальної й невербальної взаємодії свідчать про те, що у структурі соціального інтелекту найбільше вирізняються соціальна перцепція й соціальна пам'ять, як параметри, відмінність в яких між групами початківців та випускників спеціалізованої навчальної програми, очевидно, пов'язана з характером навчальної та квазіпрофесійної діяльності, в яких перебувають слухачі цієї програми.

Йдеться про ті властивості особистості, які насамперед пов'язані зі вміннями точно, повно здійснювати опис іншої людини за зовнішніми проявами, вміннями сприймати та інтерпретувати зміст невербальних повідомлень в міжособистісній комунікації, схильності до розуміння вольових проявів особистості, її інтелектуальних характеристик, здібностями до інтерпретування внутрішнього духовного світу особистості. Тобто йдеться про значний перелік психологічних здатностей, які засвідчують розвиток у досліджуваних параметрів соціального та емоційного інтелекту, які

забезпечують відповідні професійні компетенції, необхідні для здійснення психотерапії та психологічного консультування.

У цих потрактуваннях особистості майбутнім психотерапевтом враховуються відтінки міжособистісних взаємин, що, своєю чергою, зумовлює правильність, швидкість вбачання смислів ситуації взаємодії, смислів дій та вербальної поведінки у міжособистісному спілкуванні; здатність зчитувати емоційний супровід мовленнєвої поведінки іншої людини.

Усе це слугує для майбутнього психотерапевта підґрунтям для знаходження коректного стилю взаємодії (тону, експресії, швидкості, гучності, емоційності та ін.), що має також вияви у здатностях до управління спілкуванням. Здатність враховувати сталі та динамічні характеристики взаємодії уможливорює коректне застосування наявного репертуару рольової поведінки, що свідчить про можливість рольової пластичності у взаємодії з іншими.

Надалі проведемо огляд загальних результатів за тестом *«Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері»*, який дозволяє визначити рівень орієнтації на процес, результат, альтруїзм, егоїзм, працю, свободу, владу та гроші. Це набір установок, які прямо стосуються як здійснення фаховими гештальт-орієнтованими психотерапевтами своєї професійної діяльності, так і квазіпрофесійної діяльності, якою є навчання в спеціалізованій програмі, яка містить елементи справжньої фахової діяльності, навіть на початковому етапі ознайомлення з цією програмою та фахом психотерапевта загалом.

Ці діалектично взаємозалежні установки (на процес чи на результат, альтруїзм чи егоїзм тощо) уможливлюють розуміння чинників, які прямо чи опосередковано впливають на стильові характеристики роботи, задоволеність працею тощо.

Як свідчать результати первинного аналізу даних, отриманих за тестом, переважними соціально-психологічними установками за всією вибіркою є

орієнтація на альтруїзм ($M = 8,44$), на свободу ($M = 7,16$), на гроші ($M = 6,46$) (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Описові статистики за тестом «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері»

Шкали	N	Середнє	Стандартне відхилення
Орієнтація на процес	200	5,21	1,04
Орієнтація на результат	200	5,64	0,78
Орієнтація на альтруїзм	200	8,44	0,40
Орієнтація на егоїзм	200	4,04	0,62
Орієнтація на працю	200	4,28	0,87
Орієнтація на свободу	200	7,16	0,94
Орієнтація на владу	200	4,13	0,25
Орієнтація на гроші	200	6,46	0,50

Як бачимо з табл. 3.5, у гештальт-орієнтованих психотерапевтів у дихотомії «альтруїзм / егоїзм» переважає значення спрямованості особистості на альтруїзм ($M=8,44$), тобто на інших, власне, спрямованість на активну, діяльну допомогу іншим особам, що у крайніх виявах може виражатись у жертвуванні власними особистісними ресурсами аж до самозречення. Останнє трапляється, наприклад, в екстремальних надзвичайних ситуаціях, під час війни.

Це також може відображати властиву гештальт-орієнтованим психотерапевтам та особам, які поки що навчаються на відповідних програмах, особистісну зрілість, відповідальність, домінуючу суспільну мотивацію фахової діяльності. Залежно від соціокультурного контексту,

соціального середовища, надмірна альтруїстичність може зумовлювати ситуації некоректного ставлення фахівця до самого себе. У межових ситуаціях це може зумовлювати особисту жертвність заради іншого.

У поєднанні з орієнтацією на свободу ($M = 7,16$) у дихотомії соціально-психологічних установок «свобода / влада», це свідчить про властиве особистості прагнення до вільного особистого волевиявлення. Такий фахівець не схильний терпіти обмеження своєї особистості та навіть має сформовану готовність йти на власні пожертви заради своєї свободи. Ця обставина має враховуватись при організації як навчальних, так і робочих заходів для гештальт-орієнтованих психотерапевтів та при організації робочих стосунків з ними в межах діади «начальник-підлеглий».

Орієнтація на гроші ($M = 6,46$) у дихотомії соціально-психологічних установок «праця / гроші» свідчить про те, що особистість також має економічне спрямування своєї фахової діяльності. Поєднання у переважаючих соціально-психологічних установках орієнтації на гроші разом з орієнтацією на альтруїзм відображає збалансовану конфігурацію установок. Бажання здобувати зиски зі свого фаху, можливо, прагнення добробуту, фінансової безпеки тощо є «матеріальним крилом» установок, а орієнтація на альтруїзм – «ідеальним їх крилом». Хоча, звісно, у такій конфігурації може приховуватись і внутрішній конфлікт, оскільки, за умов недостатнього синтезу цих установок, вони можуть суперечити одна одній.

Порівняння груп, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення, уточнює загальний результат. За тестом Левене отримано показники, значущість яких засвідчує різницю дисперсій груп вибірки щодо показників орієнтації на альтруїзм ($p \leq 0,01$), орієнтації на свободу ($p \leq 0,01$), орієнтації на результат ($p \leq 0,01$), орієнтації на гроші ($p \leq 0,05$). Тому слід проаналізувати відмінності між окремими групами вибірки для того, щоб зрозуміти, різниця дисперсій яких груп робить внесок в загальні показники критерію Левене.

Спочатку проаналізуємо середні значення за шкалами тесту «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері» у різних групах, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення.

Загальний аналіз отриманих даних свідчить про те, що найбільше спрямовані на альтруїзм майбутні фахівці з базовою психологічною освітою (ГВпт), які поглибили свої попередньо здобуті фахові знання, вдосконалили навички діяльності психолога зі специфічного психотерапевтичного фаху, що доповнюється виразними орієнтаціями в установках на свободу ($M = 6,490$) та гроші ($M = 5,187$) (Додаток Г, табл. Г1).

Тобто, в групі випускників навчальної програми, які мають психологічну освіту / ГВпт, ієрархія змінних має таку послідовність: орієнтація на альтруїзм ($M = 9,91$), на свободу ($M = 6,49$), на гроші ($M = 5,18$), на процес ($M = 5,00$), на владу ($M = 4,22$), на працю ($M = 4,20$), на результат ($M = 3,70$), на егоїзм ($M = 2,44$). Достатньо значний розрив між показниками першої та останньої змінних свідчить про недостатню узгодженість, гармонійність соціально-психологічних установок, орієнтацій. Це своєю чергою може спричинювати внутрішньо-особистісні конфлікти, суперечності щодо трактування й визначення особистісних смислів своєї майбутньої фахової діяльності.

Уточнення результатів у групі ГВп свідчить про те, що вираженість показників за цими змінними у ній є відмінною від усіх груп. Це стосується, насамперед, орієнтації на альтруїзм ($M = 6,747$), свободу ($M = 4,481$) та гроші ($M = 5,954$) (Додаток Г, табл. Г2).

Загалом, установки особистості в мотиваційно-потребовій сфері у цій групі мають таку послідовність: орієнтація на альтруїзм ($M = 6,74$), на гроші ($M = 5,95$), на свободу ($M = 4,48$), на процес ($M = 4,31$), на результат ($M = 3,98$), на владу ($M = 3,47$), на егоїзм ($M = 3,34$), на працю ($M = 2,47$). Розрив між соціально-психологічними установками на альтруїзм і на працю може

свідчити про те, що ця категорія випускників недостатньо усвідомлює або недостатньо поєднує функціональні аспекти діяльності психотерапевта, змістові особливості діяльності з власними індивідуально-психологічними особливостями. Установка на альтруїзм є більш вираженою у цій групі, порівняно з показниками у групах ГФпт, ГВпт.

Уточнення результатів у групі ГФпт свідчить про те, що цим досліджуваним також властивий альтруїзм ($M = 7,71$), установки на свободу ($M = 9,99$) та на гроші ($M = 8,65$). Показники за іншими змінними не є істотними при порівнянні груп (Додаток Г, табл. Г3). Середні значення психологічних установок у групі ГСпт, яка тільки розпочинає своє знайомство з фахом психотерапевта, подано у табл. Г4.

Як бачимо з табл. Г4, у групі ГСпт виокремлюється лише орієнтація на альтруїзм ($M = 8,74$), на процес ($M = 6,38$) та на гроші ($M = 6,78$). Така конфігурація середніх значень свідчить про переважно гуманістичну орієнтацію слухачів програми, які щойно на неї вступили (показник орієнтації на альтруїзм). Разом з тим, важливими для них є, очевидно, інтерес до процесу професійної діяльності гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Відносно виразний показник орієнтації на гроші може відображати ситуацію фінансової залежності від близьких, оскільки на початку навчання на спеціалізованій програмі слухачі рідко мають роботу, яка приносить їм дохід.

Водночас, спираючись на результати, отримані за всіма групами, можна зазначити певну неузгодженість соціально-психологічних установок гештальт-орієнтованих психотерапевтів, чи, можливо, навіть їх дисгармонійність: одні установки є виразними, інші – виражені достатньо слабо. Найменші відмінності між показниками змінних можемо помітити у групі ГФпт; у ній вони мають таку послідовність: орієнтація на свободу ($M = 9,99$), на гроші ($M = 8,65$), на альтруїзм ($M = 7,71$), на результат ($M = 6,35$), на процес ($M = 6,14$), на владу ($M = 5,50$), на працю ($M = 4,77$), на егоїзм ($M = 5,47$).

Це свідчить про сформованість установок, які зумовлюються змістом та вимогами виконуваної фахової психотерапевтичної діяльності та/чи діяльності з психологічного консультування. Особистість реалізовує свою свободу у поєднанні з альтруїзмом, спрямованістю на працю та її результат. Можемо пояснити це тим, що фахівець прагне досягти цілей діяльності, потрібного її результату, реалізуючи свої професійні компетенції.

Результативність його діяльності, що може мати вияви у прихильності та повазі колег, постійній наявності клієнтів тощо, продуктивність роботи, що може бути відображено у формі зворотного зв'язку від клієнтів, колег тощо, ефективність, яка знаходить відбиття у вигляді визнання на ринку праці, успішність як форма самореалізації особистості у фаховій професійній діяльності – все це є важливим у цьому контексті.

Орієнтація на працю свідчить про здатність представників групи ГФпт виконувати фахову діяльність, що супроводжується позитивними емоційними переживаннями, зумовлює психологічне (суб'єктивне) задоволення. Усе це свідчить про схильність фахівців до психотерапевтичної діяльності, оскільки згадані властивості є близькими до тих індивідуально-психологічних особливостей особистості, які наближаються і/або відповідають професійно-значущим властивостям гештальт-орієнтованого психотерапевта.

Однак залишилось невиясненим питання про значущість відмінностей між різними групами та їх внесок в різницю дисперсій.

У табл. 3.6 наведено результати попарного порівняння груп, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення.

Таблиця 3.6

Порівняння груп, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення: тест «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері»

Шкали	Т-критерій Ст'юдента для порівняння груп вибірки					
	ГВп	ГВп	ГВп	ГВпт	ГВпт	ГСпт
	та	та	та	та	та	та
	ГВпт	ГСпт	ГФпт	ГСпт	ГФпт	ГФпт
Орієнтація на процес	0,84	1,14	1,59	1,18	0,83	0,35
Орієнтація на результат	2,02	1,68	6,76**	1,72	6,74**	2,61*
Орієнтація на альтруїзм	6,12**	4,81*	1,88	1,03	5,84**	1,97
Орієнтація на егоїзм	1,12	0,68	0,33	1,07	0,64	1,26
Орієнтація на працю	1,99	1,21	1,38	2,21	1,55	0,44
Орієнтація на свободу	5,48**	0,29	8,36**	5,93**	8,19**	8,22**
Орієнтація на владу	2,06	0,82	0,16	2,01	0,38	1,54
Орієнтація на гроші	0,67	1,12	7,87**	1,96	8,02**	7,22**

Отже, щодо статистично значущих відмінностей, можемо стверджувати наступне.

- 1) *стосовно орієнтації на альтруїзм*: у групі ГВпт встановлено вищий її рівень, ніж у групах ГВп та ГФпт;
- 2) *стосовно орієнтації на свободу*: у групі ГФпт виявлено вищий її рівень, ніж у групах ГВп, ГВпт та ГСпт; при цьому у групі ГВпт її рівень вищий, ніж у групах ГВп і ГСпт;
- 3) *стосовно орієнтації на результат*: у групі ГФпт встановлено вищий її рівень, ніж у групах ГВп та ГВпт; також виявлена різниця в вираженості цієї установки між групами ГФпт та ГСпт на рівні тенденції;

4) *стосовно орієнтації на гроші*: у групі ГФПТ вона значно вища у порівнянні з групами ГВп, ГВПт та ГСПт.

Тобто за параметрами соціально-психологічних установок, перш за все, таких, як орієнтація на свободу, на результат та на гроші, група практикуючих психотерапевтів (ГФПТ) значно відрізняється від гештальт-орієнтованих психотерапевтів, які знаходяться на попередніх етапах професійного становлення, вищими їх рівнями. Стосовно ж орієнтації на альтруїзм, слід сказати, що вона представлена досить потужно у всіх групах, але найвищим є її рівень у групі ГВПт. Тобто випускники програми, які мають вищу психологічну освіту, відрізняються значущо вищими установками на альтруїзм.

Розглянемо результати, отримані за методикою *Багаторівневого особистісного опитувальника «Адаптивність»*. Нагадаємо, що параметри адаптивності є прямо чи опосередковано пов'язаними з психічним здоров'ям досліджуваних. При цьому зразу проаналізуємо результати, отримані за всією вибіркою, а згодом розглянемо відмінності між групами вибірки. Отже, у табл. 3.7 подано описові статистики за вибіркою.

Таблиця 3.7

**Середні значення шкал Багаторівневого особистісного
опитувальника «Адаптивність» за вибіркою**

Шкали	Середнє значення	Стандартне відхилення
Нервово-психічна стійкість	14,20	3,22
Комунікативні здібності	7,17	1,86
Моральна нормативність	6,20	3,06
Інтегральний показник адаптивності	29,18	6,11

Нагадаємо, що за цією методикою високі показники за вимірюваними параметрами визначаються, якщо досліджуваний набрав невелику кількість балів, тобто чим менша кількість балів набрана, тим вищими є показники нервово-психічної стійкості, комунікативних здібностей, моральної нормативності та інтегрального показника адаптивності. Мінімальний бал за всіма шкалами – 0, а максимальні бали, які свідчать про низькі показники за вимірюваними параметрами, за шкалою нервово-психічної стійкості – 46 і більше, за шкалою комунікативних здібностей – 31, за шкалою моральної нормативності – 18 і більше, за інтегральним показником адаптивності – 62 і більше.

Отже, як бачимо з табл. 3.7, за вибіркою отримано загалом високі показники комунікативних здібностей ($M = 7,17$) та нервово-психічної стійкості ($M = 14,20$). За шкалою моральної нормативності отримано бали, які оцінюються як такі, що визначають задовільну адаптацію. Тобто гештальт-орієнтовані психотерапевти можуть мати певні акцентуйовані риси, які в звичних для них умовах є переважно компенсованими та не спричиняють проблем, хоча в певному колі ситуацій ці особливості можуть виявляти себе в певних труднощах адаптації. Можемо припустити, що такі особливості компенсуються особами, які обирають відповідний фах, знаходженням спільноти, з якою вони мають спільні цінності, можливістю встановлення свого ритму та організації роботи тощо.

За допомогою критерію Левене при порівнянні груп вибірки за параметрами адаптивності виявлено різницю дисперсій за інтегральним показником адаптивності ($p \leq 0,01$) та показником комунікативних здібностей ($p \leq 0,01$). Тому уточнімо ці показники за групами (табл 3.8).

Таблиця 3.8

**Середні показники параметрів адаптивності за групами,
виокремленими за критерієм етапу професійного становлення**

Шкали	Середні за групами та стандартні відхилення							
	ГВп		ГВпт		ГФпт		ГСпт	
	М	σ	М	σ	М	σ	М	σ
Нервово-психічна стійкість	14,02	1,19	14,04	0,21	14,10	1,51	14,22	1,35
Комунікативні здатності	6,49	1,06	6,84	1,07	5,02	1,11	10,34	2,03
Моральна нормативність	6,08	1,25	6,32	1,21	6,38	1,10	6,04	1,17
Інтегральний показник адаптивності	28,06	2,01	30,26	2,48	27,22	1,98	31,20	2,64

У групі ГФпт інтегральний показник здатності до адаптації ($M = 27,22$), комунікативних здібностей ($M = 5,02$), нервово-психічної стійкості ($M = 14,10$), моральної нормативності ($M = 6,38$) свідчать загалом про високий рівень розвитку адаптаційних можливостей у фахових психотерапевтів. Тобто вони мають особистісні властивості, які відображають здатність до психічного трансформування під дією середовищних впливів, продуктивного інтегрування в ситуацію без дезадаптивного переживання внутрішньоособистісних суперечностей та конфліктів із середовищем. У поєднанні з наявними комунікативними особливостями та інтегральним показником адаптивності це може свідчити про сформовані стильові особливості фахової діяльності психотерапевтів, які забезпечують їм достатній рівень адаптивності та психічного здоров'я.

Зазначимо, що адаптація завжди супроводжується трансформуванням та перетворенням як суб'єкта діяльності, так і самої діяльності та середовища в цілому.

У групі ГВпт інтегративний показник адаптивності є вищим за абсолютним показником шкали ($M = 30,26$), у порівнянні з групою ГФпт, а отже, свідчить про гірший рівень адаптивності, у відповідності до процедури розрахунку за даним тестом. Показники комунікативних здатностей ($M = 6,84$), нервово-психічної стійкості ($M = 14,04$) та моральної нормативності ($M = 6,32$) засвідчують, що середні значення за деякими показниками у цій групі відрізняються.

Можемо зазначити, що у досліджуваних, які увійшли до групи ГФпт, адаптивність сформована як інтегральна властивість особистості, завдяки якій не лише відбувається пристосування особистості до нових соціальних вимог, функцій та забезпечується достатній рівень психічного здоров'я особистості, але й водночас – відбувається перетворення власного досвіду і середовищних впливів. У групі ГВпт змінні є також достатнього рівня, проте у цих досліджуваних адаптація відбувається насамперед завдяки комунікативним особливостям їхньої особистості, які заломлюються через адаптивні здатності. Така конфігурація змінних може свідчити про те, що адаптивність як інтегральна властивість особистості знаходиться у стані свого становлення.

У групі ГВп конфігурація змінних є такою: інтегративний показник адаптації ($M = 28,06$), комунікативні здатності ($M = 6,49$), нервово-психічна стійкість ($M = 14,02$), моральна нормативність ($M = 6,08$), що свідчить про певні особливості адаптаційних можливостей цієї групи. Ця група, у порівнянні з групою ГВпт, відповідає дещо вищим показникам моральної нормативності, комунікативних здатностей та загальної адаптивності. Очевидно, випускники, які не мають психологічної освіти, задіюють наявні у них більші особистісні ресурси для просування професійним шляхом, який вони обрали.

У групі ГСпт конфігурація змінних наступна: загальний показник адаптивності ($M = 31,20$), комунікативні здатності ($M = 10,34$), нервово-психічна стійкість ($M = 14,22$), моральна нормативність ($M = 6,04$), що свідчить про спроби слухачів 1 року спеціалізованої навчальної програми інтегруватися в нове освітнє і навчальне середовище, адаптування до діяльності зі здобування фаху психотерапевта. Як бачимо, рівень загальної адаптивності та, зокрема, комунікаційні здатності у цій групі є найнижчими. Можемо припустити, що орієнтованість на освіту в межах спеціалізованої програми з психотерапії пов'язана у цих осіб з пошуком розв'язання певних власних особистісних проблем та труднощів, які впливають на не дуже високий рівень адаптації. Комунікаційні здатності в подібних навчальних програмах можуть бути покращені за рахунок їх тренування в безпечному освітньому середовищі та в спілкуванні з однодумцями. Зважаючи на загальні тенденції у вираженості змінних, можна припустити, що саме за період здобування фаху психотерапевта у цих осіб і буде сформована адаптивність як інтегральна властивість особистості.

Розглянемо відмінності між групами вибірки на основі попарного їх порівняння за параметрами адаптивності (табл. 3.9)

Таблиця 3.9

Попарне порівняння груп, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення: параметри адаптивності

Шкали	Т-критерій Ст'юдента для порівняння груп вибірки					
	ГВп та ГВпт	ГВп та ГСпт	ГВп та ГФпт	ГВпт та ГСпт	ГВпт та ГФпт	ГСпт та ГФпт
Нервово-психічна стійкість	0,07	0,78	0,29	0,62	0,197	0,41
Комунікативні здатності	1,95	10,76**	6,55**	10,61**	8,28**	12,20**

Продовження табл. 3.9

Моральна нормативність	1,94	0,08	0,06	1,64	1,81	1,87
Інтегральний показник адаптивності	4,86**	6,67**	2,94**	1,83	6,76**	8,50**

Отже, на основі попарного порівняння груп можемо зазначити наступне:

- за загальним показником адаптивності між собою відрізняються всі пари груп, крім груп ГВпт та ГСпт; при цьому найнижчим є фактичний рівень адаптивності у групі ГСпт, далі слідує в порядку спадання рівнів ГВпт, ГВп та ГФпт, тобто в останній зазначеній групі адаптивність є найвищою;
- показник комунікативних здатностей також є різним у різних групах; значущо відрізняються його значення у групах ГВп та ГСпт (фактичний вищий рівень комунікативних здатностей у ГВп); ГВп та ГФпт (фактичний вищий рівень у ГФпт); ГВпт та ГФпт (фактичний вищий рівень у ГФпт); ГВпт та ГСпт (фактичний вищий рівень у ГВпт); ГСпт та ГФпт (фактичний вищий рівень у ГФпт).

Такі дані підтверджують важливість змістових процесів, які лежать в основі професійного становлення гештальт-орієнтованого психотерапевта. Психотерапевти-практики, як свідчать дані у табл. 3.8-3.9, мають найвищий рівень адаптивності та, зокрема, показник комунікаційних здібностей, які є базисом у структурі професійно важливих якостей та професійних компетенцій психотерапевта загалом та гештальт-орієнтованого психотерапевта – зокрема.

3.1.2. Загальна характеристика даних в межах ядроно-особистісного складника особистісних властивостей

Для з'ясування змісту та структури ядроно-особистісного складника особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів

використано такі психодіагностичні методики: тест «Велика п'ятірка / 5PFQ»; тест «Дослідження вольової саморегуляції»; Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф.

Методику «Велика п'ятірка / 5PFQ» застосовано для з'ясування особистісних особливостей за допомогою п'яти загальних, відносно незалежних рис. Використання цієї методики дозволяє нам оцінити рівень та конфігурацію особистісних ресурсів гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Зокрема, структура особистісних властивостей, за результатами описових статистик, має такий характер: відкритість досвіду / F5 (M = 56,04), екстраверсія / F1 (M = 41,13), добропорядність / F3 (M = 41,67), нейротизм / F4 (M = 43,15), прихильність / F2 (M = 39,79) (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

**Описові статистики за методикою «Велика п'ятірка / 5PFQ»
по всій вибірці (N=200)**

Шкали	Середнє	Стандартне відхилення
F1 Екстраверсія	41,13	4,65
F2 Прихильність	39,79	9,71
F3 Добропорядність	41,67	3,63
F4 Нейротизм	43,15	9,25
F5 Відкритість досвіду	56,04	7,14

Отже, екстраверсія за всією вибіркою гештальт-орієнтованих психотерапевтів *E / F1* становить 41,13. Ця характеристика, яка відображає спрямованість особистості на середовище, може позитивно впливати на фахову діяльність в професіях типу «людина-людина». Вона свідчить про здатність особистості продуктивно встановлювати контакти, схильність до постійного трансформування набутого попереднього комунікативного досвіду

та являє собою важливий особистісний ресурс фахівця з психотерапії та/чи психологічного консультування. Екстраверсія також позитивно корелює (Oshio, Taku, Hirano, & Saeed, 2018) з психологічною стійкістю (резильєнтністю).

Таким особам властиві також здатність сприймати нову інформацію в міжособистісній комунікації, тенденція до змін, до надання переваг таким професіям, які пов'язані з роботою типу «людина-людина». Вони впевнені в правильності своєї діяльності та поведінки, воліють використовувати не лише свій ресурс, але й ресурс середовища (ситуації, осіб, які включені до ситуації тощо), дослухатися до думок інших у конкретних ситуаціях міжособистісної взаємодії.

З усім тим, за умови вираженості екстраверсії в індивідуальному профілі гештальт-орієнтованого психотерапевта, властивий таким особам недостатній контроль над своєю емоційною сферою може зумовлювати спалахи проявів почуттів, захопленості, агресивності в стосунках. Проте зазначимо, що рівень вираженості екстраверсії за середніми значеннями по всій вибірці демонструє помірно виражені значення. Тому вірогідність негативних тенденцій загалом невисока.

Звернімо увагу на те, що за рівнем вираженості у гештальт-орієнтованих психотерапевтів представлені фактори відкритості досвіду $O / F5$ ($M=56,04$), $N / F4$ ($M = 43,15$), екстраверсії $E / F1$ ($M = 41,85$) та (добропорядності $C / F3$ ($M = 41,67$)).

Таке поєднання рис засвідчує разом з легкістю встановлення контакту, динамічністю, спонтанністю, орієнтацією на співбесідника тощо врівноважуючий вплив на загальний малюнок поведінки сумлінності, серйозності, організованості, надійності, самодисципліни. Таке поєднання рис в деяких випадках може свідчити про внутрішній конфлікт, оскільки сумлінність – це своєрідна контролююча риса по відношенню до екстраверсії.

Адже добropopядність $C / F3$ (41,67) свiдчить про наявність у гештальт-орiєнтованих психотерапевтiв особистiсного самоконтролю, вольового регулювання своєї поведiнки, властивiсть таких рис, як вiдповiдальнiсть, обов'язковiсть, акуратнiсть у дiлових взаєминах, наполегливiсть i здатнiсть домагатися втiлення своїх цiлей у дiйснiсть. Також наявнiсть цiєї риси засвiдчує схильнiсть до комфортного середовища, що має вияв у дотриманнi суспiльно-визнаних норм поведiнки в соцiумi.

Нейротизм $N / F4$ ($M = 43,15$) є доволi важливим параметром, за результатами цiєї методики. Наявнiсть його високих показникiв у профiлi особистостi свiдчить про помiрну схильнiсть особистостi до виявiв стресу. Однак у цiй методицi високi показники за цiєї шкалою означають емоцiйну стабiльнiсть, низькi – навпаки – емоцiйну нестабiльнiсть. Виразнiсть цiєї риси також засвiдчує недостатнiсть психологiчної стiйкостi (резильєнтностi): нейротизм демонструє обернений зв'язок з психологiчною стiйкiстю, особливо, з его-стiйкiстю (Oshio, Taku, Hirano, & Saeed, 2018).

Але разом з тим, ця риса демонструє чутливiсть до емоцiйних переживань, якi трактуються як негативнi – гнiв, агресiя, тривожнiсть тощо, й водночас, схильнiсть до пiдтримки власної емоцiйної стабiльностi у мiжособистiснiй взаємодiї. Вияви зниження самоконтролю своєї емоцiйної сфери можуть спричинити прояви надмiрної активностi/реактивностi, що сприймається оточенням як тривожнiсть, непевнiсть, нестабiльнiсть чи певнi порушення психiчного здоров'я.

Помiрна вираженiсть цього параметру може свiдчити про чутливiсть не лише до власних негативних емоцiйних переживань та стимулiв, якi їх спричиняють, але й до вiдповiдних переживань та стимулiв в контекстi розумiння iнших людей. Зазначимо, що сенситивнiсть до вияву як власних, так i чужих емоцiй є професiйно важливою властивiстю осiб, якi працюють у галузi надання психологiчних послуг, особливо, у сферi психотерапевтичної дiяльностi.

Фактор прихильності $A / F2$ ($M = 39,79$) є найнижчим за середніми значеннями рис. Хоча слід зазначити, що у особистісному профілі гештальт-орієнтованих психотерапевтів немає виражених піків, що демонструє переважно гармонійний та адаптивний варіант поєднання рис. Єдиним піком у профілі можна вважати параметр відкритості досвіду $O / F5$ ($M = 56,04$). Цей показник виокремлюються на тлі показників інших особистісних рис і відповідає високим нормативним параметрам.

У ході проведення первинного аналізу даних було виявлено відмінності для досліджуваних, залежно від етапу професійного становлення. Результати за групами, що утворенні за критерієм етапу професійного становлення, засвідчують такі відмінності (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

**Описові статистики за методикою «Велика п'ятірка / 5PFQ»
за групами, виокремленими за критерієм етапу професійного
становлення**

Шкали	Група	N	Середнє	Стандартне відхилення
F1 Екстраверсія	ГФПТ	50	40,56	3,32
	ГВПТ	50	41,16	5,60
	ГВП	50	42,18	6,21
	ГСПТ	50	40,62	5,68
F2 Прихильність	ГФПТ	50	35,51	5,24
	ГВПТ	50	40,01	5,78
	ГВП	50	39,94	8,30
	ГСПТ	50	43,71	5,48
F3 Добропорядність	ГФПТ	50	44,41	4,11
	ГВПТ	50	42,23	5,84

Продовження табл. 3.11

	ГВп	50	40,01	5,01
	ГСпт	50	40,03	2,12
F4 Нейротизм	ГФпт	50	43,78	7,09
	ГВпт	50	42,24	6,09
	ГВп	50	42,71	6,17
	ГСпт	50	43,88	5,82
F5 Відкритість досвіду	ГФпт	50	56,67	3,68
	ГВпт	50	59,00	3,91
	ГВп	50	58,10	5,34
	ГСпт	50	50,39	4,21

Як бачимо з табл. 3.11, у групі слухачів першого року навчання / ГСпт досліджувані параметри мають таку послідовність вираженості: відкритість досвіду / F5 ($M = 50,39$), прихильність / F2 ($M = 43,71$), добropорядність / F3 ($M = 40,03$), екстраверсія / F1 ($M = 40,62$), нейротизм / F4 ($M = 43,88$).

Можемо пояснити отримані результати тим, що для початківців досить важливою є потреба бути поруч з іншими. Вони схильні виявляти чуйність, толерують недоліки інших, прагнуть співпереживати іншим, залучатися до суспільних колективних заходів, відповідально ставитись до загальної справи тощо.

Усе це свідчить про процес соціалізації, адаптування початківців, як майбутніх фахівців з психічного здоров'я, до нового для них освітнього середовища. Вони переважно сумлінно й відповідально ставляться до нових доручень, обов'язків тощо. Така ситуація підкріплюється добropорядністю як насамперед вольовою регуляцією своєї поведінки, свідомою саморегуляцією своєї діяльності в соціумі. Вони мають прояв таких рис особистості, як ретельність і старанність у ділових стосунках та справах, самовладання, наполегливість, самоорганізованість тощо.

Більше в жодній з груп фактор прихильності не виявився найбільш значимим, тому можна припустити, що в такий спосіб особистісна структура слухачів-початківців пристосовується до нового середовища.

Показник шкали «Нейротизм» (емоційна нестабільність-емоційна стабільність) у групі початківців має одне з найвищих значень ($M = 43,88$), що може свідчити про нижчу у порівнянні з іншими групами емоційну стабільність цих осіб. Це може відображати як специфічні особистісні риси осіб, які вступають на програму навчання та виявляють інтерес саме до психології та психотерапії, так і, певним чином, труднощі початкового етапу професійного становлення.

Інші показники незначно вирізняються в особистісному профілі слухачів-початківців.

У групах випускників спеціалізованої програми, які мають вищу психологічну освіту, та тих, які не мають психологічної освіти, показники рис особистості за середніми значеннями відрізняються.

У групі *ГВп* загальні риси особистості мають таку вираженість: відкритість досвіду / $F5$ ($M = 58,10$), екстраверсія / $F1$ ($M = 42,18$), нейротизм / $F4$ ($M = 42,71$), добropорядність / $F3$ ($M = 40,01$), прихильність / $F2$ ($M = 39,94$),.

У групі *ж ГВпт* загальні риси особистості мають таку вираженість: відкритість досвіду / $F5$ ($M = 59,00$), добropорядність / $F3$ ($M = 42,23$), нейротизм / $F4$ ($M = 42,24$), екстраверсія / $F1$ ($M = 41,16$), прихильність / $F2$ ($M = 40,01$).

Тобто в обох групах випускників нейротизм знаходиться ближче до найвищих показників у профілі. Нагадаємо, що у використаному опитувальнику високі бали за цією шкалою свідчать про емоційну стабільність, низькі – навпаки, про емоційну нестабільність. Отже, можна сказати, що особистості майбутнього гештальт-орієнтованого психотерапевта властиві самодостатність, емоційна зрілість, впевненість у своїх силах,

сформована готовність до нових ситуацій, врівноваженість у власних уподобаннях і планах, здатність протистояти середовищним впливам, щодо коливань настрою.

У групі ГФПТ загальні риси особистості мають таку вираженість: відкритість досвіду / F5 (M=56,67), добропорядність / F3 (M=44,41), нейротизм / F4 (M=43,78), прихильність / F2 (M=35,51), екстраверсія/ F1 (M=40,56).

Зауважимо, що у групі фахівців на перших позиціях знаходяться фактори відкритості досвіду, добропорядності та нейротизму, що перегукується з даними, виявленими у інших групах вибірки.

Однак середні значення дають лише приблизну картину відмінностей між групами вибірки. Більш точні результати щодо особистісної специфіки груп можемо отримати при попарному порівнянні груп між собою за особистісними факторами (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Попарне порівняння груп, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення, за особистісними рисами

Шкали	Т-критерій Ст'юдента для порівняння груп вибірки					
	ГВп та ГВпт	ГВп та ГСпт	ГВп та ГФпт	ГВпт та ГСпт	ГВпт та ГФпт	ГСпт та ГФпт
F1 Екстраверсія	2,06*	1,25	1,41	1,25	1,41	0,15
F2 Прихильність	0,21	6,32**	4,01**	4,35**	4,01**	3,52**
F3 Добропорядність	1,94	1,25	1,41	1,25	1,49	0,93
F4 Нейротизм	0,43	1,15	1,02	0,685	0,56	0,96
F5 Відкритість досвіду	1,51	2,88**	2,21*	1,51	4,05**	5,42**

Як бачимо з табл. 3.12, за трьома особистісними факторами отримано значущі відмінності: екстраверсією, прихильністю та відкритістю досвіду, причому за екстраверсією значущість Т-критерію є невисокою, тому можемо говорити лише про тенденцію. За іншими ж двома факторами знайдено багато відмінностей між групами, виокремленими за критерієм етапу професійного становлення.

На основі порівняння середніх значень, наведених у табл 3.11, та з урахуванням значущості відмінностей між групами (табл 3.12) можемо зазначити, що прихильність є більш вираженою у групі ГСпт у порівнянні з групами ГВп, ГВпт, ГФпт. У групах ГВпт та ГВп вона значущо відрізняється від її вираженості у групі ГФпт.

Відкритість досвіду загалом за вибіркою відповідає високим параметрам. У групі ГФпт вона є нижчою, ніж у групах ГВп, ГВпт, ГСпт. У групі ГСпт вона є вищою, ніж у групі ГВп. Тобто і прихильність, і відкритість досвіду є рисами, більш характерними слухачам 1 року. У випускників програми вона більш виражена, ніж у практикуючих гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

При дослідженні особливостей вольової саморегуляції гештальт-орієнтованих психотерапевтів за допомогою *методики «Особливості вольової саморегуляції особистості»* встановлено, що їм властиве володіння своєю поведінкою, що може виявлятися в різних життєвих обставинах. Отже, здатність переважно раціонально здійснювати самоменеджмент, управляти своїми емоціями, діями, станами, потребами, спонукami тощо має вияви у таких характерологічних рисах як самовладання ($M = 8,96$) і наполегливість ($M = 6,66$), що опосередковано перегукується з отриманими даними та доповнює їх (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

**Описові статистики за методикою
«Особливості вольової саморегуляції особистості» за вибіркою**

Шкали	N	Середнє значення	Стандартне відхилення
Вольова саморегуляція	200	11,34	1,17
Наполегливість	200	6,66	0,74
Самовладання	200	8,96	0,86

Такі результати свідчать про достатній, близький до високого рівень загальної вольової саморегуляції гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Зазначимо, що високий рівень починається з 12 балів (за авторами тесту-опитувальника А. В. Зверковим і Е. В. Ейдманом). Наполегливість є середньою (високий рівень починається з 8 балів). Високим виявився рівень самовладання. Він у гештальт-орієнтованих психотерапевтів становить 8,96, при тому, що високий рівень у цьому тесті діагностується, починаючи з 6 балів.

Розглянемо також особливості вольової саморегуляції за групами, виокремленими за критерієм етапу професійного становлення (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

**Середні значення за шкалами вольової саморегуляції у групах,
виокремлених за критерієм етапу професійного становлення**

Шкали	Група	N	Середнє	Стандартне відхилення
Вольова саморегуляція	ГФпт	50	12,54	2,05
	ГВпт	50	11,40	2,21
	ГВп	50	11,28	2,18

Продовження табл 3.14

	ГСпт	50	10,14	1,56
Наполегливість	ГФпт	50	7,02	1,18
	ГВпт	50	6,94	1,19
	ГВп	50	6,58	1,21
	ГСпт	50	6,12	1,09
Самовладання	ГФпт	50	9,14	2,35
	ГВпт	50	8,22	2,09
	ГВп	50	8,02	1,91
	ГСпт	50	7,96	1,85

Як бачимо з табл. 3.14, параметри вольової саморегуляції певним чином різняться у виокремлених групах. У групі ГФпт загальний показник вольової саморегуляції є найвищим ($M = 12,54$). На другому місці в порядку спадання значень знаходиться ГВпт ($M = 11,40$). І на останніх позиціях за вираженістю показника вольової саморегуляції є групи ГВп ($M = 11,28$) та ГСпт ($M = 10,14$). Судячи з аналізу середніх значень, можемо зробити припущення, що показник вольової саморегуляції та психологічної стійкості збільшується в процесі професійного становлення. При цьому у випускників з психологічною освітою він є дещо вищим, ніж у слухачів без психологічної освіти. Це може бути пов'язане як з різними особистісними властивостями цих двох категорій осіб, так і з різними особистісними механізмами, які беруть участь у професіоналізації.

Але пояснення цих відмінностей потребують глибшого вивчення. Зробити висновок про значущість відмінностей ми можемо лише, порівнявши середні значення за Т-критерієм. Відомості про таке порівняння містяться у табл. 3.15.

Таблиця 3.15

Порівняння груп, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення, за параметрами вольової саморегуляції

Шкали	Т-критерій Ст'юдента для порівняння груп вибірки					
	ГВп та ГВпт	ГВп та ГСпт	ГВп та ГФпт	ГВпт та ГСпт	ГВпт та ГФпт	ГСпт та ГФпт
Вольова саморегуляція	0,27	2,99**	2,97**	3,28**	2,67**	6,57**
Наполегливість	1,501	1,98*	1,83	3,58**	0,34	0,817
Самовладання	0,49	0,16	2,41	0,65	2,05*	2,76**

Отже, з табл. 3.15 бачимо, що за загальним показником вольової саморегуляції не відрізняються лише групи ГВп та ГВпт. Всі інші групи мають відмінності, у порівнянні одна з одною. Зокрема, якщо врахуємо середні значення з табл. 3.14, можемо зазначити, що група ГФпт переважає за показником вольової саморегуляції всі інші групи. Крім цього, у групі ГСпт показники є нижчими, ніж в усіх інших групах. Очевидно, рівень вольової саморегуляції у гештальт-орієнтованих психотерапевтів зростає разом з рівнем професіоналізації.

Також виявлено значущі відмінності за параметром наполегливості між групами ГВпт та ГСпт ($T = 3,58^{**}$): у ГВпт рівень вищий; та тенденцію до розбіжностей у показниках цієї шкали між групами ГВп та ГСпт ($T = 1,98^{*}$): у ГВп рівень вищий. За параметром самовладання отримано показник відмінностей з невисоким рівнем значущості ($T = 2,05^{*}$) між групами ГВпт та ГФпт. Між групами ГСпт та ГФпт відмінність за параметром самовладання є значущою ($T = 2,76^{**}$).

Розгляньмо виразність показників психологічного благополуччя за Шкалою психологічного благополуччя Ріффа (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

Показники психологічного благополуччя за вибіркою

Шкала	Середнє значення	Стандартне відхилення
Позитивні стосунки	77,14	6,54
Автономія	70,78	6,19
Управління середовищем	72,24	7,35
Особистісне зростання	78,16	6,69
Цілі в житті	74,46	5,95
Самоприйняття	69,84	6,66
Баланс афекту	58,12	8,14
Осмисленість життя	84,72	9,28
Людина як відкрита система	88,19	6,55
Психологічне благополуччя (загальний показник)	398,67	30,18

З табл. 3.16 бачимо, що за вибіркою гештальт-орієнтованих психотерапевтів загалом виявлено високі або середні параметри психологічного благополуччя. Найвищими є показники шкал «Осмисленість життя» ($M = 84,72$) та «Людина як відкрита система» ($M = 88,19$). Показник балансу афекту є невисоким, але низькі показники за цією шкалою, за задумом автора методики, свідчать про позитивну самооцінку та прийняття себе, впевненість у своїх можливостях та задоволеність життям. Показник самоприйняття є дещо нижчим, у порівнянні з показниками інших шкал. Можливо, наявність такої особливості у профілі гештальт-орієнтованих психотерапевтів свідчить про прагнення до саморозвитку та певну незадоволеність наявним рівнем особистісних можливостей.

Зазначимо, що на психологічне благополуччя впливає велика кількість чинників, не всі з яких потрапили в поле уваги у нашому дослідженні. Зокрема, у публікації Miliutina, Trofimov, Zelenin, Andrushenko & Karamushka (2023)

містяться результати, які доводять велику роль домашніх тварин у психологічному благополуччі їх власників. Тому для встановлення чинників, що впливають на рівень психологічного благополуччя необхідне врахування багатьох параметрів у дизайні дослідження.

Порівняння груп вибірки, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення, виявило відмінності за окремими шкалами методики. У табл.3.17 наведено інформацію про виявлені відмінності.

Таблиця 3.17

**Відмінності між параметрами психологічного благополуччя у
групах, виокремлених за етапом професійного становлення**

Шкала	Групи	Середнє	Стандартне відхилення	Т-критерій Ст'юдента
Автономія	ГФпт	78,08	5,59	2,66**
	ГСпт	74,96	6,10	
Управління середовищем	ГФпт	74,52	5,27	4,78**
	ГСпт	70,04	4,52	
	ГВпт	74,56	5,58	4,44**
	ГСпт	70,08	4,52	
Осмисленість життя	ГФпт	86,40	3,74	6,92**
	ГСпт	81,00	4,04	
Психологічне благополуччя	ГФпт	412,88	21,21	6,42**
	ГСпт	385,84	20,88	

Отже, за параметрами психологічного благополуччя бачимо відмінності, перш за все, між групами ГФпт та ГСпт. Відмінності стосуються шкал автономії, управління середовищем, осмисленості життя та загального показника благополуччя. У групі ГФпт виявлено вищі показники як автономії ($M = 78,08$), так і управління середовищем ($M = 74,52$), осмисленості життя ($M = 86,4$) та загального показника психологічного благополуччя ($M = 412,88$). Також виявлено вищий, ніж в групі ГСпт, показник управління середовищем

в групі ГВпт, тобто випускників спеціалізованої навчальної програми, які мають психологічну освіту.

Загалом, як слідує з результатів аналізу ядроно-особистісного складника особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, рівень особистісних властивостей, важливих для виконання професійної діяльності, вищий у психотерапевтів, які перебувають на вищих щаблях професійного становлення.

3.1.3. Загальна характеристика даних в межах функціонально-особистісного складника особистісних властивостей

Для дослідження функціонально-особистісного складника особистісних властивостей використано такі методики: «Тест Герцберга» – для визначення структури мотивації та з'ясування домінантних факторів задоволеності або незадоволеності діяльністю; методика «Мотивація професійної діяльності» – для визначення внутрішньої і зовнішньої мотивації виконуваної діяльності; «Методика дослідження мотивації професійного вдосконалення та особистісного зростання»; тест «Ціннісний опитувальник Шварца» – для з'ясування цінностей у змісті особистісних властивостей.

При з'ясуванні функціонально-особистісного контексту проявів особистісних властивостей за методикою «Мотивація професійної діяльності» встановлено мотиваційні комплекси особистості, які зумовлюються супідрядністю трьох видів мотивації діяльності: внутрішня мотивація / ВМ, зовнішня позитивна мотивація /ЗПМ та зовнішня негативна мотивація / ЗНМ. Середні значення показників за видами мотивації свідчать про те, що співвідношення видів мотивації має такий вигляд: ЗПМ (4,17) > ВМ (3,17) > ЗНМ (3,08). Отже, в цілому по всій вибірці переважною в ієрархії видів мотивації є ЗПМ / зовнішня позитивна мотивація, яка підкріплюється внутрішньою / ВМ й зовнішньою негативною мотивацією / ЗНМ. При цьому два останніх види мотивації виражені майже однаково.

Так, внутрішня мотивація для гештальт-орієнтованих психотерапевтів не є визначальною, хоча й є помірно вираженою, тобто головною спонукою до діяльності для особистості є зовнішнє середовище, яке переважно позитивно впливає на особистість. Це своєю чергою означає сприятливість середовища для особистості, наявність у ньому продуктивних прямих чи опосередкованих спонук до діяльності. Щонайменше, це означає комфортність перебування особи в середовищі (навчальному, професійному, освітньому тощо).

Результати щодо змісту мотиваційних комплексів уточнюються за критерієм етапу професійного становлення. У табл. 3.18 подано рівень структурних елементів мотиваційних комплексів за виокремленим критерієм.

Таблиця 3.18

**Середні значення за методикою
«Мотивація професійної діяльності» у групах, виокремлених за
критерієм етапу професійного становлення**

Групи	Мотиви професійної діяльності		
	Внутрішня мотивація (ВМ)	Зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ)	Зовнішня негативна мотивація (ЗНМ)
ГФпт	4,27	1,85	1,24
ГВпт	4,01	3,45	1,6
ГВп	3,89	4,6	2,03
ГСпт	2,51	3,51	1,90

У групі ГСпт встановлено такий мотиваційний комплекс: ЗПМ (3,51) > ВМ (2,51) > ЗНМ (1,90), що, вірогідно, відображає, зокрема, й ситуацію навчання в обраному освітньому середовищі. Тобто бажання навчатись у ньому здебільшого зумовлюється середовищними впливами, які узгоджуються з внутрішньою мотивацією професійної діяльності, яка (мотивація) є

посередньо сформованою ВМ (2,51).

Група ГВпт має такий мотиваційний комплекс: ВМ (4,01) > ЗПМ (3,45) > ЗНМ (1,60), що може відображати відповідність обраного ними фаху їх особистісним властивостям, вподобанням тощо. Зауважимо, що подібна структура мотиваційного комплексу властива й практикуючим психотерапевтам.

Так, у групі ГФпт мотиваційний комплекс має такий вигляд: ВМ (4,27) > ЗПМ (1,85) > ЗНМ (1,24), що є одним з найкращих співвідношень видів мотивації та свідчить про потенційну задоволеність фахівців своєю діяльністю, про особистісну схильність до діяльності, якою вони займаються. У такій ситуації здібності, цінності, риси та властивості особистості зазнають свого розвитку у виконуваний професійній діяльності.

У групі ГВп встановлено такий мотиваційний комплекс: ЗПМ (4,6) > ВМ (3,89) > ЗНМ (2,03), що свідчить про подібну узгодженість складників у системі мотивації до тієї, яку бачимо у групі ГСпт. Тобто зі збільшенням часу, протягом якого особа займається психотерапевтичною чи близькою до неї за змістом діяльністю (навчальною, квазіпрофесійною, фаховою професійною), мотиваційний комплекс зазнає змін, що особливо має вияв у динаміці внутрішньої мотивації. При цьому у фахівців та у випускників з психологічною освітою значущість ВМ відповідно 4,27 і 4,01.

Порівняння послідовності видів мотивації за всіма групами свідчить про постійне зменшення значення зовнішньої негативної мотивації / ЗНМ. і наступним етапом професійного становлення вона має тенденцію до зменшення, що також є проявом позитивної динаміки у структурі особистісних властивостей. При цьому узгодженість видів мотивів найбільш слабо структурованою є у студентів першого року навчання / ГСпт. У групах випускників спостерігається майже подібна інтенсивність динаміки розвитку видів мотивації, хоча з різним рівнем вираженості, а саме: в групі ГВп, порівняно з особами першого року навчання, вищі показники в усіх видах

мотивації, причому найістотнішою є ЗПМ і ВМ, що, своєю чергою, свідчить про позитивний вплив навчання на професійне становлення особистості. Зауважимо, що найгірший мотиваційний комплекс (ЗНМ > ЗПМ > ВМ) у жодній з груп не виявлено.

Для уточнення змісту і структури мотиваційної сфери досліджуваних застосовано *Методику дослідження мотивації Ф. Герцберга (Тест Герцберга)*.

За результатами описових статистик встановлено міру значущості гігієнічних мотивів і власне мотиваторів діяльності, які складають окремі фактори у загальній структурі мотивації (табл. 3.19).

Таблиця 3.19

Середні значення шкал тесту Герцберга за вибіркою

Шкала	N	Середнє	Стандартне відхилення
Фінансові мотиви	200	20,19	2,35
Суспільне визнання і винагорода	200	15,67	1,69
Відносини з керівництвом	200	15,24	1,44
Співробітництво, колективна взаємодія	200	21,21	2,46
Відповідальність роботи	200	13,50	1,45
Кар'єра, просування по службі	200	20,40	1,92
Досягнення, особистий успіх	200	23,59	2,38
Зміст роботи	200	18,86	2,58

Загалом за всією вибіркою встановлено таку ієрархію мотиваторів діяльності: досягнення, особистий успіх (М = 23,59), співробітництво, колективна взаємодія (М = 21,21), кар'єра, просування по службі (М = 20,4), фінансові мотиви (М = 20,19), зміст роботи (М = 18,86), суспільне визнання і винагорода (М = 15,67), відносини з керівництвом (М = 15,24), відповідальність (М = 13,50).

Така конфігурація мотиваторів свідчить про те, що встановлена зовнішня позитивна мотивація / ЗПМ у вище розглянутих результатах за методикою «Мотивація професійної діяльності» уточнюється через гігієнічний мотиватор прагнення до співробітництва, колективної взаємодії ($M = 21,21$), власне мотиватор досягнення й прагнення особистого успіху ($M = 23,59$). Це може мати вияви у професійному зростанні, продуктивному навчанні (навіть при відсутності вищої психологічної освіти), та загалом відображає орієнтованість досліджуваних на діяльність типу «людина-людина».

Масштаб представленості прагнення особи до колективної взаємодії у її актуальних особистісних виявах залежить від «масштабності», рівня розвитку, потенціалів особистості тощо. Логічним в такому трактуванні є значення суспільного визнання і отримання зворотного зв'язку від соціуму у формі винагород (це можуть бути просто подяки, авторитет, або ж заробітна платня тощо), що має позначитися на кар'єрі і просуванні на нові рівні в освоєнні психотерапевтичного фаху.

Разом з тим, виявлена супідрядність мотивів свідчить про те, що для вибірки гештальт-орієнтованих психотерапевтів важливими є фінансові мотиви ($M = 20,19$), що є зрозумілим, оскільки професійна діяльність дозволяє особі мати свої статки та статус у соціальному середовищі. Наявність в профілі гештальт-орієнтованих психотерапевтів відносно високого показника фінансових мотивів відображає гармонійність мотиваційних тенденцій, які не обмежуються ідеалістичним уявленням про професію, але містять і матеріальну складову.

На останніх позиціях виявились такі мотиватори, як вибудовування відносин з керівництвом ($M = 15,24$) та відповідальність (13,50), що загалом може свідчити про переважну орієнтацію на задоволеність процесом діяльності і тих його аспектів, які викликають інтерес та захоплення. Ті ж аспекти, які передбачають підпорядкування, відповідальність як за успіхи, так

і за невдалі моменти професійної діяльності, не є мотиваційними орієнтирами у досліджуваних, що увійшли до вибірки.

Проте уточнення результатів за групами, виокремленими за критерієм етапу професійного становлення, розкриває специфіку впливу виконуваної особистістю діяльності та інших аспектів професійного становлення. У табл. 3.20 вказано значущі відмінності між групами, виокремленими за критерієм етапу професійного становлення.

Таблиця 3.20

Порівняння показників тесту Герцберга у групах, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення

Шкали	Групи	Середнє значення	Стандартне відхилення	Т-критерії Ст'юдента
Суспільне визнання і винагорода	ГФпт	14,36	3,24	2,74**
	ГСпт	16,16	3,17	
Співробітництво, колективна взаємодія	ГФпт	20,00	2,11	2,88**
	ГСпт	22,14	2,75	
	ГВпт	20,38	1,68	2,66**
	ГСпт	22,14	3,34	
	ГВп	20,42	3,92	2,79**
	ГСпт	22,14	3,12	
Зміст роботи	ГФпт	20,03	3,44	4,46**
	ГСпт	17,98	3,16	

Як бачимо з табл. 3.20, мотив суспільного визнання і винагороди є більш вираженим у групі ГСпт ($M = 16,16$), ніж у групі ГФпт ($M = 14,36$). Такий результат може свідчити про більшу значущість оцінки суспільством виконуваної діяльності на ранніх етапах професійного становлення. Слухачі першого року навчання у спеціалізованій навчальній програмі більшою мірою, ніж практикуючі психотерапевти, орієнтовані на соціальну підтримку їх діяльності, на визнання оточенням їх у якості фахівців. Практикуючі ж

психотерапевти таку оцінку вже, вірогідно, отримали, і вона не є для них актуальною. Тому група ГФпт керується іншими мотивами професійної діяльності, зокрема, змістом роботи ($M = 20,03$).

Для слухачів першого року зміст роботи у якості мотиватора є набагато слабшим ($M = 17,98$). Можливо, вони на початку навчання орієнтовані більшою мірою не на зміст роботи, а на інші «бонуси» професійної діяльності гештальт-орієнтованого психотерапевта. Як бачимо з табл. 3.20, більше значення, у порівнянні як з групою ГФпт ($M = 20,00$), так і з групами ГВп ($M = 20,42$) та ГВпт ($M = 20,38$), у групі ГСпт ($M = 22,14$) має мотив співробітництва та колективної взаємодії.

Зазначимо, що цей мотив є порівняно високим у всіх групах вибірки, однак найвищим він є у групі ГСпт, що може відображати особливості первинного етапу професійного становлення, на якому майбутньому фахівцю потрібні підтримка та можливість поділяти цілі діяльності з колегами та однодумцями, що надає впевненості та вагомості обраній професії.

Для уточнення пріоритетних мотивів виконуваної особистістю діяльності використано *«Методику дослідження мотивації професійного вдосконалення та особистісного зростання»* (О. Бондарчук). Нагадаємо, що в нашій модифікації досліджувані ранжували 5 узагальнених мотивів: управлінські мотиви, соціальні мотиви, мотиви особистісного зростання, престижні мотиви, прагматичні мотиви. Найвищий бал (5) співвідноситься з рангом 1, бал 4 відповідає рангу 2, бал 3 – рангу 3, бал 2 – рангу 4, бал 1 – рангу 5.

У табл. 3.21 подано отримані бали за кожним із узагальнених мотивів за вибіркою.

Таблиця 3.21

Мотиви професійного вдосконалення та особистісного зростання за вибіркою

Узагальнені мотиви	Середнє значення	Стандартне відхилення
Управлінські мотиви	1,78	0,14
Соціальні мотиви	3,05	0,95
Мотиви особистісного розвитку	4,02	1,16
Престижні мотиви	2,75	0,97
Прагматичні мотиви	3,47	0,68

Як бачимо з табл. 3.21, за всією вибіркою невираженими є управлінські мотиви. Інші мотиви, як ті, що стосуються вдосконалення у професійній галузі, так і ті, що відбивають прагнення особи до особистісного зростання, знаходяться на вищих рівнях вираженості. Тобто в структурі професійно-особистісних мотивів гештальт-орієнтованих психотерапевтів відсутня або дуже низька орієнтація на аспекти професійної діяльності, пов'язані з управлінням.

Щодо особистісного розвитку, соціальної взаємодії, престижу професії та позиціонування себе на ринку професійних послуг саме у якості фахівця даного професійного поля, а також певних «бонусів» від зайняття психотерапевтичною діяльністю, ці аспекти представлені в мотиваційній сфері гештальт-орієнтованого психотерапевта. При цьому найбільш вираженим є мотив особистісного зростання, який, очевидно, входить в структуру професійних компетенцій осіб, що у широкому сенсі є фахівцями з психічного здоров'я, та забезпечує особистісні ресурси, необхідні для відповідної діяльності.

З усіх шкал за результатами за всією вибіркою встановлено такі шкали-мотиви, за якими різниця дисперсій різних груп вибірки (тестом Левене) є значущою: соціальні мотиви ($F=3,73^{**}$), престижні мотиви ($F=3,54^{**}$),

прагматичні мотиви ($F = 4,42^{**}$), мотиви особистісного розвитку ($F = 3,87^{**}$).

Звернімось до розгляду саме цих чотирьох мотивів у групах, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення (табл. 3.22).

Таблиця 3.22

Мотиви професійного вдосконалення та особистісного зростання за групами, виокремленими за етапом професійного становлення

Шкала	Середнє	Стандартне відхилення
ГФпт		
Соціальні мотиви	3,88	0,84
Мотиви особистісного розвитку	3,16	0,91
Престижні мотиви	2,14	1,678
Прагматичні мотиви	3,76	2,234
ГВп		
Соціальні мотиви	3,14	1,01
Мотиви особистісного розвитку	4,24	0,74
Престижні мотиви	3,48	0,748
Прагматичні мотиви	3,92	0,985
ГВпт		
Соціальні мотиви	3,02	1,17
Мотиви особистісного розвитку	4,16	0,79
Престижні мотиви	3,34	0,892
Прагматичні мотиви	3,89	1,014
ГСпт		
Соціальні мотиви	2,16	0,86
Мотиви особистісного розвитку	4,54	0,61
Престижні мотиви	2,06	1,148
Прагматичні мотиви	2,34	0,989

У табл. 3.22 бачимо відмінності у середніх значеннях між більшістю груп. Проте виносити судження про значущість цих відмінностей можемо лише на основі більш докладного аналізу. Порівняймо отримані показники між групами попарно. Почнемо аналіз із соціальних мотивів (табл. 3.23).

Таблиця 3.23

**Порівняння показників соціальних мотивів за групами,
виокремленими за критерієм етапу професійного становлення**

Групи	Середнє значення	Стандартне відхилення	T-критерій Ст'юдента
ГФпт	3,88	0,84	3,96**
ГВп	3,14	1,01	
ГФпт	3,88	0,84	4,21**
ГВпт	3,02	1,17	
ГФпт	3,88	0,84	10,03**
ГСпт	2,16	0,86	
ГВп	3,14	1,01	0,549
ГВпт	3,02	1,17	
ГВп	3,14	1,01	5,21**
ГСпт	2,16	0,86	
ГВпт	3,02	1,17	4,18**
ГСпт	2,16	0,86	

У табл. 3.23 можемо бачити, що всі групи, крім груп ГВп ($M = 3,14$) та ГВпт ($M = 3,02$) різняться між собою за виразністю соціальних мотивів. Очевидно, наявність чи відсутність вищої психологічної освіти на момент завершення спеціалізованої навчальної програми не має принципового значення у формуванні цієї групи мотивів.

Разом з тим, бачимо виразні відмінності між іншими групами вибірки. У групі ГФпт ($M = 3,88$) ці мотиви є виразнішими, ніж у всіх інших групах. У групах випускників програми (ГВп та ГВпт) соціальні мотиви переважають

такі ж мотиви у групі ГСПт.

Розгляньмо також відмінності між групами у виразності мотивів особистісного розвитку (табл. 3.24).

Таблиця 3.24

Порівняння показників мотивів особистісного розвитку за групами, виокремленими за критерієм етапу професійного становлення

Групи	Середнє значення	Стандартне відхилення	T-критерій Ст'юдента
ГФпт	3,16	0,91	6,14**
ГВп	4,24	0,74	
ГФпт	3,16	0,91	5,51**
ГВпт	4,16	0,79	
ГФпт	3,16	0,91	8,51**
ГСПт	4,54	0,61	
ГВп	4,24	0,74	0,52
ГВпт	4,16	0,79	
ГВп	4,24	0,74	2,20*
ГСПт	4,54	0,61	
ГВпт	4,16	0,79	2,68**
ГСПт	4,54	0,61	

У табл. 3.24 бачимо, що мотиви особистісного розвитку є найбільш виразними у групі ГСПт ($M = 4,54$). Можливо, цей факт відображає властиву цій групі вибірки орієнтованість на саморозвиток, пошук власних професійної та особистісної ідентичності. Особи, які щойно почали навчатись на програмі підготовки гештальт-терапевтів, знаходяться в особливій ситуації нещодавно здійсненого вибору напряму професійного влосконалення та відповідного особистісного розвитку: адже психотерапевтична діяльність вимагає від фахівця, який її здійснює, не лише професійних знань, умінь та навичок, але й особистісних якостей, які дозволяють здійснювати таку діяльність ефективно.

Групи випускників програми також виявляють високе рангове місце мотивів особистісного розвитку: у ГВпт $M = 4,16$, у ГВп $M = 4,24$. Відмінності між цими групами, як і за соціальними мотивами, не є значущими. Але рівень мотивів особистісного розвитку у них є вищим, ніж у групі ГФпт, і нижчим, ніж у групі ГСпт. Отже, ці мотиви, очевидно, є найбільш напруженими на ранньому етапі епрофесійного становлення, згодом дещо слабшаючи.

У табл. 3.25 наведено дані щодо порівняння різних груп за престижними мотивами.

Таблиця 3.25

**Порівняння показників престижних мотивів за групами,
виокремленими за критерієм етапу професійного становлення**

Групи	Середнє значення	Стандартне відхилення	Т-критерій Ст'юдента
ГФпт	2,14	0,88	7,30**
ГВп	3,48	0,95	
ГФпт	2,14	0,88	6,85**
ГВпт	3,34	0,87	
ГФпт	2,14	0,88	0,492
ГСпт	2,06	0,73	
ГВп	3,48	0,95	0,767
ГВпт	3,34	0,87	
ГВп	3,48	0,95	8,32**
ГСпт	2,06	0,73	
ГВпт	3,34	0,87	7,92**
ГСпт	2,06	0,73	

Як бачимо з табл. 3.25, за рівнем мотивів престижу групи ГВпт ($M = 3,34$) та ГВп ($M = 3,48$) перевершують (Т-критерій Ст'юдента = 6,85** та 7,30** відповідно) групу ГФпт ($M = 2,14$), а також групу ГСпт ($M = 2,06$) з показниками розбіжностей 7,92** і 8,32** відповідно. Отже, стосовно цих

мотивів бачимо таку закономірність: вони є відносно невисокими на початку навчання у спеціалізованій навчальній програмі, збільшуються на момент її завершення та знову спадають у практикуючих гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Вірогідно, на початку навчання гештальт-орієнтовані психотерапевти керуються більшою мірою іншими мотивами, зокрема, мотивами особистісного розвитку, але з часом навчання, можливо, за рахунок процесу ідентифікації з професійною спільнотою, мотиваційна динаміка змінюється, і мотиви престижу починають відігравати більшу роль, знову послаблюючись на етапі психотерапевтичної практики.

Звернімось до аналізу прагматичних мотивів за групами вибірки (табл. 3.26).

Таблиця 3.26

**Порівняння показників прагматичних мотивів за групами,
виокремленими за критерієм етапу професійного становлення**

Групи	Середнє значення	Стандартне відхилення	Т-критерій Ст'юдента
ГФПТ	3,76	0,82	1,20
ГВП	3,92	0,85	
ГФПТ	3,76	0,82	0,85
ГВПТ	3,90	0,81	
ГФПТ	3,76	0,88	8,76**
ГСПТ	2,34	0,79	
ГВП	3,92	0,95	0,12
ГВПТ	3,90	0,81	
ГВП	3,92	0,95	9,56**
ГСПТ	2,34	0,79	
ГВПТ	3,90	0,81	9,67**
ГСПТ	2,34	0,79	

У табл. 3.26 бачимо, що значущі відмінності спостерігаються між усіма

групами вибірки, тобто ГФпт ($M = 3,76$), ГВпт ($M = 3,90$) та ГВп ($3,92$) з групою ГСПт ($M = 2,34$). При цьому показники Т-критерію Ст'юдента є достатньо високими: $8,76^{**}$ – для груп ГФпт та ГСПт; $9,56^{**}$ – для груп ГВп та ГСПт; $9,67^{**}$ – для груп ГВпт та ГСПт. Отже, можемо стверджувати, що з наступними етапами професійного становлення прагматичні мотиви в структурі мотивації професійної діяльності посилюються.

Це може бути пояснено як віковими змінами, що буде перевірено у параграфі 3.2, так і змінами в соціальній ситуації, у якій перебувають різні групи: гештальт-орієнтовані психотерапевти, які тільки почали навчатись на програмі, більшою мірою мотивуються можливостями особистісного розвитку, інтересу до змісту та процесу діяльності тощо і меншою мірою співвідносять це з прагматичними аспектами діяльності. В той же час, для випускників програми, які вже починають практикувати, та практикуючих психотерапевтів важливими є можливість забезпечувати через свою професійну діяльність свої матеріальні потреби, подальший професійний розвиток, відпочинок тощо.

Також це можна пояснити усвідомленістю того виду діяльності, яким вони займаються. Слід зазначити, що у випадку цих двох груп йдеться про два різних види діяльності, а саме: навчально-професійну (тобто особистість знаходиться в процесі здобуття фаху) і власне фахову діяльність. Вони мають різний зміст, структуру, мотиви, задачі, цілі, результати, хоча й пов'язані з психотерапевтичною діяльністю як метадіяльністю.

Для з'ясування цінностей у структурі особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів встановлено середні значення за вибіркою, тобто йдеться про зміст цінностей, які, за Ш. Шварцем, характеризують типи мотиваційних цілей особистості. Цінності розуміються як нормативні ідеали, які характеризують профіль особистості. Оскільки цінності на рівні нормативних ідеалів не завжди втілюються в поведінку респондентів, при підрахунку результатів в центрі нашої уваги стояли цінності

на рівні індивідуальних пріоритетів. Було вираховано середні значення рангів, присвоєних цінностям (табл. 3.27).

Таблиця 3.27

Середні значення рангів за групами цінностей за вибіркою

Шкали	N	Середнє значення	Стандартне відхилення
Досягнення	200	4,63	1,14
Самостійність	200	4,14	1,28
Доброта / соціальність	200	3,02	1,08
Влада	200	6,20	1,12
Конформність	200	5,08	1,54
Стимуляція	200	3,95	1,28
Безпека	200	4,07	1,44
Універсалізм	200	3,50	1,25
Гедонізм	200	4,98	1,12
Традиція	200	5,43	1,14

Враховуючи, що у підрахунку рангів вище значення рангу присвоюється тій цінності, яка є головнішою для респондента, нижчий середній показник ранга свідчить про значущість цінності у ціннісному профілі вибірки. Профіль особистості гештальт-орієнтованих психотерапевтів містить таку ієрархію цінностей: доброта/соціальність ($M = 3,02$), універсалізм ($M = 3,50$), стимуляція ($M = 3,95$), безпека ($M = 4,07$), самостійність ($M = 4,14$), досягнення, ($M = 4,63$), гедонізм ($M = 4,98$), конформність ($M = 5,08$), влада ($M = 5,28$), традиція ($M = 5,43$).

Як бачимо, у гештальт-орієнтованих психотерапевтів на перших позиціях в ціннісному профілі знаходяться цінності доброти та універсалізму. У той же час, на останній позиції знаходиться цінність традиції, що може характеризувати гештальт-орієнтованих психотерапевтів як осіб, що цінують інновативні підходи до вибудовування комунікації як з колегами, так і з

клієнтами, а також до розв'язання життєвих труднощів чи до допомоги клієнтам у розв'язанні психічних проблем.

Отримані результати за критерієм ціннісних пріоритетів у різних групах вибірки свідчать про подібність конфігурації складників, однак відображають і певну їх специфіку за групами. У табл. 3.28 наведено значущі відмінності, отримані при порівнянні груп, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення.

Таблиця 3.28

**Порівняння цінностей у групах вибірки, виокремлених за
критерієм етапу професійного становлення**

Цінності	Групи	Середнє значення	Стандартне відхилення	Т-критерій Ст'юдента
Конформність	ГФпт	5,16	1,71	2,96**
	ГСпт	4,24	1,36	
	ГФпт	5,16	1,71	2,61**
	ГВпт	4,32	1,51	
Досягнення	ГФпт	3,34	1,00	6,83**
	ГСпт	4,86	1,21	
Самостійність	ГВп	3,42	1,91	2,54**
	ГСпт	4,34	1,69	
Стимуляція	ГФпт	4,02	1,37	2,37**
	ГСпт	3,34	1,47	

У табл. 3.28 бачимо, що цінності конформності у групі ГФпт ($M = 5,16$) є нижчими за ранговим місцем, ніж у групах ГСпт ($M = 4,24$) та ГВпт ($M = 4,32$). Професійна діяльність психотерапевта на відміну від квазіпрофесійної навчальної діяльності слухачів першого року та випускників програми, може бути чинником, що знижує рівень цінностей конформізму. Щоправда, на зниження цього рівня може також впливати й вік гештальт-орієнтованих

психотерапевтів, оскільки практикуючі психотерапевти є в той же час старшими за віком, у порівняння з іншими групами.

Також виявлено відмінності у цінностях досягнення між групами ГФпт (М = 3,34) та ГСпт (М = 4,34). Ця група цінностей є більш важливою для групи практикуючих психотерапевтів.

За цінностями самостійності встановлено відмінності між однією з груп слухачів останнього року програми (ГВп, М = 3,42) та групою слухачів першого року навчання (ГСпт, М = 4,34). Цікаво, що з іншою групою випускників програми (ГВпт) значущих відмінностей не виявлено. Однак пояснення цього факту потребує додаткового вивчення. Щодо отриманих відмінностей з групою випускників без психологічної освіти можемо припустити певну особистісну специфіку осіб цієї групи: адже вони вступили та навчались на спеціалізованій програмі навчання, не маючи психологічної освіти, а отже, могли подолати певні суб'єктивні та об'єктивні бар'єри, які певну категорію потенційних слухачів зупиняють від подібного кроку.

Нарешті, цінності стимуляції є більш важливими для групи ГСпт (М = 3,34), ніж для групи ГФпт (М = 4,02). Тобто цінність нових подій, вражень, знайомств та активностей відрізняє саме слухачів 1 року програми. У практикуючих психотерапевтів вона є менш значимою.

3.1.4. Загальна характеристика даних в межах діяльнісно-особистісного складника особистісних властивостей

Для дослідження діяльнісно-особистісного складника особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів використано такі методики: «Тест-опитувальник самоставлення»; тест «Готовність до саморозвитку»; «Опитувальник професійного самоздійснення».

При з'ясуванні діяльнісно-особистісного складника особистісних властивостей за методикою «Тест-опитувальник самоставлення»

встановлено середні значення (сирі бали переводились в стени) за всією вибіркою (табл. 3.29).

Таблиця 3.29

Описові статистики показників самоствавлення за вибіркою

Шкали	N	Середнє значення	Стандартне відхилення
Інтегральна шкала	200	6,43	1,80
Відкритість	200	7,18	0,62
Самовпевненість	200	5,46	0,87
Самокерівництво	200	6,75	0,64
Відображене самоствавлення	200	5,72	0,31
Самоцінність	200	7,07	0,69
Самоприйняття	200	5,44	0,93
Самоприв'язаність	200	5,68	0,79
Внутрішня конфліктність	200	5,55	0,50
Самозвинувачення	200	4,92	0,53

За результатами описових статистик за вибіркою (табл. 3.29) встановлено, що для більшості показників властива їхня помірна вираженість, тобто вираженість в межах середнього рівня (5-7 стенив). Високий рівень (понад 7 стенив) встановлено за параметрами самоцінності ($M = 7,07$) та відкритості ($M = 7,18$).

Отже, загалом гештальт-орієнтованим психотерапевтам властиві стабільно помірні показники самоствавлення. Проте ієрархія значень показників свідчить про різну структуру змісту самоствавлення, що відбивається на вираженості показників його шкал.

Можна стверджувати, що його функціонування, тобто підтримка самоствавлення, здійснюється засобами специфічної супідрядності: особливостей співвідношення шкал і міри вираженості за ними показників самоствавлення.

Найістотнішою є вираженість таких складників. По-перше, це шкала відкритості ($M = 7,18$). Її показник свідчить про внутрішню чесність, відсутність захисного ставлення до самого себе. На другому місці за вираженістю знаходиться шкала самоцінності ($M = 7,07$), що характеризує гештальт-орієнтованих психотерапевтів як осіб з відчуттям цінності власної особистості та очікуваною цінністю свого Я для інших людей, з оцінкою себе за внутрішніми критеріями духовності.

Також вищим за середній рівень є показник самокерівництва ($M = 6,75$). Це свідчить про те, що гештальт-орієнтовані психотерапевти ставляться до себе як до суб'єктів, які є джерелом активності як в особистісній, так і в професійній сфері, а також мають відчуття, що вони здатні справлятися з емоціями та переживаннями, пов'язаними з ними самими.

Також слід відзначити рівень інтегральної шкали самоставлення, який є вищим за середній ($M = 6,43$). Це характеризує загальну ірраціональну налаштованість досліджуваних на себе, що має вияви у недиференційованому почутті «за себе».

З усім тим, помірний показник внутрішньої конфліктності ($M = 5,55$) свідчить про те, що існує певна неузгодженість між особистісними властивостями особистості. В кожному окремому випадку це пов'язано із цінностями, мотиваційною сферою та іншими досліджуваними властивостями, які є недостатньою узгодженими у внутрішньому світі особистості. Хоча це також може свідчити про незадоволеність собою і в комплексі з іншими індикаторами свідчити про потенціал до саморозвитку, самореалізації тощо.

Зауважимо, що наявні низькі значення одних показників можуть бути компенсовані розвиненістю інших, або ж їхньою узгодженістю. У такому випадку інтегральне самоставлення залишається на тому ж помірно високому рівні.

Індикатор, який дає можливість виміряти установки особистості на певні внутрішні дії стосовно свого «Я», це насамперед низький показник за шкалою самозвинувачення ($M = 4,92$), що є позитивним результатом в плані оцінки самоствавлення.

Тобто досліджуваним не властиві схильність до применшення значення своєї особистості у формі зневажання, применшення значущості свого внеску в ту чи іншу справу, приниження своїх заслуг, чеснот, знань, обізнаності в чомусь. Також низький показник шкали самозвинувачення характеризує особистість як не схильну до засуджування себе у чомусь. Їй не властива схильність визнавати себе винною в чомусь або каратися, зазнавати моральних страждань із-за своєї неправоти тощо.

Аналіз рівня самоствавлення за шкалами методики продемонстрував, що більше половини всієї вибірки (56%) мають високий показник інтегрального самоствавлення. Для 28% вибірки властивий помірний (середній) рівень інтегрального самоствавлення особистості. Це означає, що їм властиве достатньо добре розвинене почуття гідності, самоповаги, що своєю чергою свідчить про наявну в них сформовану суб'єктивну оцінку своєї важливості, значущості тощо. У житті це має вияви у різного роду знаннях про себе, в емоційному переживанні цього знання, в поведінково-вчинкових настановах тощо. Нижчий за середній рівень інтегрального самоствавлення виявлено у 16% досліджуваних. Такі показники засвідчують наявність серед гештальт-орієнтованих психотерапевтів частки осіб, які виявляють проблемне самоствавлення. Вірогідно, воно є одним з чинників, які підтримують інтерес цих осіб до психотерапії.

Аналіз груп вибірки виявив значущі відмінності за окремими шкалами самоствавлення (табл. 3.30).

Таблиця 3.30

**Порівняння параметрів самоствавлення у групах вибірки,
виокремлених за критерієм етапу професійного становлення**

Шкали самоствавлення	Групи	Середнє значення	Стандартне відхилення	Т- критерій Ст'юдента
Самокерівництво	ГФпт	6,82	1,64	2,56**
	ГСпт	5,89	1,32	
	ГФпт	6,82	1,64	2,42**
	ГВпт	6,07	1,54	
Відображене самоствавлення	ГФпт	6,14	1,07	2,53**
	ГСпт	5,44	1,34	
Самоцінність	ГФпт	7,22	1,66	2,59**
	ГВпт	6,58	1,62	
Внутрішня конфліктність	ГФпт	4,92	1,35	2,46**
	ГСпт	5,68	1,31	

З табл. 3.30 бачимо, що вибірка гештальт-орієнтованих психотерапевтів є неоднорідною за рівнем параметрів самоствавлення. Зокрема, за рівнем самокерівництва на тлі групи ГСпт ($M = 5,89$) та ГВпт ($M = 6,07$) вирізняється група ГФпт ($M = 6,82$). Ця група також вирізняється вищим, ніж в групі ГСпт ($M = 5,44$), рівнем відображеного самоствавлення ($M = 6,14$), вищим, в порівнянні з групою ГВпт ($M = 6,58$), рівнем самоцінності ($M = 7,22$) та нижчим, у порівнянні з групою ГСпт ($M = 5,68$), рівнем внутрішньої конфліктності.

Ці результати беззаперечно засвідчують вищі показники позитивного самоствавлення у групі практикуючих гештальт-терапевтів та нижчий рівень внутрішньої конфліктності, який у гештальт-орієнтованих психотерапевтів-початківців є дещо вищим за середній рівень. Вищий рівень внутрішньої конфліктності у слухачів першого року спеціалізованої навчальної програми

може відображати недостатню особистісну зрілість та пошуки розв'язання власних особистісних труднощів, які можуть приводити потенційних слухачів програми на навчання психотерапевтичним методам допомоги.

Подальшу діагностику особистісно-діяльнісного компонента особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів здійснено за методикою «*Опитувальник професійного самоздійснення*».

У табл. 3.31 наведено узагальнені результати за цією методикою для всієї вибірки: вказано % досліджуваних з різними рівнями самоздійснення за кожною з її форм.

Таблиця 3.31

**Результати за опитувальником професійного самоздійснення
за вибіркою**

Форма самоздійснення	Рівні	Абсолютна кількість	%
Зовнішньо-професійна	Низький	44	22
	Середній	80	40
	Високий	76	38
Всього		200	100
Внутрішньо-професійна	Низький	58	29
	Середній	90	45
	Високий	52	26
Всього		200	100

Відомо, що за умов позитивного професіогенезу зазнають змін не лише окремі індивідуально-психологічні особливості особистості, її властивості, риси, цінності, мотиви, риси, але й цілісна структура особистості, що має вияви у реалізації (або відсутності чи обмеженості такої реалізації) свого потенціалу у професійній діяльності, а значить, і у розвитку відповідних здібностей, особистісних властивостей, тобто у самоздійсненні особистості з огляду на затребуваність соціумом її професійної кваліфікації, професійного

досвіду тощо. Зважаючи на те, що реалізація особистості в професійній діяльності є однією з істотних форм її самоздійснення, ми спробували з'ясувати міру вираженості та супідрядності форм самоздійснення особистості в її житті.

Отже, загалом за вибіркою (табл. 3.31) виявлено таке відсоткове співвідношення форм професійного самоздійснення. Найвищою є частка гештальт-орієнтованих психотерапевтів з середнім (40 %) та високим (38 %) рівнями зовнішньо-професійної форми професійного самоздійснення. З низьким рівнем зовнішньої форми самоздійснення виявлено 22 % від загальної вибірки. Стосовно внутрішньо-професійної форми самоздійснення, результати такі. Відповідно 45% та 26 % відрізняються середнім та високим рівнями внутрішньо-професійної форми самоздійснення. 29% осіб демонструють низький рівень цієї форми професійного самоздійснення. Дані цієї методики носять допоміжний характер, оскільки показники професійного самоздійснення мають більш вагоме значення лише для однієї з груп вибірки – ГФпт, для якої професійне самоздійснення є актуальним змістом життя. Для вступників на навчальку програму та її випускників говорити про професійне здійснення не зовсім коректно. Тому ми не аналізуємо результати за цією методикою для різних груп вибірки.

Для з'ясування міри психологічної готовності особистості до саморозвитку в дослідженні застосовано *Тест готовності до саморозвитку*. Зазначимо, що різні аспекти психологічної готовності до діяльності психолога є предметом чималої низки психологічних досліджень. Зокрема, в дисертаційних дослідженнях українських науковців розглядаються особливості, чинники та закономірності формування психологічної готовності до розв'язання міжособистісних конфліктів (Варлакова, 2011); інтелектуальної готовності до розв'язання консультативних задач (Бадалова, 2004); власне сама схильність до особистісних змінювань, яка обумовлює обрання фаху практичного психолога (Олійник, 2010); психологічні чинники

розвитку креативного мислення осіб, які навчаються за фахом практичного психолога (Макаренко, 2008); можливості корекційно-виховних заходів у особистісному розвитку психолога-практика (Білуха, 2006), розвиток почуттів та інтуїції майбутніх психологів як функціональної системи візображення (Потапова, 2005) та багато інших аспектів.

За результатами діагностики співвідношення та узгодженості двох видів психологічної готовності особистості: готовності «знати себе» / ГЗС і готовності «можу самовдосконалюватися» / ГМС, визначено структуру та міру психологічної готовності особистості до самопізнання. У табл. 3.32 наведено частки досліджуваних, які потрапили в один з чотирьох квадрантів: А – «можу самовдосконалюватись, але не хочу знати себе», Б – «хочу знати себе і можу самовдосконалюватись», В – «не хочу знати себе і не можу змінюватись», Г – «хочу знати себе, але не можу себе змінювати».

Таблиця 3.32

Співвідношення досліджуваних за видами психологічної готовності до саморозвитку

Види готовності до змін	Кількість	%
Можу самовдосконалюватись, але не хочу знати себе	28	14
Хочу знати себе і можу змінюватись	116	58
Не хочу знати себе і не хочу змінюватись	4	2
Хочу знати себе, але не можу себе змінювати	52	26
Всього	200	100

В цілому за вибіркою взаємоузгодженість видів психологічної готовності до саморозвитку має таку ієрархію в структурі особистісних властивостей особистості: 1) психологічна готовність «хочу знати себе і можу змінюватись» = 58 %; 2) психологічна готовність «хочу знати себе, але не можу себе змінювати» = 26 %; 3) психологічна готовність «можу самовдосконалюватись, але не хочу знати себе» = 14 %; 4) психологічна готовність «не хочу знати себе і не хочу змінюватись» = 2%. Зазначимо, що

така картина видів психологічної готовності до самовдосконалення відповідає теперішньому (на час проведення дослідження) актуальному стану особистісної готовності гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Також розгляньмо співвідношення за видами психологічної готовності до саморозвитку у групах вибірки (табл. 3.33).

Таблиця 3.33

Співвідношення досліджуваних за видами психологічної готовності до саморозвитку у групах вибірки (у %)

Види готовності до змін	Групи							
	ГФпт		ГВпт		ГВп		ГСпт	
	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Можу самовдосконалюватись, але не хочу знати себе	16	32	4	8	4	8	4	8
Хочу знати себе і можу змінюватись	28	56	32	64	34	68	36	72
Не хочу знати себе і не хочу змінюватись	1	2	0	0	2	4	1	2
Хочу знати себе, але не можу себе змінювати	5	10	14	28	10	20	9	18
Всього	50	100	50	100	50	100	50	100

Отже, у групах вибірки, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення, виявлено різне співвідношення спрямованості готовності до змін (табл. 3.33). Психологічна готовність «хочу знати себе і можу змінюватись» представлена найбільше у всіх групах вибірки, у порівнянні з іншими видами готовності. У групі ГСпт кількість осіб з цією готовністю є найбільшою, у порівнянні з іншими групами, далі слідує група ГВп, ГВпт та ГФпт. Також представленими є готовність «Хочу знати себе, але не можу себе змінювати»

(найбільше – у групі ГВпт) та «Можу самовдосконалюватись, але не хочу знати себе» (найбільше – у групі ГФпт).

3.2. Зв'язок особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів з параметрами віку та статі

У цьому параграфі розглянемо особливості, які ми виявили при врахуванні параметру віку та статі за кожним складником особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Нагадаємо, що за критерієм віку досліджуваних нами виокремлено 3 групи: 50 осіб (25%) – 22–27 років – група слухачів першого року навчання (Г1); 100 осіб (50%) – 28–35 років – група слухачів останнього року навчання (Г2); 50 осіб (25 %) – 36–59 років – група практикуючих гештальт-терапевтів (Г3). Встановлення вікових відмінностей ми проводимо у двох напрямках: через встановлення можливих зв'язків окремих шкал з показниками віку досліджуваних та, за необхідності, через порівняння груп вибірки, виокремлених за критерієм віку. Почнемо з уточнень за параметром віку у змісті *ситуаційно-особистісного складника*. Для цього проаналізуємо показники шкал, які увійшли до цього складника (табл. 3.34).

Таблиця 3.34

Зв'язок з віком параметрів, що складають ситуаційно-особистісний складник

Параметри	Показник кореляції Пірсона
<i>Тест Гілфорда</i>	
Субтест 1: Історії з завершенням	0,143
Субтест 2: Групи експресії	0,134
Субтест 3: Вербальна експресія	0,068
Субтест 4: Історія з доповненням	0,202
Композитна оцінка	0,168

Продовження табл. 3.34

<i>Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері</i>	
Орієнтація на процес	-0,164
Орієнтація на результат	0,540**
Орієнтація на альтруїзм	0,262*
Орієнтація на егоїзм	-0,134
Орієнтація на працю	-0,016
Орієнтація на свободу	0,464**
Орієнтація на владу	-0,034
Орієнтація на гроші	0,398**
<i>Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність»</i>	
Нервово-психічна стійкість	-0,186
Комунікативні здібності	-0,402**
Моральна нормативність	-0,149
Інтегральний показник адаптивності	-0,472**

Як можемо бачити в табл. 3.34, параметр віку прямо пов'язаний з такими соціально-психологічними установками, як орієнтація на результат ($r = 0,540^{**}$), орієнтація на свободу ($r = 0,464^{**}$) та орієнтація на гроші ($r = 0,398^{**}$) та обернено – з параметрами адаптивності «комунікативні здібності» та «інтегративний показник адаптивності». Також виявлено слабкий позитивний зв'язок з орієнтацією на альтруїзм ($r = 0,262^{*}$), що дозволяє говорити лише про виявлену тенденцію.

Стосовно параметрів адаптивності, враховуючи принцип інтерпретації результатів (високі значення свідчать про низький рівень адаптивного вияву параметру, низькі – навпаки, про високий його рівень), зазначимо, що з віком комунікативні здібності та загальна адаптивність підвищуються. Інтерпретація ж соціально-психологічних установок в мотиваційно-потребовій сфері спирається на прямі відповідності високих результатів

визначеним установкам. Тому можемо говорити про зростання з віком орієнтації на результат, на свободу та на гроші.

Розглянемо також докладніше відмінності між групами вибірки Г1, Г2 та Г3.

Параметр соціальної перцепції (тест Гілфорда, субтест 2 «Групи експресії») конкретизується залежно від вікових особливостей особистості таким чином: Г1 (М=10,40), Г2 (М=13,44) Г3 (М=13,81). Тобто з віком, особистість набуває навичок антиципування, передбачення намірів, наслідків поведінки іншої людини. Орієнтуючись на коректний аналіз різних ситуацій спілкування у сталих соціальних групах, таких як родина, виробниче середовище чи товариство друзів, особа здатна передбачати динаміку розвитку комунікації в конкретній ситуації, в контексті загального розвитку подій, спираючись на своє усвідомлення, осмислення емоційного (почуттів, станів тощо), когнітивного (думок, суджень тощо), поведінкового (наміри тощо) контекстів взаємодії учасників ситуації.

Проте, може статися помилкове трактування ситуації, за умов раптової, нетипової її зміни (різка зміна контекстів поведінки інших). Важливим вмінням людини є конструювання своєї поведінки як стратегії, оскільки поведінка може ситуативно змінюватися, підкоряючись досягненню бажаної особистісно значущої мети, як декларованої, так і непроголошеної.

При уточненні змісту ситуаційно-особистісного складника за методикою «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері» встановлено відмінності у різних групах, виокремлених за критерієм віку, за окремими показниками.

У дихотомії «альтруїзм / егоїзм» переважною є орієнтація на альтруїзм, особливо, у молодому віці: Г1 (М=8,74), Г2 (М=8,833), Г3 (М=7,71), що свідчить про значущість для особистості оточення, значущих інших. Тому особи групи Г1 прагнуть бути в такому середовищі, надавати допомогу іншим. Така орієнтація на соціум є ознакою особистісної зрілості; схильності до

виконання суспільно вмотивованої діяльності. З усім тим, домінування цієї соціально-психологічної установки в особистості (що має вираження як надмірна альтруїстичність аж до жертвності), може створити неконструктивну ситуацію відносно себе й по відношенню до оточення. Помірність у розвиненості цієї установки є індикатором того, що виконувана особою діяльність (ситуація в цілому) супроводжується позитивними емоціями, станами, переживаннями.

У дихотомії «свобода / влада» значущою виявилася соціально-психологічна установка на свободу, яка зростає у кожній наступній віковій групі та виявляється найвищою у групі Г3: Г1 (М=4,08), Г2 (М=5,76), Г3 (М=9,99). Такі тенденції відбивають зростання у гештальт-орієнтованих психотерапевтів по мірі їх подальшого дорослішання прагнення щодо самостійності, незалежності, нетолерантного ставлення до зовнішніх ситуаційних обмежень. Це також свідчить про наявну у них психологічну готовність йти на певні самопожертви заради свободи (що використовується у технологіях управління суспільством), не маючи необхідного й достатнього ресурсу для її здобуття. В той же час ми бачимо незначну виразність таких прагнень у осіб груп Г1 та Г2, що може відображати важливість зв'язків з іншими людьми, які можуть певним чином обмежувати свободу. У групі ж Г3 важливість свободи зростає, що, очевидно, відбиває орієнтацію виконувати обрану діяльність, опираючись на власні принципи на цінності та не зважаючи на обмеження у вигляді зовнішніх норм.

Показники орієнтації на гроші у різних групах, виокремлених за критерієм віку, можуть відображати формування економічного мислення, яке відбувається по мірі дорослішання: Г1 (М=6,78), Г2 (М=5,63), Г3 (М=8,65). Цей тип орієнтації свідчить про готовність та спрямованість особистості до виконання різних видів діяльності (аматорської, парапрофесійної та ін.), за результатами якої можна отримати прибуток. У різних варіантах це може мати вияв як прагнення до добробуту, накопичення коштів, грошолюбство.

При застосуванні Багаторівневого особистісного опитувальника «Адаптивність» встановлено, що за критерієм віку комунікативні здібності (показник критерію Левене $F = 1,429$; $p < 0,05$) уточнюються у такій послідовності груп: Г1 ($M=10,34$), Г2 ($M=6,73$), Г3 ($M=5,02$). Це означає, що найкращим є показник комунікативних здібностей у групі найстарших гештальт-орієнтованих психотерапевтів. З віком цей параметр, змінюючись, зростає, що може свідчити про зміну особливостей ситуації комунікації, можливо, пов'язану з набуттям здатності до управління продуктивною комунікацією. Інтегральний показник адаптивності також різниться за виокремленими віковими групами, а саме: Г1 ($M = 31,20$), Г2 ($M = 29,16$), Г3 ($M = 27,22$).

Проаналізуємо також можливі статеві відмінності гештальт-орієнтованих психотерапевтів в межах ситуаційно-особистісного складника. Зупинимось лише на параметрах, за якими встановлено значущі розбіжності (табл. 3.35).

Таблиця 3.35

**Статеві відмінності у змісті ситуаційно-особистісного складника
особистісних властивостей**

Параметри	Чоловіки		Жінки		Т-критерій Ст'юдента
	М	σ	М	σ	
Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері					
Орієнтація на результат	6,48	1,08	5,52	1,23	2,75**
Орієнтація на альтруїзм	7,36	1,11	8,48	1,16	2,95**

Продовження табл. 3.35

Орієнтація на свободу	7,92	1,15	7,08	1,07	2,41**
<i>Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність»</i>					
Інтегральний показник адаптивності	32,04	2,24	28,78	3,84	3,23**

З табл. 3.35 бачимо, що жіноча і чоловіча частини вибірки відрізняються за соціально-психологічними установками в мотиваційно-потребовій сфері, а саме: чоловіки мають вищий, ніж у жінок, рівень орієнтації на результат та свободу і нижчий, в порівнянні з жінками, рівень орієнтації на альтруїзм. Також у жінок виявлено нижчий рівень інтегрального показника адаптивності (вищий абсолютний показник, еквівалентний нижчому рівню вираженості параметра), тобто йдеться про вищий рівень адаптивності у жінок.

Продовжимо аналіз вікових та статевих відмінностей в межах *ядерно-особистісного складника*. Почнемо з уточнень за параметром віку. У табл.3.36 наведено лише ті шкали, з якими отримано зв'язок з параметром віку.

Таблиця 3.36

Зв'язок з віком параметрів, що складають ядерно-особистісний складник

Параметри	Коефіцієнт кореляції Пірсона
<i>Велика п'ятірка / 5PFQ»</i>	
F2 Прихильність	-0,432**
F5 Відкритість досвіду	-0,254*
<i>Особливості вольової саморегуляції особистості</i>	
Вольова саморегуляція	0,589**

Продовження табл. 3.36

Самовладання	0,402**
<i>Шкала психологічного благополуччя Ріффа</i>	
Автономія	0,262*
Осмисленість життя	0,243*

З табл. 3.36 бачимо, що з параметром віку виявляють прямий зв'язок показники вольової саморегуляції ($r = 0,589^{**}$) та самовладання ($r = 0,402^{**}$) і обернений зв'язок – фактор прихильності ($r = -0,432^{**}$) та відкритості досвіду ($r = -0,254^{*}$). Значущість кореляції віку з відкритістю досвіду є невисокою, тому можемо говорити лише про виявлену тенденцію. Те ж стосується шкал психологічного благополуччя: автономією ($r = 0,262^{*}$) та осмисленістю життя ($r = 0,243^{*}$), з якими отримано прямі кореляції невисокої значущості.

Разом з тим, можемо стверджувати, що у гештальт-орієнтованих психотерапевтів риса прихильності обернено пов'язана з віком, а риса відкритості досвіду має тенденцію до зниження зі зростанням показника віку. Старші фахівці менш орієнтовані на співробітництво, довірливість, менш відкриті для нових ідей, справ, знайомств, тим не менш, вони мають кращі вольову саморегуляцію та самовладання та схильність до автономії й осмисленості життя.

Уточнення в змісті *ядерно-особистісного складника* особистісних змін за параметром віку свідчить про відмінності між групами Г1, Г2 та Г3 (Додаток Д).

У табл. Д1 бачимо, що у групі Г1 загальні риси особистості мають такий порядок вираженості: відкритість досвіду / F5 ($M = 50,39$), прихильність / F2 ($M = 43,71$), екстраверсія / F1 ($M = 40,62$), нейротизм / F4 ($M = 40,53$), добродіяльність / F3 ($M = 38,23$).

У групі Г2 загальні риси особистості мають такий порядок вираженості: відкритість досвіду / F5 ($M = 58,61$), нейротизм / F4 ($M = 42,73$),

добропорядність / F3 (M=41,74), екстраверсія / F1 (M=41,32), прихильність / F2 (M=39,97).

І у групі Г3 порядок вираженості загальних рис особистості є таким: відкритість досвіду / F5 (M = 56,67), добропорядність / F3 (M=44,41), нейротизм / F4 (M = 43,78), екстраверсія / F1 (M=40,56), прихильність / F2 (M=40,25).

Показники, отримані за групами, виокремленими за параметром віку, свідчать про те, що показники екстраверсії є помірними у всіх групах, хоча дещо вищими вони є у групі Г2, тобто у слухачів останнього року програми.

Для старших гештальт-терапевтів, які вже здійснюють психотерапевтичну діяльність, характерні більш помірні показники екстраверсії. У змісті екстравертованості значущими є такі риси особистості як активність і домінування, тобто саме в молодому віці особа схильна піддаватися впливам сталих механізмів, що забезпечують культурну та соціальну трансляцію досвіду міжособистісних стосунків (Швалб, 2020: 101).

Типовими проявами екстравертованості є товариськість, прагнення лідерства не лише в сталих, але й в змінюваних соціальних групах. Саме в цей період життя у особистості відбуваються істотні зміни у змісті різних аспектів соціальної діяльності, диференціація та випробування своєї участі у різних сферах соціального життя (там само: 118).

Також прослідковується тенденція до зниження прихильності у старших вікових групах. Найвищі показники виявлено за групою Г1 (M = 43,71), далі слідує Г2 (M = 39,97) та Г3 (M = 35,51).

Тобто рівень прихильності, як бачимо, є відносно високим в наймолодшій групі гештальт-орієнтованих психотерапевтів, потім в наступних вікових групах він спадає.

Ця риса має вияв в актуалізованій потребі в спілкуванні в різних соціальних групах (друзів, знайомих тощо), що пов'язано з пошуком нових соціальних ситуацій, самовизначенням в нових особистісно значущих

цінностях, а далі – й в стильових особливостях свого життя, одним з аспектів якого є неперервна професійна діяльність, вибір навчального закладу та вступ до нього; закінчення закладу, визнання / перевизначення у професійній діяльності, вибір місця роботи (як нового субкультурного середовища), який, своєю чергою, обумовлює й вибір стилю життя.

Відбувається освоєння інших значущих соціальних зразків, усвідомлення, диференціювання зовнішніх настанов стосовно організації свого життєвого простору й своїх актуальних інтересів, формування особистісної й професійної ідентичності, професіоналізму особистості та освоєння змісту діяльності.

Щоправда, маємо враховувати, що вікові відмінності ми аналізуємо за групами, які водночас відрізняються й за етапом професійного становлення, тому параметр віку є не єдиним серед тих, що можуть бути пов'язаними зі змінами в рівнях вияву особистісних рис. Тим не менш, можемо зафіксувати, що слухачі першого року спеціалізованої навчальної програми схильні до вияву емоційного тепла, до співробітництва, порозуміння з іншими. З віком рівень цих особливостей може змінюватись.

Відкритість досвіду у ранній дорослості є досить високою. На основі аналізу результатів, отриманих за групами гештальт-орієнтованих психотерапевтів, можемо зафіксувати найвищі показники відкритості досвіду у групі Г2: у групі Г1 $M = 50,39$, у групі Г2 $M = 58,61$, у групі Г3 $M = 56,67$.

Свідоме включення особистості у соціальні групи приводить до освоєння нею інших особистісно значущих норм культури, соціуму, суспільства на раціональному рівні. Це має вияви у нових особистісно прийнятних ідеалах, спрямуваннях, взаєминах, які виникають у прямій взаємодії, у реальних взаєностосунках особистості з середовищем. Відбувається особистісне освоєння простору міжособистісних взаємин.

Риса нейротизму виявлена найбільше у групі Г1 ($M = 43,88$). У групі Г2 $M = 42,42$, у групі Г3 $M = 43,78$.

Пояснення таких даних може бути отримано на основі спеціальних досліджень, дизайн яких дозволить встановити більш точний та широкий набір чинників, які впливають та рівень особистісних рис гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Також у контексті аналізу вікових відмінностей за ядерно-особистісного складника особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів ми з'ясували рівні розвитку вольової саморегуляції, міри її самокерованості, володіння своєю поведінкою, здатність усвідомлювати і управляти своїми спонуканими, діями, станами тощо. Виявилось, що з віком, зокрема, посилюється наполегливість: у групі Г1 $M = 6,12$, у групі Г2 $M = 6,76$, у групі Г3 $M = 7,02$, що свідчить про характерне зростання сили намірів, бажань, домагань, прагнень щодо втілення мети, досягнення результату виконуваної діяльності по мірі дорослішання.

Міра сформованості довільності, володіння та контролювання особистістю своєю емоційною сферою (емоційними станами, переживаннями тощо) є помірно вираженою в усіх групах: у Г1 $M = 10,14$, у Г2 $M = 11,34$, у Г3 $M = 12,54$. Як слідує з отриманих результатів, рівень вольової саморегуляції з віком зростає, що, власне, є логічним, оскільки механізми самоконтролю та самокорекції посилюються протягом життя (Heckhausen & Dweck, 1998: 50-77).

З усім тим, рівень психологічного благополуччя у молодших групах нижчий, порівняно з групою Г3: у Г1 $M = 385,84$, у Г2 $M = 396,12$, у Г3 $M = 412,88$.

Для групи Г3 властиві розвинені здатності інтегрування, систематизування окремих сторін свого життєвого досвіду. З віком особистість набуває здатності цілісного, адекватного, коректного погляду на життя, соціальної залученості до спільнот і отримання коректного зворотного зв'язку від оточення, що може бути пов'язаним з відкритістю новому досвіду.

За параметром особистісного зростання першість посіла група Г2 при таких рівнях у різних вікових групах: у Г1 $M = 77,34$, у Г2 $M = 79,91$, у Г3 $M = 78,21$). Тобто саме у вікових параметрах групи Г2 наявне переживання почуття безперервного розвитку, самореалізації, самозмінювання згідно з власними вподобаннями, бажаннями, цілями, а також переживання почуття реалізації свого потенціалу.

У групах Г1 та Г2 переважними є позитивні стосунки з іншими («людина як відкрита система»): у групі Г1 $M = 87,85$, у групі Г2 $M = 88,42$. Порівняно з групою Г3, ці групи є більш довірливими до оточення, їм легко бути відкритими до соціальної взаємодії, піклуватися про інших тощо. У міжособистісних взаєминах це має вияв у відкритості, залученості людини до стосунків, піклуванні про благополуччя інших, емпатійних здібностях, здатностях підтримувати близькі стосунки. У групі Г3 цей показник дещо нижчий: $M = 86,44$.

Узагальнивши отримані дані, можна припустити, що розглянуті показники психологічного благополуччя зумовлюються розвитком особистості в онтогенезі, та як результат – відповідними особистісними новоутвореннями. Це також може свідчити про особистісну зрілість, почуття компетентності при перебуванні у соціальних групах, продуктивність в різних сферах життєдіяльності.

Статевих відмінностей за параметрами ядро-особистісного складника не виявлено.

Перейдімо до аналізу вікових відмінностей результатів, отриманих за *функціонально-особистісним складником* особистісних властивостей. У табл. 3.37 наведено шкали методик, за якими отримано значущий зв'язок з параметром віку.

Таблиця 3.37

Зв'язок з віком параметрів, що увійшли до функціонально-особистісного складника

Параметри	Коефіцієнт кореляції Пірсона
<i>Тест Герцберга</i>	
Співробітництво, колективна взаємодія	-0,446**
Зміст роботи	0,384**
<i>Методика дослідження мотивації професійного вдосконалення та особистісного зростання</i>	
Соціальні мотиви	0,589**
Мотиви особистісного розвитку	-0,506**
<i>Ціннісний опитувальник Шварца</i>	
Конформність	0,256*
Стимуляція	0,248*

У табл. 3.37 бачимо, що мотиватор у вигляді співробітництва, колективної взаємодії має обернену кореляцію з віком ($r = -0,446^{**}$), у той час як мотиватор у вигляді змісту роботи має з ним пряму кореляцію ($r = 0,384^{**}$). Соціальні мотиви прямо пов'язані з віком ($r = 0,589^{**}$), мотиви ж особистісного розвитку пов'язані з ним обернено ($r = -0,506^{**}$). Також виявлено тенденції, на які вказують виявлені слабкі зв'язки. Йдеться про прямі кореляції з віком мотивів конформності та стимуляції ($r = 0,256^*$ та $r = 0,248^*$ відповідно).

Розгляньмо структуру мотивації професійного і особистісного зростання у різних вікових групах (Методика «Дослідження мотивації професійного вдосконалення та особистісного зростання»). Вираженість соціальних мотивів в порядку зростання їх показників у групах, виокремлених за критерієм віку, така: у групі Г1 $M = 2,16$, у групі Г2 $M = 3,08$, Г3 $M = 3,88$. Рівень прагматичних мотивів у різних групах наступний: у Г1 $M = 2,34$, у Г2 $M = 3,90$, у Г3 $M =$

3,76; рівень мотивів престижу: у Г1 М = 2,06, у Г2 М = 3,41, у Г3 М = 2,14; рівень мотивів особистісного розвитку: у Г1 М = 4,54, у Г2 М = 4,20, у Г3 М = 3,16).

Спираючись на середні значення за групами Г1, Г2 та Г3, можемо припустити, що з віком соціальні та прагматичні мотиви посилюються, а мотиви особистісного розвитку та престижу, навпаки, послаблюються. Такі результати перегукуються з окремими дослідженнями особистісних рис протягом життя (Hartung et al., 2022, Costa, McCrae, & Löckenhoff, 2019) та у нашому дослідженні відображають певні тенденції щодо відмінностей різних вікових груп гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Оскільки значущий зв'язок з параметром віку виявлено лише за соціальними мотивами та мотивами особистісного розвитку (табл. 3.37), можемо впевнено стверджувати саме ці встановлені закономірності.

Також встановлено різні рівні мотивів професійної діяльності за однойменною методикою, в залежності від параметрів віку. У табл. 3.38 наведено результати стосовно змісту та структури мотиваційних комплексів в залежності від групи, виокремленої за критерієм віку.

Таблиця 3.38

Середні значення за шкалами методики

«Мотивація професійної діяльності» за групами Г1, Г2 та Г3

Групи	Мотиви професійної діяльності		
	Внутрішня мотивація (ВМ)	Зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ)	Зовнішня негативна мотивація (ЗНМ)
Г1	2,51	3,51	1,90
Г2	3,95	4,01	1,81
Г3	4,27	1,85	1,24

Отже, для груп, зазначених в табл. 3.38, характерні такі мотиваційні комплекси:

- для групи Г1: ЗПМ ($M = 3,51$) > ВМ ($M = 2,51$) > ЗНМ ($M = 1,90$),
- для групи Г2: ЗПМ ($M = 4,01$) > ВМ ($M = 3,95$) > ЗНМ ($M = 1,81$),
- для групи Г3: ВМ $M = (4,27)$ > ЗПМ ($M = 3,95$) > ЗНМ ($M = 1,24$).

Як бачимо, у групі найстарших гештальт-орієнтованих психотерапевтів внутрішня мотивація починає переважати в мотиваційній структурі. Навряд чи можливо точно розвести чинники таких змін у старшій віковій групі, оскільки професійне становлення відбувається одночасно з дорослішанням.

У молодших вікових групах (Г1 та Г2) мотиваційні комплекси відображають визначальні вікові та діяльнісні детермінанти у формуванні мотивації гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Найістотнішими є відмінності між групами в зовнішній позитивній мотивації / ЗПМ особистості (показник критерію Левене $F=11,17$, $p < 0,001$), що підкреслює поступове зменшення впливу середовища, в якому перебуває особистість, і набуття нею самодетермінантних мотиваційних властивостей при постійному тривалому виконанні фахової діяльності.

Водночас, істотність зовнішньої позитивної мотивації / ЗПМ може означати наявність суттєвих спонук до виконання діяльності, які мають місце поза самою безпосередньо виконуваною діяльністю. У випадку слухачів-початківців це може бути визнання іншими специфічності, важливості вибору ними психотерапевтичного фаху. У випадку випускників спеціалізованої навчальної програми ЗПМ ($M = 4,01$) це відображає вікові особливості, оскільки зі здобуттям фаху цей вид мотивації значущо зменшується, поступаючись внутрішній мотивації / ВМ особистості психотерапевта.

Отже, з віком у гештальт-орієнтованих психотерапевтів, які вже займаються професійною діяльністю, спонукою до професії є особистісно зумовлені актуальні потреби, тобто потреби особистості насамперед як фахівця. Це може свідчити про те, що особистість усвідомлює функціональні

вимоги діяльності, процесуальні, динамічні особливості її виконання. Відбувається усвідомлення значущості детермінованості цілей і результатів діяльності особистісними властивостями насамперед самого фахівця. Це також може свідчити про наявні особистісні смисли діяльності психотерапевта, про його здатність персонально визначати системотвірні мотиви своєї професійної діяльності.

Сам зміст розглянутих мотиваційних комплексів свідчить про багатогранність мотиваційної сфери особистості, усвідомленості й ірраціональності тих спонук, які зумовлюють її професійну активність, поведінку, діяльність. Зі збільшенням тривалості фахової діяльності структурується мотиваційний комплекс та зазнає змін внутрішньо-особистісна мотивація фахової діяльності гештальт-орієнтованого психотерапевта. Водночас, динаміка видів мотивації у групах слухачів останнього року програми є відмінною.

Уточнення функціонально-особистісного складника за тестом Герцберга за критерієм віку демонструє відповідні відмінності за групами, виокремленими за параметром віку. Оскільки ці дані співвідносні з даними, поданими у табл. 3.20, зупинимось лише на вікових аспектах.

Зазначимо, що за умов достатності дії так званих гігієнічних детермінант в особи не виникає переживання задоволеності діяльністю, оскільки вони сприймаються як прийнятні середовищні умови, які просто мають бути. Тому ці детермінанти здебільшого не мають значного потенціалу мотивувати особистість до здійснення вчинків. Відсутність або неадекватність внутрішньо-функціональних мотиваторів особистості до діяльності не призводить до незадоволеності працею (на відміну від гігієнічних мотиваторів), але їхня наявність супроводжується переживаннями особою задоволення і вмотивовує її до ефективнішої праці. Так, мотивація досягнення особистого успіху має посилення з віком.

Результати у групі Г1 показують таку ієрархію мотивів професійної діяльності: досягнення, особистий успіх ($M = 23,01$), співробітництво, колективна взаємодія ($M = 22,14$), фінансові мотиви ($M = 21,84$), кар'єра, просування по службі ($M = 18,43$), зміст роботи ($M = 17,98$), суспільне визнання і винагорода ($M = 16,16$), відносини з керівництвом ($M = 15,62$), відповідальність роботи ($M = 13,72$). Це свідчить про найважливішу роль в системі мотивів цієї вікової групи досягнень в контексті особистої успішності та важливості фінансових мотивів, а також, можливо, дещо поверхову обізнаність щодо змісту і смислів фахової діяльності психотерапевта. Можливо, це пов'язано з надзвичайною актуальністю діяльності психотерапевта на ринку праці та дещо хибним уявленням про її прибутковість. Цей результат перегукується з найвищим рівнем зовнішньої позитивної мотивації, виявленим у цій групі.

Також можемо зазначити, що найзначнішу роль у мотивації цієї групи відіграють як гігієнічні (фінансові мотиви), так і внутрішні мотиватори (особистий успіх). За певних обставин вони можуть конкурувати, оскільки рівень їх вираженості приблизно однаковий.

До вікових особливостей цієї групи, яка відповідає віковим межам ранньої дорослості, належать залежність мотивів від соціальних норм, активний пошук особистісної та професійної ідентичності. Саме тому особи, що належать до групи Г1, можуть як активно захоплюватись певними професіями, так і змінювати свої уподобання. Тобто це етап пошуку, становлення, перевірки, корекції та формування більш-менш постійної ідентичності (Merriam & Baumgartner, 2020).

Оскільки результати групи Г2 не співвідносяться з результатами певної групи, виокремленої за критерієм етапу професійного становлення, зупинимось на них трохи докладніше (табл. 3.39).

Таблиця 3.39

Описові статистики за тестом Герцберга за групою Г2

Шкала	N	Середнє	Стандартне відхилення
Фінансові мотиви	100	19,55	15,00
Суспільне визнання і винагорода	100	14,88	15,00
Відносини з керівництвом	100	14,74	10,00
Співробітництво, колективна взаємодія	100	20,41	14,00
Відповідальність роботи	100	13,02	13,00
Кар'єра, просування по службі	100	20,64	20,00
Досягнення, особистий успіх	100	22,21	15,00
Зміст роботи	100	18,84	14,00

Отже, в табл. 3.39 бачимо такі високі показники мотиваторів: досягнень, особистого успіху ($M = 22,21$); показника, який належить до внутрішніх мотиваторів – кар'єрного зростання та просування у тій сфері, яка є важливою для респондентів ($M = 20,64$); показника співробітництва, колективної взаємодії ($M = 20,41$). Найнижчими є показник відповідальності роботи ($M = 13,02$) та відносин з керівництвом ($M = 14,74$), який Герцберг відносить до гігієнічних факторів.

Тобто загалом у групі Г2 бачимо збалансований набір факторів, які є необхідними для того, щоб фахівець утримувався в професії, та внутрішніх мотиваторів, які роблять перебування в професії особистісно значущим, цікавим та потрібним. Певні відмінності від попередньої групи можуть бути пов'язані також із впливом навчального процесу на становлення майбутніх гештальт-орієнтованих психотерапевтів, особливо, в частині функціонального навантаження, змісту, завдань, структури професійної діяльності (що підтверджує те, що слухачі здобувають саме професійний фах, а не здійснюють самоосвіту у процесі навчання).

Група Г3 вирізняється високим рівнем внутрішніх мотиваторів, таких як досягнення й особистий успіх ($M = 24,72$) та зміст роботи ($M = 20,03$). Дещо вищим, ніж в інших групах, є відповідальність роботи ($M = 14,18$). Показники досягнень та особистого успіху і змісту роботи переважають показники гігієнічних факторів, такі, як фінансові мотиви ($M = 18,54$), відносини з керівництвом ($M = 13,92$), за виключенням фактора співробітництва, колективної взаємодії ($M = 20,00$).

В той же час, такий внутрішній мотиватор, як кар'єра, просування по службі ($M = 18,98$) виявляє відносно невисокий рівень. Також відносно невисоким є гігієнічний фактор, який стосується суспільного визнання власних заслуг ($M = 14,36$). Останній фактор, очевидно, відображає зниження значущості в даному віковому періоді підкріплення з боку соціуму правильності обраного професійного шляху та визнання досягнень на ньому. В цьому віці (36-59 років) у людини вже є обраний фах; вона встигла піднятися за рівнями професіоналізації на більш високі щаблі і значною мірою отримати визнання від суспільства цих досягнень.

Тобто конфігурація мотивів у цій групі свідчить про значення факторів, що безпосередньо пов'язані з виконанням професійної діяльності. Ця діяльність пов'язується з особистим успіхом; для фахівця є важливим зміст роботи, її сенс та їх співвіднесеність з особистісними цілями, намірами, мріями тощо. На цьому віковому етапі фахівець цінує роботу, яку виконує, та здатен нести за неї відповідальність (Merriam & Baumgartner, 2020).

Розглянемо також відмінності, встановлені за «Ціннісним опитувальником Шварца» при порівнянні груп, виокремлених за критерієм віку.

Проведемо аналіз шкал, за якими встановлено зв'язок з параметром віку (табл.3.37), у групах Г1, Г2 та Г3. Отже, порівняємо ранги цінності «конформність» у цих групах. Оскільки найвищим рангом є перший, середній ранг 5,16 у групі Г3 свідчить про найменшу серед груп цінність конформності

у цій групі. У групі Г2 ранг є вищим ($M = 4,68$), а у групі ГСпт – ще вищим ($M = 4,24$). Оскільки результати цього порівняння підтверджуються статистично значущим показником (табл.3.37), можемо впевнено говорити про зменшення цінності «конформність» з віком.

Цінність «стимуляція», як слідує зі встановленого її зв'язку з параметром віку, також знижується. Порівняння за групами Г1, Г2 та Г3 підтверджує цей зв'язок та окреслює відмінності між групами. У групі Г1 ранг цінності «стимуляція» вищий ($M = 3,34$), ніж у групі Г2 ($M = 3,44$) та у групі Г3 ($M = 4,02$).

Стосовно інших цінностей можемо говорити лише про тенденції, оскільки зв'язку з параметром віку за ними не виявлено. Зокрема, цінність самостійності виявилась більш представленою у групі Г3 ($M = 3,31$). Ранг цієї цінності у групі Г2 є дещо нижчим ($M = 3,74$) і надалі є ще більш низьким у групі Г1 ($M = 4,34$).

Як бачимо, спостерігається тенденція до збільшення рівня цінності самостійності з віком, що відображає відомі психологічні закономірності (Schwartz, 2012), які є навряд чи специфічними для вибірки гештальт-орієнтованих психотерапевтів, а швидше, пов'язані з віковими змінами в ціннісній сфері загалом. Проте можемо говорити лише про не підтверджені статистично тенденції. Те саме стосується цінності досягнення, яка відрізняється між групами Г1 ($M = 4,86$) та Г3 ($M = 3,34$), але взаємозв'язку з параметром віку за цією шкалою не виявлено.

Цінність «добродота/соціальність», ранг якої є найвищим за вибіркою ($M = 3,02$), виявилась представленою більш-менш рівномірно за групами Г1, Г2 та Г3, оскільки зв'язку з параметром віку вона не виявляє.

Перевірка статевих відмінностей у змісті функціонально-особистісного складника дозволила встановити такі результати (табл. 3.40).

Таблиця 3.40

**Статеві відмінності у змісті функціонально-особистісного
складника особистісних властивостей**

Параметри	Чоловіки		Жінки		Т-критерій Ст'юдента
	М	σ	М	σ	
Тест Герцберга					
Фінансові мотиви	22,52	2,33	19,89	1,79	2,07*
Суспільне визнання і винагорода	17,36	1,22	15,47	1,50	3,41**
Ціннісний опитувальник Шварца					
Конформність	5,84	1,31	4,97	1,12	3,10**
Безпека	4, 88	1,27	3,98	1,07	2,01*

Як бачимо з табл. 3.40, значущі відмінності виявлено між жіночою та чоловічою частинами вибірки за параметром «суспільне визнання і винагорода», причому показник цього мотиватора у групі чоловіків ($M=17,36$) є вищим, ніж у групі жінок ($M=15,47$). Також встановлено відмінності за цінністю конформності: у жіночій групі середнє значення рангу є вищим ($M=4,97$), ніж у чоловічій ($M=5,84$). Крім цього, виявлено відмінності невисокого рівня статистичної значущості ($p < 0,05$) за фінансовими мотивами (у групі чоловіків $M=22,52$, у жіночій групі $M=19,89$) та цінністю безпеки (у чоловічій групі середнє значення рангів $M=4,88$, у жіночій $M=3,98$).

Отже, можемо стверджувати, що існують статеві відмінності між гештальт-орієнтованими психотерапевтами щодо суспільного визнання та винагорода та цінності конформності. При тому, що вся вибірка продемонструвала невисокий ранговий показник цінності конформності, досліджувані чоловіки вирізняються ще меншим значенням цієї цінності, в той час, як суспільне визнання та винагорода є для них більшим мотиватором, у порівнянні з жінками.

Далі звернімось до уточнення змісту *діяльнісно-особистісного складника* за параметром віку. У табл. 3.41 зазначено ті шкали, за якими встановлено значущий зв'язок з параметром віку.

Таблиця 3.41

Зв'язок з віком параметрів, що увійшли до діяльнісно-особистісного складника

Параметри	Коефіцієнт кореляції Пірсона
<i>Тест-опитувальник самоствавлення</i>	
Самоприйняття	0,442**
Внутрішня конфліктність	-0,460**
Самоцінність	0,248 *

З табл. 3.41 бачимо, що з віком пов'язані три параметри самоствавлення, причому стосовно двох з них отримано зв'язки високого рівня значущості: рівень самоприйняття з віком підвищується ($r = 0,442^{**}$), а рівень внутрішньої конфліктності – навпаки, знижується ($r = -0,460^{**}$). Такі закономірності є досить логічними, оскільки подібні внутрішньоособистісні тенденції змінюються з віком (Starmans & Bloom, 2016). Також виявлено тенденцію, яка окреслюється зв'язком невисокої значущості ($r = 0,248 *$): це тенденція до зростання рівня самоцінності з віком.

Для більш докладного ознайомлення з відмінностями у самоствавленні в контексті вікових відмінностей порівняймо також рівень самоствавлення у групах Г1, Г2 та Г3 за інтегральним показником та трьома незалежними факторами, отриманими авторами Тесту-опитувальника самоствавлення в результаті факторизації матриці інтеркореляції шкал методики самоствавлення: самоповагою, аутосимпатією та самозневагою. Відсотки у табл. 3.42 округлювались до цілих чисел.

Таблиця 3.42

Міра сформованості самоствавлення (%) у групах Г1, Г2 та Г3

Рівень	Група	Інтегральний показник самоствавлення	Самоповага	Аутосимпатія	Самозневага
Високий	Г 1	55	50	52	33
	Г 2	59	52	62	42
	Г 3	67	49	53	29
Середній	Г 1	29	29	25	39
	Г 2	27	35	24	29
	Г 3	21	34	33	33
Низький	Г 1	16	21	23	28
	Г 2	14	13	14	29
	Г 3	12	17	14	38

Зазначимо, що аналіз за віковими групами не допомагає нам встановити статистичні закономірності, тому дані, наведені у табл. 3.42, слугують завше завданням вивчення тенденцій та побудови гіпотез для подальших досліджень.

Отже, бачимо, що високий рівень інтегрального показника самоствавлення виявлено у 67% групи Г3, 59% групи Г2 та 55 % групи Г1. Стосовно фактора самоповаги виявлено таку картину: 50 % високих значень у групі Г1, 52% – у групі Г2 та 49 % – у групі Г3, тобто почуття власної гідності, що має вияви в поведінці, емоційних переживаннях, самооцінці, у пов'язаних з цим судженнях, умовиводах стосовно своєї значущості, не виявляє лінійного зростання, як можна було очікувати. Самоповага у дорослому віці є детермінантою самоствавлення особи, яке існує як стійке почуття стосовно свого «Я». Насамперед йдеться про відкритість як аспект образу «Я»; самовпевненість як самостійність, вольовитість, надійність, самоповага; самоменеджмент як особистісна детермінованість своєї активності; відображене самоствавлення як очікуване ставлення з боку оточення. Зрештою

самоповага містить самооцінку власного Я стосовно прийнятих соціально-нормативних критеріїв.

Поряд із цим аутосимпатія найбільшою мірою проявлена у групі Г2: у групі Г1 виявлено 52% високих значень за цим фактором, у групі Г2 – 62% та у групі Г3 – 53%. До складу цього фактора входять самооінність як оцінка свого «Я» за внутрішніми духовними критеріями; самоприйняття й самоприв'язаність як емоційне ставлення особистості до свого «Я». Водночас, цій же групі молоді, порівняно з іншими досліджуваними, найбільш притаманна самозневага: у групі Г1 – 33% високих значень, у групі Г2 – 42% та у групі Г3 – 29 %.

Зацікавленість собою, самоінтерес, задоволеність собою, своїм «Я» зв'язані з виконанням тієї діяльності, яка є системною в тій чи іншій віковій групі. У групі Г1 йдеться про початкову навчальну діяльність. І в разі її успішності особа це інтерпретує як задоволеність собою від того, що вона вступила на спеціалізовану навчальну програму, яка відповідає її інтересам. Вона переживає захопленість майбутнім фахом і задоволена своїм вибором, відчуває свою причетність, нехай і опосередковану, до діяльності психотерапевта. У групі Г2 навчальна діяльність більшою мірою завершена і особи, що належать до цієї групи, займаються квазіпрофесійною діяльністю гештальт-терапевта. В даному випадку йдеться про сформовану та існуючу протягом більш-менш тривалого часу психологічну готовність до фахової психотерапевтичної діяльності. З цим може бути пов'язана самоповага, оскільки отриманий фах відкриває перспективи на сучасному ринку праці. Особа усвідомлює, що здобула «капітал» у вигляді знань, набутих навичок, здатностей, які стануть засобами реалізації себе як фахівця. Група ж Г3, яка займається фаховою психотерапевтичною діяльністю, вірогідно, пік самоповаги та аутосимпатії вже пережила раніше, і професійна діяльність може сприйматись нею дещо більш буденно, в порівнянні з групою Г2.

Важливо, що у більшості досліджуваних знання, уявлення про самого себе, самоусвідомлення й самооцінка своїх рис здебільшого перегукуються зі ставленням до самого себе. Тенденції, які спостерігаються з віком, свідчать про те, що пізнаючи світ і себе в ньому, особистість здобуває знання про себе, які стають підвалинами раціонального уявлення й інтерпретування світу (зокрема професійного світу) і себе в ньому. Водночас, більш-менш рівномірно розподілені показники за фактором самозневаги за рівнями в групі Г1 (високий – 33%, середній – 39%, низький – 28%) свідчать про непевність особистості, яка може бути зумовлена початковими адаптаційними процесами в контексті початку навчання. Співвідношення рівнів за шкалою самозневаги у групі Г3 (високий – 29%, середній – 33%, низький – 38%) свідчать про когнітивну й емоційну узгодженість особистості з тим середовищем, в якому вона перебуває. Якщо згадати, що група Г3 складається з фахових психотерапевтів, то можна припустити, що виконуючи свою професійну діяльність, вони живуть у злагоді із собою. Це підтверджується в них й показниками за шкалою аутосимпатії (високий – 53%, середній – 33%, низький – 14%), які свідчать про схильність до схвалення себе і в окремих компонентах, і загалом, на рівні «Я-образу», що супроводжується переживаннями позитивного самоствавлення.

Також можемо розглянути вікові особливості в межах особистісно-діяльнісного складника особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, отримані за допомогою методики «Опитувальник професійного самоздійснення».

Відомо, що за умови позитивного професіогенезу зазнають змін не лише окремі індивідуально-психологічні особливості особистості, її властивості, риси, цінності, мотиви, риси, але й цілісна структура особистості, що має вияви у реалізації свого потенціалу в професійній діяльності, а значить, і у розвитку відповідних здібностей, властивостей особистості, тобто самоздійсненні особистості з огляду на затребуваність соціумом її професійної

кваліфікації, професійного досвіду тощо. У табл. 3.43 наведено дані про частки осіб з груп Г1, Г2 та Г3 з високим, середнім та низьким рівнем зовнішньо-професійної та внутрішньо-професійної форм самоздійснення (відсотки округлювались до цілих чисел).

Таблиця 3.43

Форми самоздійснення у групах Г1, Г2 та Г3 (у %)

Форма самоздійснення	Рівні	Г1	Г2	Г3
Зовнішньо-професійна	Низький	30	23	14
	Середній	46	33	38
	Високий	24	44	48
Всього		100	100	100
Внутрішньо-професійна	Низький	51	26	12
	Середній	49	61	24
	Високий	-	13	64
Всього		100	100	100

З результатів, наведених у табл. 3.43, можемо резюмувати, що відсоткове співвідношення форм професійного самоздійснення має свою ієрархію в кожній із груп. Зокрема, для групи Г1, очевидно, є важливішою зовнішньо-професійна форма самоздійснення, оскільки внутрішньо-професійна форма представлена лише низьким (51%) та середнім (49%) рівнями. Осіб з високим рівнем внутрішньо-професійного самоздійснення у цій групі не виявлено. Зовнішньо-професійне самоздійснення у цій групі представлене більше вього середнім рівнем вираженості (46%). Ще 30% мають низький рівень зовнішньо-професійного самоздійснення, а 24 % – високий.

Група Г2 характеризується збільшенням частки осіб з високим (13%) та середнім (61%) рівнями внутрішньо-професійної форми самоздійснення. Частка осіб з високим рівнем зовнішньо-професійного самоздійснення у цій групі (44%) також збільшується, у порівнянні з групою Г1 (24%). Тобто і

зовнішньо- і внутрішньо-професійне самоздійснення набувають у групі Г2 більш чіткої виразності. У групі ж Г3 виявлено ще більш високі частки осіб з високими рівнями як зовнішньо-професійного (48%), так і внутрішньо-професійного (64%) самоздійснення. Можемо зробити висновок про тенденцію до підвищення рівнів як зовнішньо-професійної, так і внутрішньо-професійної форм самоздійснення у вікових групах.

Отже, форми самоздійснення у виокремлених групах мають особливості змісту та структури. Отримані дані дозволяють припустити, що чим більше гештальт-орієнтовані психотерапевти є дотичними до того виду діяльності, якому вони вирішили присвятити своє професійне життя, тим більш значущою стає внутрішньо-професійна форма самоздійснення. Фахові досягнення, накопичення значущих здобутків в різних аспектах професійної діяльності, впливають на професійне самовдосконалення. Фахівець переважно відповідально і свідомо спрямовує свої зусилля на саморозвиток, підвищення професійних компетентностей, які своєю чергою у фаховій психотерапевтичній діяльності вбудовуються в професійно важливі якості. Зазвичай це відбувається в контексті неперервної професійної освіти, постійного розвитку професійної майстерності та професіоналізму, досягнення професійного акме.

З усім тим, в молодшій групі переважним є зовнішньо-професійне самоздійснення, що дає підстави говорити про визначальні середовищні впливи на особистість майбутнього гештальт-орієнтованого психотерапевта. Можливо, це пов'язано з динамічними соціально-політичними подіями вітчизняного соціуму. Проте суспільні запити на професії, які допомагають особистості продуктивно функціонувати, часто приводять молодь до вибору професійної діяльності психотерапевта. І якщо особистість з відповідними здатностями розпочинає спеціалізоване професійне навчання, високою є вірогідність, що зовнішньо-професійна форма самоздійснення особистості гармонійно доповнюється внутрішньо-професійною.

Наостанок аналізу тенденцій вікових відмінностей гештальт-орієнтованих психотерапевтів звернімось до розгляду видів готовності до саморозвитку. У табл. 3.44 наведено дані щодо рівня видів готовності до саморозвитку у групах, виокремлених за критерієм віку.

Таблиця 3.44

Види готовності до саморозвитку у групах Г1, Г2 та Г3 (у %)

Види готовності до саморозвитку	Г1 (N=50)	Г2 (N =100)	Г3 (N = 50)
Можу самовдосконалюватись, але не хочу знати себе	8	16	32
Хочу знати себе і можу змінюватись	72	56	56
Не хочу знати себе і не хочу змінюватись	2	4	2
Хочу знати себе, але не можу себе змінювати	18	24	10

На основі даних, наведених у табл. 3.44, можемо визначити співвідношення та узгодженість двох видів психологічної готовності особистості. Це співвідношення свідчить про те, що у групі Г1 готовність до саморозвитку за типом «хочу знати себе і можу самовдосконалюватися» виражена у найбільшій частки осіб (72%), хоча саме таке співвідношення превалює й у інших групах (по 56 %).

Інші види готовності є менш представленими, що свідчить про превалювання зазначеного виду психологічної готовності у всій вибірці, незалежно від параметру віку.

Також розгляньмо статеві відмінності, виявлені в межах діяльнісно-особистісного складника (табл. 3.45).

Таблиця 3.45

Відмінності між чоловіками та жінками у змісті діяльнісно-особистісного складника особистісних властивостей

Параметри	Чоловіки		Жінки		Т-критерій Ст'юдента
	М	σ	М	σ	
Тест-опитувальник самоствавлення					
Самовпевненість	5,98	0,33	5,40	0,29	2,07*
Самозвинувачення	3,08	0,32	5,02	0,24	3,41**
Опитувальник професійного самоздійснення					
Внутрішньо- професійна форма	46,64	3,36	42,18	4,12	3,10**

З табл. 3.45 бачимо, що показник самозвинувачення є більшим у жіночій групі ($M = 5,02$), ніж у чоловічій ($M = 3,08$). Також виявлено відмінність на рівні тенденції у вираженості такого аспекту самоствавлення, як самовпевненість (у чоловіків $M = 5,98$, у жінок $M = 5,40$). Внутрішньо-професійна форма самоздійснення значущо більш виражена у чоловіків ($M = 46,64$, ніж у жінок ($M = 42,18$)).

Отже, прийняття до уваги зв'язку параметрів, що вивчаються, з параметрами віку, дозволяє уточнити відмінності, отримані при порівнянні груп, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення: частина цих відмінностей може бути пояснена саме віковими відмінностями. Статеві ж відмінності мають враховуватись для більш точної оцінки отриманих результатів за параметрами, стосовно яких вони отримані.

Після врахування виявлених зв'язків особистісних властивостей з віком, можемо зафіксувати, які саме відмінності між особистісними властивостями пов'язані з етапом професійного становлення: у групі випускників навчальної програми чутливість до вербальної та невербальної експресії є вищою, ніж у групі слухачів-початківців; у випускників програми відкритість досвіду більш

виражена, ніж у практикуючих гештальт-орієнтованих психотерапевтів; на вищих етапах професіоналізації вищими є частка внутрішньої мотивації у структурі мотиваційного комплексу, рівні самокерівництва, відображеного самоставлення, самоцінності, рівень соціальних та прагматичних мотивів, цінностей самостійності та досягнення та нижчими – рівень мотивів суспільного визнання, співробітництва, особистісного розвитку, цінностей конформності та стимуляції.

3.3. Факторна структура особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів

Шкали обраних для дослідження психодіагностичних методик було використано для виокремлення латентних зв'язків особистісних властивостей гештальт-терапевтів. Отже, шкали особистісного опитувальника «Велика п'ятірка / 5PFQ», параметри вольової саморегуляції, психологічного благополуччя, соціального інтелекту й соціально-психологічних установок, адаптивності, самоставлення особистості, її професійного самоздійснення, готовності до саморозвитку, параметри мотиваційної сфери особистості та її ціннісних спрямувань лягли в основу виокремлених факторів.

План проведення факторного аналізу був орієнтований на використання даних за всією вибіркою і не міг бути орієнтований на аналіз даних в межах окремих груп вибірки, оскільки ми орієнтувались на важливе правило факторного аналізу: кількість спостережень має бути не менш, ніж удвічі, більшою, ніж кількість параметрів. Нагадаємо, що групи ГСпт, ГВпт, ГВп та ГФпт налічували по 50 осіб, а отже, для проведення факторного аналізу за кожною групою, виокремленою за критерієм етапу професійного становлення, нам довелося би істотно скоротити кількість параметрів, ієрархізувати їх тощо. Оскільки загальна кількість параметрів, досліджуваних у нашій роботі, становила 87, завдання такої ієрархізації та вилучення менш фажливих параметрів є досить складним. Тому виносити судження про зв'язки між

змінними в межах груп вибірки ми будемо на основі результатів, описаних у параграфі 3.4. А факторний аналіз ми використовуємо для аналізу латентних зв'язків між використаними параметрами та встановлення структури досліджуваних особистісних властивостей на основі даних за всією вибіркою.

Встановлені фактори особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів ґрунтуються на результатах факторного аналізу емпіричних даних методом головних компонент. Після першого розподілу було виокремлено 47 факторів. Проте достовірні відмінності виявлено у перших чотирьох факторах, що й зафіксовано в якості отриманих результатів. Отриманий показник міри вибіркової адекватності $KMO = 0,76$; Sig критерію сферичності Бартлетта менше, ніж 0,5. За результатами обробки даних виокремлено чотири фактори, які пояснюють загальний відсоток дисперсії у 78,4 % (табл. 3.46).

Таблиця 3.46

Матриця компонент факторного аналізу

Параметри	Фактори			
	1	2	3	4
F1 Екстраверсія	,634			
F 2 Прихильність			,395	
F 3 Сумлінність				,532
F 4 Нейротизм				,504
F 5 Відкритість досвіду	,701			
Фінанси	-,425		,515	-,571
Суспільне визнання		,609		
Стосунки з керівництвом		-,454		
Співпраця			,591	,465
Відповідальність	,751			
Підвищення				-,587
Досягнення особистого успіху	,637	,549		
Зміст роботи		,692	,407	
Орієнтація на процес	,691		,613	
Орієнтація на результат		,584		
Орієнтація на альтруїзм				,591
Орієнтація на егоїзм			,487	
Орієнтація на працю				-,402

Продовження табл. 3.46

Орієнтація на свободу	,708			
Орієнтація на владу		,503		
Орієнтація на гроші	-,401		,651	
Конформність	-,675			
Традиції		,462		
Доброта / соціальність			-,534	
Універсалізм	,572		,509	
Самостійність	,794			,339
Стимуляція		,498		
Гедонізм	,453	,437		
Досягнення	,699			
Влада	-,513			,503
Безпека		,436		
Загальна вольова саморегуляція	,661			
Настирливість - наполегливість			,405	
Самоконтроль - самовладання	,673	,513		-,481
Самоповага			,435	
Внутрішньопрофесійне самоздійснення	,634			,450
«Хочу знати себе і можу самовдосконалюватись»			,401	
Внутрішня мотивація	,479	,401		
Зовнішня позитивна мотивація		,629	,497	
Зовнішня негативна мотивація			,389	-,587
Соціальна чутливість	,464			
Соціальна перцепція		,703		
Соціальне мислення	,704			
Самоповага		-,572		499
Самоприйняття		,632		
Прагматичні мотиви	,573		,462	
Позитивні стосунки		,507		,497
Психологічне благополуччя	,707			

У табл. 3.46 увійшли лише показники, значення яких більше, ніж 0,4: це дає змогу зосередитись на параметрах з найбільшою вагою у виокремлених факторах.

Перейдемо до інтерпретації змістового наповнення виокремлених факторів. Зразу слід зазначити, що всі фактори є двополюсними. Щоправда, негативні полюси кожного фактора представлені меншою кількістю параметрів. Тим не менш, зазначимо в описі обидва полюси виявлених факторів.

Перший фактор (факторне навантаження 31,2%) має назву «творча особистість» та свідчить про те, що в структурі особистісних властивостей

гештальт-терапевтів насамперед наявні екстраверсія (,634) та відкритість досвіду (,701). Зауважимо, що всі диспозиційні параметри моделі Великої П'ятірки увійшли до змісту факторів особистісних властивостей (до третього фактора – Прихильність (,395); до четвертого фактора – Сумлінність (,532) та Нейротизм (,504)).

Отже, особистісні властивості гештальт-терапевтів відображають схильність до комунікації, інтеракційності в контексті оточення, активності, схильність до товарищескості, домінування, прагнення лідерства. Вони мають виражену потребу в спілкуванні з іншими людьми, що супроводжується пошуком нових вражень у різноманітних видах комунікації. В особистісному змісті ці психотерапевти схильні до переживання гострих вражень, готові до нових ситуацій (пригод), оскільки схильні до ризику, імпульсивності у власних вчинках. Така риса свідчить про властиву їм оптимістичність, схильність до змін. Вони орієнтовані переважно на швидке виконання роботи, прагнуть до діяльності, яка пов'язана з людьми. Разом з тим, такий тип особистості здатен якісно виконувати важкі завдання у ситуації дефіциту часу, швидко актуалізувати потрібну інформацію з пам'яті та отримувати відповідне заохочення.

Властива особистості розвинена довільна функція контролювання своїх почуттів, станів, вчинків свідчить про стійкість емоційної сфери гештальт-терапевтів, сформовану здатність самовладання у ситуаціях взаємодії з середовищем. Їм характерні емоційна врівноваженість, гармонійність, внутрішній спокій, впевненість, які сприяють конструктивному функціонуванню особистості в ситуаціях тимчасової і навіть тривалої невизначеності.

Це, своєю чергою, сприяє підтримувannya тимчасової готовності до функціонування в нових, непередбачуваних ситуаціях, контекстах, що підкріплюється свободою самовияву поглядів, схильністю до творчості, інноваційності (у крайньому варіанті – аж до радикальності,

непередбачуваності). Тим не менш, перебільшене прагнення самоконтролю, свідомого регулювання своєї активності може сприяти появі внутрішнього психологічного напруження, проявам стурбованості і, як наслідок, психологічної втоми.

Важливими виявилися внутрішні мотиваційні фактори – відповідальність (0,751) і досягнення успіху (0,637). Відповідальність свідчить про здатність свідомого ставлення гештальт-терапевтів до оточення, до вимог середовища, до своїх громадянських обов'язків, суспільно прийнятних ідеалів, цінностей, норм. Зазвичай про відповідальність йдеться тоді, коли наявне усвідомлення особистістю виконуваної нею діяльності (її змісту, функцій, смислів, значень та ін.), а також усвідомлення та інтерпретування діяльності інших, антиципування наслідків персональних та середовищних дій та вчинків. У поєднанні зі здатністю до досягнення особистого успіху (0,637), це має вияви в уміннях продукувати і досягати поставлені цілі, втілювати їх в практику.

Значущість відкритості досвіду (0,701) свідчить про те, що цим психотерапевтам властива практичність, здатність усвідомлювати реальність, що має вияви в адаптованості до буденного життя. Вони мають здатність реалістично оцінювати життя, продуктивно поєднувати матеріальні цінності й абстрактні ідеї.

Значна особистісна орієнтованість на процес (0,691) свідчить про те, що гештальт-терапевтів приваблює сама процедура діяльності, її процесуальні характеристики; вони менш фіксовані на обов'язковості досягнення результату діяльності. За рутинізації діяльності, у таких фахівців може виникати негативне ставлення до роботи, яке важко піддається змінам. Така ситуація, своєю чергою, може впливати на недосягнення поставленої мети. Тобто процесуальна спрямованість особистості в діяльності може перешкоджати досягненню її результату.

Серед ціннісних орієнтацій переважними виявилися самотійність (0,794), досягнення (0,699), універсалізм (0,572). Йдеться насамперед про самотійність мислення людини та вибору її дій, схильність до творчості у виконуваних особою видах діяльності. Саме потреби в контролі та управлінні, вимоги автономності та незалежності (за Ш. Шварцем) є генезою самотійності особистості. Здатність особистості самотійно вирішувати проблеми, завдання, розв'язувати різного роду задачі свідчить про ефективність самоуправління.

Потреба виживання як новоутворення особистості (у ситуації взаємодії з якимись групами або чимось поза своїм звичним середовищем) є генезою цінності універсалізму. Остання має вияв у процесі розуміння інших, толерантності до довкілля та до себе, захисту благополуччя середовища. Значущість ціннісно-мотиваційних конструктів самотійності, досягнення, універсалізму може свідчити про здатності людини до особистісних змін. Розвинена цінність універсалізму свідчить про орієнтацію особи, окрім конкретних соціальних цінностей, на здатність здобувати знання та смисли, відстоювати, продукувати власні цінності.

Особистісна значущість власне змісту, процесуальних характеристик виконуваної діяльності відбивається у переважанні внутрішнього типу мотивації (0,479), що є доповненням до внутрішніх мотиваторів особистості в діяльності, таких як відповідальність, досягнення особистого успіху, зміст роботи.

Показник загальної вольової саморегуляції (0,661) свідчить про те, що особистісні зміни пов'язані з емоційною розвиненістю особи, її активністю та самотійністю як складниками психологічної готовності особистості до змін. Це має вияви в упевненості особи в собі, стійкості її намірів, коректності (реалістичності) поглядів, розвиненому почутті свого обов'язку. Таким особам властива рефлексія як здібність до самопізнання, самоусвідомлення, самоаналіз свого набутого життєвого досвіду, контекстів тощо. У цій

психічній діяльності насамперед діють внутрішні особистісні мотиви, здатність до планомірної реалізації своїх намірів; уміння самоорганізації, тобто розподілу ресурсів (власних і чужих), здатність до самоконтролю своїх вчинків, в яких переважною є соціально-позитивна спрямованість.

У змісті соціального інтелекту значущими є соціальна чутливість (0,464) і соціальне мислення (0,704). Йдеться про здатність пізнання поведінки у процесі суб'єкт-суб'єктного пізнання індивідами один одного, яке зумовлюється особливостями розвитку пізнавальних, розумових процесів, мірою розвиненості емоційної сфери і набутого попереднього соціального досвіду людиною. Йдеться про інтегральну здатність до саморозуміння, а також про здатність розуміти інших людей, що, своєю чергою, стає підґрунтям для прогнозування, управління, спрямованого впливу у міжособистісних комунікаціях.

Значущість психологічного благополуччя (0,707) свідчить про те, що особистісні зміни неодмінно пов'язані з такою набутою, розвиненою особистісною рисою, як автономія, яка фіксує прагнення людини до самоактуалізації, самореалізації, розкриття своїх потенціалів, до самостійної діяльності. Це також реалізується в емоційно позитивних взаєминах з соціальним оточенням та керуванні ним. У цілому, відбуваються особистісні зміни як особистісне зростання, як готовність до самоприйняття, готовність до самозмін, (коригування, уточнення, відкриття) цілей в життєдіяльності тощо.

Щодо протилежного полюсу, слід зазначити, що на ньому опинились параметри орієнтації на гроші (-0,401), цінності конформності (-0,675), влади (-0,513) та фінансів (-0,425). Риси відповідальності, самостійності, свободи, вольової саморегуляції, значущість особистих досягнень, орієнтованість на процес, професійне самоздійснення тощо на позитивному полюсі та орієнтація на гроші, конформність, влада – на протилежному полюсі – взаємно підтверджують одне одного та окреслюють досить яскравий набір характеристик, властивих фахівцю-творцю, фахівцю-автору власного життя,

який здатен бути в першу чергу орієнтованим на сенс і відшукувати відповідні засоби, а не орієнтуватись на обмеження.

Другий фактор (факторне навантаження 20,5%) має назву «особистісно-цільовий» і свідчить про те, що особистісні властивості також пов'язані з особистісно-цільовим контекстом. Суспільне визнання (0,609) є зовнішнім мотиватором діяльності, гігієнічним фактором, за Герцбергом. Проте цей фактор не визначає автоматично позитивну мотивацію людини.

Поряд з цим параметром, досягнення особистого успіху (0,549) свідчить про те, що значущими є ті зовнішні фактори задоволеності діяльністю, які спрямовані на успіх, визнання та схвалення оточенням досягнутих особою результатів роботи, наявність перспектив професійного й особистісного зростання. Здатність особистості вмотивовано працювати виявляється у можливостях втілення своїх очікувань, що також підтверджується наявністю у цьому факторі змісту роботи (0,692). Саме спрямованість на процесуальні та змістові особливості виконуваної діяльності загалом свідчить про захопленість людини цією діяльністю. Це підкріплюється також орієнтацією на результат (0,584) та на владу (0,503). Отже, особа здатна досягати результатів діяльності навіть усупереч зовнішнім і внутрішнім перешкодам. Така людина здатна контролювати інших і прагне цього, оскільки визначальною цінністю для неї є вплив на оточення.

Цінність гедонізму (0,437) у поєднанні з розвиненим самоконтролем (0,513), внутрішнім (0,401) і зовнішнім позитивним вмотивуванням (0,629) свідчать про вміння людини конструктивно організовувати свою життєдіяльність у контексті співвідношення роботи та відпочинку, інтегрування хобі та інших значущих, виконуваних нею видів діяльності.

У міжособистісній взаємодії переважною є орієнтація на пошук компромісу (0,687), тобто готовності до спільних дій, навіть ціною поступок своїм інтересам, а також орієнтація на соціальну перцепцію (0,703) у змісті соціального інтелекту. Переважною є стійка схильність особистості

усвідомлювати, сприймати свої індивідуальні особливості в модальності самоприйняття (0,632), що має вияв у когнітивній, емоційній, поведінковій сферах, індивідуально-стильових особливостях прояву особистості, та загалом є рисою зрілої особистості.

Гештальт-орієнтованим психотерапевтам властиві позитивні стосунки з оточенням (0,507), тобто задовільні, довірчі стосунки з людьми. Це виявляється в емпатійних здатностях, здатності до співпереживання, допомоги, прихильності та готовності до взаємних поступок у відносинах.

На протилежному полюсі цього фактора опинились такі параметри: стосунки з керівництвом (-0,454) та самоповага (-0,572).

Третій фактор (факторне навантаження 15,4%) має назву «*професійно-цільовий*» і свідчить про те, що особистісні зміни також пов'язані з професійно-цільовим контекстом особистості. Йдеться про цінності співпраці (0,591), тобто про позитивне ставлення людини до оточення, в якій сформована потреба бути в середовищі з іншими; універсалізму (0,509), оскільки людина переживає особисту відповідальність, сумлінно ставиться до виконання справи й толерантно – до недоліків інших. Загальна спрямованість на зміст роботи (0,407), орієнтація на процес (0,613), орієнтація на гроші (0,651) як на результат виконаної діяльності й водночас – орієнтація на егоїзм (0,487), зовнішня позитивна (0,497) і зовнішня негативна (0,389) мотивації свідчать про значущість середовища в життєдіяльності особистості та її розвитку.

На негативному полюсі цього фактора – лише один параметр: доброта/соціальність (-0,534). Він підкреслює переважання у змісті цього фактора «ділового», орієнтованого на принципи доцільності, а не чуттєвості та емоційного тепла, сенсу.

Четвертий фактор (факторне навантаження 11,3%) має назву «*прагматично-гуманістичний*» і свідчить про те, що особистісній структурі гештальт-терапевтів властиві такі параметри, як сумлінність (0,532), нейротизм (0,504), співпраця (0,465), альтруїзм (0,591), самостійність (0,339),

влада (0,503), орієнтація на внутрішньопрофесійне самоздійснення (,450), самоповагу (0,499) та позитивні стосунки (0,497).

На протилежному полюсі цього фактора знаходяться параметри: орієнтація на фінанси (-0,571), підвищення, пов'язане з робочим просуванням (-0,587), орієнтація на працю (-0,402) та параметр «самоконтроль/самовладання» (-0,481). Отже, цей фактор відбиває гуманістичне спрямування, яке однак, поміщене у прагматичний контекст.

Таким чином, проведений факторний аналіз дозволив виокремити чотири фактори, які відтворюють латентні зв'язки у структурі особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, а саме: «творча особистість», «особистісно-цільовий», «професійно-цільовий», «прагматично-гуманістичний», які, загалом, можна вважати різними аспектами особистості гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Ці аспекти можуть слугувати своєрідними орієнтирами в оцінці «фахової специфіки» цих психотерапевтів.

3.4. Аналіз зв'язків між особистісними властивостями гештальт-орієнтованих психотерапевтів

Враховуючи особливості особистісних властивостей, виявлених у групах, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення, та поданих у параграфі 3.1, ми провели кореляційний аналіз в межах кожної з груп. У результаті кореляційного аналізу при поділі вибірки за критерієм етапу професійного становлення (групи ГФпт, ГВпт, ГВп, ГСпт), виявлено змістові та структурні особливості особистісних змін у гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

У групі ГСпт, тобто серед слухачів першого року спеціалізованої навчальної програми, для яких діяльність психотерапевта за змістом відповідає закономірностям та особливостям навчальної діяльності, встановлено такі зв'язки при значущості $p \leq 0,01$ (табл. 3.47).

Таблиця 3.47

Зв'язки між особистісними властивостями в групі ГСпт

Шкали	Е	Нп	Т	ПВ	ОЕ	ІЗ	ВК	СП	Ц	ПС	А	ЦД
Е						,576						
Н	-,678											
ОП		,734	,534									
ОС				,571							,738	
НПС	-,681				-,534							
КЗ					-,659	-,634						
ОЕ							,712					
ЦС							,624					
СПС								,425				
НАП									,618			
ВД									,429			
ЕК										-,648		
ОВ												-,534
ОР							-,591					

Примітка. Е – екстраверсія; ІЗ – історії із завершенням; КЗ – комунікативні здатності; Н – нейротизм; ОП – орієнтація на процес; ОС – орієнтація на свободу; Нп-наполегливість (F3); Т – товариськість (F1); ПВ – пошук вражень (F1); ОЕ – орієнтація на егоїзм; НПС – нервово-психічна стійкість; ВК – внутрішня конфліктність; ЦС – цінність самостійності; СПС – самоприйняття (самоствлення); СП – самоприйняття (психологічне благополуччя); НАП – наполегливість (вольова саморегуляція); Ц – цілі в житті (психологічне благополуччя); ВД – відкритість досвіду; ЕК – емоційна комфортність (F4); ПС – позитивні стосунки (психологічне благополуччя); А – активність (F1); ОВ – орієнтація на владу; ЦД – цінність доброти; ОР – орієнтація на результат.

Отже, значення за субтестом 1 «Історії із завершенням» тесту Гілфорда зростають разом з показниками екстраверсії ($r = 0,576^{**}$) та комунікативними здатностями ($r = -0,634^{**}$; інтерпретація високих показників за шкалою – обернена). Іншими словами, здатність передбачати поведінку людей та особливості соціальної взаємодії на основі аналізу ситуацій спілкування та

розуміння почуттів та думок людей, з якими спілкується особа, вища у разі високих показників екстраверсії.

Можна сказати, що особи з таким поєднанням властивостей володіють соціальною чутливістю, здатністю та готовністю вбачати, розрізняти загальні властивості поведінки людини в інформаційному потоці експресивної, ситуативної поведінки інших у системі інтелектуальних здібностей, пов'язаних з пізнанням поведінкової інформації, та іманентно властивою загальною активністю, схильністю до домінування, товариськості, прагненням до пошуку вражень; виразними комунікативними здатностями як виявом адаптаційного потенціалу. Зазначимо, що такі якості з нейротизмом пов'язані негативно (кореляція нейротизму з екстраверсією $r = -0,678^{**}$).

Встановлено ряд взаємозв'язків між соціально-психологічними установками та іншими особистісними рисами та властивостями. Зокрема, виявлено кореляції між орієнтацією на процес і наполегливістю ($r = 0,734^{**}$) та товариськістю ($r = 0,534^{**}$); орієнтацією на свободу і пошуком вражень ($r = 0,571^{**}$); орієнтацією на егоїзм і високим рівнем нервово-психічної стійкості, поведінкової регуляції ($r = -0,534^{**}$), а також комунікативними здатностями ($r = -0,659^{**}$) та внутрішньою конфліктністю ($r = 0,712^{**}$). Нагадаємо, що високі показники за шкалами нервово-психічної стійкості та комунікативних здатностей свідчать про низький фактичний рівень цих параметрів.

Зв'язок орієнтації на процес з наполегливістю може бути пояснений через емоційний потенціал, який отримує особа, орієнтована на процес. Цей потенціал може слугувати своєрідним «душевним паливом», яке додає людині стійкості у виконанні важливих для неї завдань та цілей. Орієнтованість на процес також робить людину більш легкою у спілкуванні з іншими. Орієнтація на свободу, рівень якої підвищується одночасно з параметром пошуку вражень, характеризує прагнення до розширення своїх можливостей та пошук внутрішніх суб'єктивних відповідників цих можливостей, тобто їх переживання у вигляді нових вражень.

Поєднання орієнтації на егоїзм та високого рівня нервово-психічної стійкості видається цілком закономірним. Адже переважання орієнтації на особисті інтереси дозволяє людині вчасно розпізнавати та задовольняти свої потреби, що забезпечує достатній рівень нервово-психічної стійкості. Але якщо взяти до уваги встановлений зв'язок орієнтації на егоїзм з внутрішньою конфліктністю, то можемо зазначити, що сильна вираженість егоїстичної установки є або причиною, або наслідком внутрішньої конфліктності. Внутрішня конфліктність також пов'язана із цінностями самостійності ($r = 0,624^{**}$). Можемо припустити, що внутрішня конфліктність є своєрідною психологічною платою за цінність самостійності. Щоправда, більш точні пояснення отриманих зв'язків внутрішньої конфліктності потребують іншого дизайну дослідження.

Отриманий зв'язок самоприйняття як аспекту самоставлення особистості та самоприйняття як індикатора її психологічного благополуччя ($r = 0,425^{**}$) є очікуваним: адже обидва вимірювані параметри відображають один психологічний феномен – самоприйняття.

Наполегливість у структурі вольової саморегуляції особистості пов'язана із життєвими цілями ($r = 0,618^{**}$), тобто здатність вбачати сенси зі свого минулого досвіду й намагання вчиняти відповідно до власних переконань потребують наполегливості, яка забезпечує відповідний реалізації цих намагань рівень вольової саморегуляції. Відкритість досвіду та цілі в житті також виявляють позитивний зв'язок ($r = 0,429^{**}$). Це може свідчити про те, що узагальнена риса «відкритість досвіду», яка передбачає цікавість, допитливість, артистичність, сенситивність та пластичність, пов'язана зі здатністю інтегрувати ті чи інші аспекти свого життєвого досвіду у відповідності до значущих для особистості орієнтирів. Емоційна комфортність (фактор «Нейротизм») пов'язана з позитивними стосунками з іншими у структурі психологічного благополуччя ($r = -0,648^{**}$); нервово-психічна стійкість в структурі адаптивності – з екстраверсією ($r = -0,681^{**}$); активність

(фактор «Естраверсія») – з орієнтацією на свободу ($r = 0,738^{**}$). Ці зв'язки збагачують та підтверджують зміст особистісної риси «Екстраверсія», але не вносять в розуміння отриманих результатів нових аспектів, тому не будемо на них зупинятись окремо.

Негативний зв'язок виявлено між соціально-психологічною установкою на владу і цінністю доброти ($r = -0,534^{**}$), а також між соціально-психологічною установкою на результат і внутрішньою конфліктністю у структурі самоставлення особистості ($r = -0,591^{**}$). Отже, бачимо, що підвищення у індивідуальному ціннісному профілі рівня цінності доброти відбувається поряд зі зменшенням вираженості установки на владу, і навпаки. Такий результат виглядає цілком логічним, оскільки реалізація установки на владу так чи інакше входить в суперечність з цінністю доброти. Обернений взаємозв'язок установки на результат та внутрішньої конфліктності також відображає суперечливість вияву цих двох параметрів у реальній поведінці людини: формування та існування виразної соціально-психологічної установки на результат неможливі при високому рівні внутрішньої конфліктності.

Отже, у групі слухачів спеціалізованої програми навчання гештальт-терапевтів найважливішими є зв'язки різних особистісних властивостей з особистісними факторами екстраверсії, нейротизму і відкритості досвіду та їх аспектами.

У групі ГВп встановлено інший набір зв'язків між особистісними властивостями (табл. 3.87).

Таблиця 3.48

Зв'язки між особистісними властивостями в групі ГВп

Шкали	ОП	ОА	ОС	ОП	ОВ	ОЕ	ОГ	АС	ОЗ	МП	Е
ІЗ	,613										
ЗПМ		,681	,733								
СЦ			,622			,579					
СП					,599						

Продовження табл. 3.48

КЗ				-,568							
СВ							,764				
А								,612			
ХЗС									,573	,486	
ЦД										,519	,678
Н											-,584

Примітка. ІЗ – історії із завершенням; ОП – орієнтація на процес; ОА – орієнтація на альтруїзм; ЗПМ – зовнішньо-професійна мотивація; ОС – орієнтація на свободу; ОЕ – орієнтація на егоїзм; ОП – орієнтація на працю; ОГ – орієнтація на гроші; ОВ – орієнтація на владу; СЦ – самоцінність; СП – самоповага; СВ – самовпевненість; КЗ – комунікативні здатності; В – відкритість (самоствлення); ПС – позитивні стосунки; АС – аутосимпатія; А – автономія; ХЗС – психологічна готовність «хочу знати себе»; ОЗ – особистісне зростання; МП – мотиви престижу; ЦД – цінність досягнення; Е – екстраверсія (фактор 1), Н – нейротизм (фактор 4).

З табл. 3.48 бачимо цілий ряд зв'язків, отриманих між соціально-психологічними установками в мотиваційно-потребовій сфері (орієнтаціями на певні життєві аспекти) та іншими особистісними властивостями у групі слухачів програми останнього року, які не мають психологічної освіти. Зокрема, встановлено, що із соціально-психологічною установкою на процес корелюють значення субтесту «Історії із завершенням» тесту «Соціальний інтелект» ($r = 0,613^{**}$). Тобто здатність прогнозувати соціальну поведінку та передбачати її наслідки пов'язана з інтересом до процесуальних характеристик, що видається цілком логічним. Адже зацікавленість та увага до процесуального боку соціальної взаємодії уможлиблює кращу орієнтацію у змісті та динаміці цієї взаємодії, а отже, й більш точні та нюансовані її оцінку та прогноз.

Також отримано позитивний зв'язок орієнтації на альтруїзм із зовнішньою позитивною мотивацією ($r = 0,681^{**}$), яка своєю чергою пов'язана з орієнтацією на свободу ($r = 0,733^{**}$). Отже, зовнішня позитивна мотивація,

яку характеризують орієнтація на гарні стосунки зі співробітниками та клієнтами, умови роботи та інші зовнішні по відношенню до процесу та змісту діяльності чинники, асоційована з орієнтацією на альтруїзм та на свободу. Можна зробити припущення про те, що альтруїзм та свобода в даному разі є мотиваційними тенденціями, які спрямовані, в тому числі, на відповідну організацію діяльності випускника спеціалізованої навчальної програми для гештальт-терапевтів.

Орієнтація на егоїзм та орієнтація на свободу пов'язані із самоцінністю ($r = 0,579^{**}$ та $r = 0,622^{**}$ відповідно). Ці зв'язки характеризують осіб групи Впт як здатних до емоційного оцінювання себе за критеріями власного внутрішнього світу, через призму власних потреб та інтересів та з врахуванням можливості вільного вибору варіантів задоволення власних потреб.

Орієнтація на владу пов'язана із самоповагою ($r = 0,599^{**}$). Це означає, що при побудові дослідницьких гіпотез подальших досліджень у визначеному нами проблемному полі самоповага може розглядатись у якості асоційованого елементу мотиваційної установки на владу, результату цієї установки або ж чинником її формування. Вона також може бути модератором якихось інших зв'язків, які ще належить встановити.

Орієнтація на працю виявилась позитивно пов'язаною з фактичним рівнем комунікативних здібностей ($r = -0,568^{**}$), що свідчить про наявність в структурі мотиваційної спрямованості на роботу елементу, пов'язаного з комунікацією. Очевидно, досліджувані, що увійшли до групи ГВп, ставляться до своєї майбутньої роботи як до діяльності, яка передбачає здатність встановлювати та підтримувати контакти з іншими (в тому числі, клієнтами та колегами) на високому рівні, уникати непродуктивних конфліктів тощо.

Орієнтація на гроші пов'язана із самовпевненістю як аспектом самоставлення ($r = 0,764^{**}$). Цей зв'язок характеризує осіб цієї групи як тих, хто або орієнтований на гроші та має одночасно високий рівень самовпевненості, або ж, навпаки, має низький рівень і орієнтації на гроші, і

самовпевненості. Слід зазначити, що рівень орієнтації на гроші у цій групі нижчий, ніж, наприклад, у групі ГФпт, але відносно високий на тлі інших соціально-психологічних установок групи ГВп.

Дві значущі кореляції виявлено за участю аспектів самоставлення та психологічного благополуччя. Відкритість як аспект самоставлення прямо пов'язана з позитивними стосунками з іншими в структурі психологічного благополуччя ($r = 0,794^{**}$); аутосимпатія ж пов'язана з автономією ($r = 0,612^{**}$). Таким чином, можемо констатувати, що аспекти психологічного благополуччя асоційовані з відповідними аспектами самоставлення: усвідомлювана якість довірливих та теплих стосунків з іншими людьми зростає разом з показниками відкритості досліджуваного до прийняття себе у всьому різноманітті, зокрема, й прийняття своїх помилок, недосконадостей; сприйняття ж себе як самостійної особи, здатної мати власну думку та протистояти середовищним впливам і викликам, зростає одночасно з показниками аутосимпатії.

Готовність до саморозвитку за типом «хочу знати себе» має дві лінії зв'язків: вона пов'язана з особистісним зростанням у структурі психологічного благополуччя ($r = 0,573^{**}$) та з мотивами престижу у структурі мотивації професійного самовдосконалення та особистісного зростання ($r = 0,486^{**}$). Тобто психологічна готовність більше дізнаватись про себе, яка у багатьох психотерапевтичних програмах розглядається у більш широкому контексті особистої психотерапії як необхідний елемент професійного розвитку (Scott et al., 2020), у випускників програми, які не мають психологічної освіти, зростає разом з аспектом психологічного благополуччя, пов'язаним з особистісним зростанням, а також з рівнем представленості у структурі професійної мотивації мотивів престижу. Іншими словами, знати себе та особистісно зростати – це престижно в тому мікросоціумі, з яким себе ідентифікує такий випускник програми.

Мотиви ж престижу, своєю чергою, пов'язані з цінністю досягнення ($r = 0,519^{**}$), що можна пояснити домінуючими у суспільстві уявленнями про успішного фахівця як про людину, яка має високий рівень досягнень у сфері своєї діяльності. Щоправда, цінність досягнення у цій групі асоційована з екстраверсією ($r = 0,678^{**}$), що характеризує цю цінність як властиву саме особам з більш вираженим полюсом екстраверсії. Екстраверсія ж у групі ГВп, як і у групі ГСпт, має зворотній зв'язок з рівнем нейротизму ($r = -0,584^{**}$).

Перейдімо до розгляду кореляцій, отриманих при аналізі особистісних властивостей у групі ГВпт, тобто випускників, які мають вищу психологічну освіту (табл. 3.49).

Таблиця 3.49

Зв'язки між особистісними властивостями в групі ГВпт

Шкали	ВК	ПС	ПМ	ЗР	ЦБ	Е	А	СПр
ХЗС	,568							
ОП	-,516							
ОС		,481						
ОП		,547						
ФМ		,627						
ВПМ		,523	,588	,699				
СП				,618				
ПМ				,681				
СМ				,589				
СК					,733	,641		
П						,524		
Н						-,437		
Св						,402	,407	
Д								,600

Примітка. ВК – внутрішня конфліктність, ХЗС – психологічна готовність «хочу знати себе», ОП – орієнтація на процес, ОС – орієнтація на свободу, ПС – професійне самоздійснення, ВПМ – внутрішньо-професійна мотивація, ПМ – прагматичні мотиви, СП – самоповага, ЗР – зміст роботи (тест Герцберга), ПМ – професійні мотиви, СМ – соціальні мотиви, СК – співробітництво у колективі, ЦБ – цінність безпеки, Е – екстраверсія (фактор 1), П – прихильність (фактор 2), нейротизм (фактор 4), Св – самовладання,

орієнтація на процес, Д – досягнення особистого успіху, СПр – самоприйняття.

Отже, як бачимо в табл. 3.49, у групі ГВпТ встановлено прямий зв'язок внутрішньої конфліктності з готовністю до саморозвитку за типом «хочу знати себе» ($r = 0,568^{**}$), а також обернений її зв'язок з орієнтацією на процес ($-0,516^{**}$). Тобто наявність у структурі соціально-психологічних установок випускників програми, які мають психологічну освіту, орієнтації на процес зменшує вірогідність вияву внутрішньої конфліктності, в той час, як психологічна готовність по типу «хочу знати себе», навпаки, асоційована з підвищенням такої вірогідності. Остання згадана закономірність може відображати зростання внутрішньої конфліктності в структурі самоставлення у процесі самопізнання, відкриття у собі нових сторін та аспектів, які є не завжди прийнятними та одобрюваними професійною спільнотою, близьким оточенням тощо. Тим не менш, зважаючи на виявлений позитивний зв'язок тенденції на самопізнання з орієнтацією на процес, очевидно, можна розглядати його як своєрідну компенсаторну психічну тенденцію: адже інтерес до процесу самопізнання може перекривати негативні психологічні ефекти, пов'язані з ним.

Також отримано ряд зв'язків з параметром професійного самоздійснення: зв'язки орієнтації на свободу ($r = 0,481^{**}$), орієнтації на працю ($r = 0,547^{**}$), фінансових мотивів ($r = 0,627^{**}$), внутрішньої професійної мотивації ($r = 0,523^{**}$). Отже, у групі випускників з психологічною освітою розкриття особистісного потенціалу в професії асоційоване з внутрішньою професійною мотивацією, тобто переважним мотивуванням процесом та змістом діяльності, а не зовнішніми чинниками.

Цікавим є поєднання зв'язків професійного самоздійснення з соціально-психологічними установками на свободу та працю. На перший погляд, свобода та праця – це антагоністичні життєві аспекти. Однак професійне самоздійснення у групі ГВпТ поєднане з обома ними. Очевидно, досліджувані,

які увійшли до цієї групи, синтезують обидві ці установки у тому способі здійснення професійної діяльності, який може уможливити обрана фахова галузь.

Наявність зв'язку професійного самоздійснення з фінансовими мотивами демонструє також важливість фінансового боку професійної діяльності для групи ГВпт. Слід зазначити, що внутрішньо-професійна мотивація пов'язана з прагматичними мотивами у структурі мотивації професійного й особистісного зростання ($r = 0,588^{**}$), що також підтверджує наявність у загальній мотиваційній структурі не лише «ідеального» блоку, але й «матеріального».

З таким мотиватором, як зміст роботи, пов'язані самоповага ($r = 0,618^{**}$), внутрішня мотивація професійної діяльності ($r = 0,699^{**}$); професійні ($r = 0,681^{**}$) та соціальні мотиви ($r = 0,589^{**}$) у структурі мотивації професійного самовдосконалення та особистісного зростання.

Ряд параметрів виявився асоційованим з екстраверсією. Зокрема, до цих параметрів увійшли мотиватор у вигляді співробітництва у колективі ($r = 0,641^{**}$), риса прихильність ($r = 0,524^{**}$); та риса нейротизм ($r = - 0,437^{**}$), а також самовладання у структурі вольової саморегуляції ($r = 0,402^{**}$). Тобто співробітництво у колективі набуває сенсу мотиватора професійної діяльності при зростанні у досліджуваного показника екстраверсії; при низьких же показниках екстраверсії якість стосунків співробітництва є слабким мотиватором професійної діяльності. Також у групі ГВпт виявились пов'язаними з екстраверсією ще дві особистісні риси: прихильність та низький рівень нейротизму, що відображає досить специфічний комплекс особистісних властивостей.

Самовладання у цій групі пов'язане з автономією у змісті психологічного благополуччя ($r = 0,407^{**}$), тобто особи, які володіють достатнім рівнем самовладання, також демонструють і самостійність, незалежність, здатність протистояти соціальному тиску.

Також отримано зв'язки, які розширюють бачення мотиваторів професійної діяльності у групі ГВпт. Мотиватор досягнення особистого успіху пов'язаний із самоприйняттям ($r = 0,600^{**}$), а такий мотиватор, як співробітництво у колективі, асоційований з цінністю безпеки ($r = 0,733^{**}$).

Нарешті, звернімось до аналізу зв'язків між особистісними властивостями, отриманих у групі ГФпт (табл. 3.50).

Таблиця 3.50

Зв'язки між особистісними властивостями в групі ГФпт

Шкали	ІЗ	ОА	ІД	СП	ХЗС	ЦБ	Д	ЦУ	ЦС	А
ОА	,715									
ОП	,801	,647	,697							
ОГ			,537	,751						
АС				,624						
ЦГ				,498						
ПС					,627					
МПВОЗ					,587					
ПМ					,677	,499	,547			
СМ								,804		
УС									,827	
ВС										,866
ЦД								-,573		
ЦВ	-,391									

Примітка. ІЗ – історії із завершенням, ОА – орієнтація на альтруїзм, ОП – орієнтація на процес, ОГ – орієнтація на гроші, ІД – історії з доповненням, СП – самоповага, ЦГ – цінність гедонізму, ПС – професійне самоздійснення, ХЗС – психологічна готовність «хочу знати себе», МПВОЗ – мотивація професійного вдосконалення та особистісного зростання, ПМ – прагматичні мотиви, ЦБ – цінність безпеки, Д – добropорядність (фактор 3), СМ – соціальні мотиви, ЦУ – цінності універсалізму, ЦС – цінність стимуляції, УС – управління середовищем (психологічне благополуччя), ВС – вольова саморегуляція, А – автономія (психологічне благополуччя), цінність доброти, ЦВ – цінність влади.

З табл. 3.50 бачимо, що у групі ГФПТ показники першого субтесту «Історії з завершенням» тесту Гілфорда корелюють прямо з орієнтацією на альтруїзм ($r = 0,715^{**}$) та орієнтацією на процес ($r = 0,801^{**}$) і обернено – з цінністю влади ($-0,391^{**}$). Крім цього, орієнтація на альтруїзм та орієнтація на процес виявляють прямий зв'язок ($r = 0,647^{**}$). Тобто здатність прогнозувати поведінку інших людей та наслідки своєї власної соціальної поведінки, опираючись на розумінні психічних станів учасників комунікації тим вища, чим вищим є в структурі соціально-психологічних установок орієнтація на альтруїзм та на процесуальний бік діяльності та поведінки. У комплексі з низькою цінністю влади в структурі ціннісних орієнтацій це характеризує носія подібних особистісних властивостей як людину, яка є уважною до психічних виявів осіб, з якими вона спілкується, та використовує інформацію, яку вона «зчитує» з невербальної поведінки співбесідників, для допомоги їм, піклуючись про їх інтереси та потреби.

Також у цій групі виявлено прямі зв'язки між четвертим субтестом тесту Гілфорда, «Історії з доповненням», з орієнтацією на процес ($r = 0,697^{**}$) та орієнтацією на гроші ($r = 0,537^{**}$). Це свідчить про те, що висока здатність до розпізнавання та аналізу складних ситуацій взаємодії, логіки їх розвитку та вибудовування цілісної картини соціальної ситуації пов'язана з високими показниками орієнтації на процесуальні параметри професійної діяльності, а також на її фінансово-економічний аспект. Тобто гештальт-терапевти, які мають власну практику, мають розвинене соціальне мислення, яке включає й прогнозування грошової винагороди за здійснювану психотерапевтичну діяльність.

Орієнтація на гроші, своєю чергою, пов'язана із самоповагою у самоствердженні особистості ($r = 0,751^{**}$), тобто грошова винагорода важлива не лише як адекватна матеріальна компенсація за витрачені ресурси, але й як елемент професійної діяльності, який підтримує самоповагу фахівця. Зв'язок самоповаги з аутосимпатією ($r = 0,624^{**}$) та цінністю гедонізму ($r = 0,498^{**}$)

характеризує фахівців – гештальт-орієнтованих психотерапевтів як осіб, самоповага яких пов'язана зі ставленням до себе з симпатією та зі здатністю отримувати чуттєві задоволення. Такі зв'язки з високою вірогідністю відображають теоретичні підвалини та практичні настанови гештальт-терапії (O'Leary, 2013), у яких високим є рівень уваги до задоволення потреб. Ці настанови протягом попередніх років навчання та подальшої власної психотерапевтичної практики, очевидно, асимілювались у стиль професійної діяльності учасників цієї групи.

Характерним у групі ГФпт є також зв'язок психологічної готовності до саморозвитку за типом «хочу знати себе» із загальним професійним самоздійсненням ($r = 0,627^{**}$), а також з мотивацією професійного вдосконалення та особистісного зростання ($r = 0,587^{**}$), зокрема, з прагматичними мотивами ($r = 0,677^{**}$). Прагматичні мотиви, своєю чергою, пов'язані з цінністю безпеки ($r = 0,499^{**}$) і рисою добropорядності ($r = 0,547^{**}$). Отже, високий рівень психологічної готовності пізнавати себе асоційований у цій групі з високим рівнем професійного самоздійснення та вираженою мотивацією як професійного вдосконалення, так і особистісного розвитку. Очевидно, для психотерапевтів, особиста практика для яких є важливою складовою підготовки та підтримки власного професійного рівня (Scott et al., 2020), такий зв'язок є закономірним. Більше того, йдеться не лише про типову мотиваційну установку на готовність до самопізнання як важливий аспект професійного самоздійснення, але й про зв'язок цієї готовності з прагматичними мотивами. Пов'язаність прагматичних мотивів з цінністю безпеки та рисою добropорядності/сумлінності засвідчує практичну, прагматичну сторону професійної діяльності професійних гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Цінність універсалізму у цій групі пов'язана з соціальними мотивами у змісті мотивації професійного вдосконалення та особистісного зростання» ($r = 0,804^{**}$); а цінність стимуляції – з управлінням середовищем в структурі

психологічного благополуччя ($r = 0,827^{**}$). Очевидно, терпимість, орієнтація на загальнолюдські цінності та їх захист в своїй професійній діяльності асоційовані з мотивами соціальної корисності та відповідальності гештальт-орієнтованого психотерапевта. Цінність стимуляції, тобто цінування необхідності новизни, змін, глибоких та яскравих переживань зростає разом з відчуттям управління середовищем, яке є складовою психологічного благополуччя. До цього середовища в контексті розгляду фахової діяльності психотерапевтів слід віднести насамперед клієнтів та співробітників, а також коло близьких людей. Відчуття керованості та контролю у взаємостосунках з цими людьми дозволяє допустити в своє життя й аспекти новизни та змін.

Зазначимо також зв'язок особистісної автономії, як ще одного аспекту психологічного благополуччя, з вольовою саморегуляцією ($r = 0,866^{**}$). Вірогідно, вольова саморегуляція є інструментом підтримання особистісної автономії: з низькими показниками вольової саморегуляції самостійність думок, позицій, вчинків буде виявлятися під загрозою.

Звертає на себе увагу також обернений зв'язок показників двох параметрів в ціннісному профілі досліджуваних: цінність доброти та цінність універсалізму ($r = -,391^{**}$). Тобто цінність розуміння й захисту благополуччя всіх людей суперечить цінності збереження та підвищення благополуччя близьких людей. Такий ціннісний конфлікт може відображатись у виявах внутрішньоособистісного конфлікту, який полягає у акценті на одній з життєвих сфер: особисте життя з необхідністю врахування потреб та інтересів вузького кола осіб чи професійне життя з необхідністю виявляти терпимість та витрачати особистісні ресурси в контексті взаємостосунків з клієнтами, співробітниками тощо.

Узагальнивши результати, зауважимо, що у змісті особистісних змін у групах досліджуваних, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення, виявлено такі особливості зв'язків у структурі особистості.

У групі ГСпт, тобто слухачів першого року спеціалізованої навчальної програми, зафіксовано зв'язки особистісних властивостей з трьома особистісними рисами: екстраверсією, нейротизмом та відкритістю досвіду, а також їх аспектами. На нашу думку, велика кількість зв'язків з особистісними рисами відображає динамічність особистісної структури досліджуваних, що увійшли до цієї групи, тобто ядерно-особистісний складник особистісних властивостей у цій групі відіграє визначальну роль.

У групі ГВп, тобто випускників програми, які не мають психологічної освіти, виявлено багато зв'язків соціально-психологічних установок в мотиваційно-потребовій сфері досліджуваних: це зв'язки із орієнтацією на процес, на альтруїзм, на свободу, на егоїзм, на владу, на працю, на гроші з різними аспектами самоставлення, адаптивності, психологічного благополуччя та ціннісно-мотиваційної сфери досліджуваних. У цій групі також фігурують зв'язки двох особистісних рис: екстраверсії та нейротизму. Загалом можемо відзначити найбільшу динамічність особистісних властивостей в межах ядерно-особистісного, ситуаційно-особистісного та діяльнісно-особистісного складників.

У групі ГВпт також виявлено зв'язки з певними видами соціально-психологічних установок, зокрема, орієнтації на свободу, на працю, на процес, та зв'язки з особистісними рисами екстраверсія, прихильність, нейротизм. Крім цього, у порівнянні з групою ГВп, у групі ГВпт важливими є зв'язки особистісних властивостей, які засвідчують співвіднесеність функціональних вимог фахової діяльності та її закономірностей із індивідуально-психологічними особливостями майбутніх фахівців. Тобто висока динамічність особистісних властивостей фіксується, насамперед, в межах ядерно-особистісного, ситуаційно-особистісного та функціонально-особистісного складників.

У групі ГФпт також встановлено зв'язки з окремими соціально-психологічними установками: орієнтацією на процес та орієнтацією на гроші,

однак, на відміну від інших груп, у цій групі виявлено також багато зв'язків у структурі самоставлення та у ціннісно-мотиваційній структурі. Аналіз зв'язків з особистінсими рисами дозволив виявити лише один зв'язок – з рисою сумлінності. Більшість зв'язків припадає на сферу самоставлення, мотивів та цінностей, що засвідчує найвищу динаміку, поряд з ситуаційно-особистісним, в межах функціонально-особистісного та діяльнісно-особистісного складників.

Висновки до розділу 3

1. Емпіричне дослідження структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів дозволило встановити такі основні результати. Загалом за вибіркою гештальт-орієнтованих психотерапевтів виявлено

- в структурі ситуаційно-особистісного складника: високі показники всіх параметрів соціального інтелекту; найбільшу представленість в структурі соціально-психологічних установок орієнтацій на альтруїзм, свободу та гроші; високі показники комунікативних здібностей та нервово-психічної стійкості;

- в структурі ядрено-особистісного складника: конфігурацію особистісних рис в порядку спадання вираженості: відкритість досвіду, екстраверсія, добропорядність, нейротизм, прихильність; високі показники самовладання та близькі до високих показники вольової саморегуляції; високі параметри психологічного благополуччя «осмисленість життя» та «людина як відкрита система»;

- в структурі функціонально-особистісного складника: співвідношення видів професійної мотивації за типом зовнішня позитивна мотивація > внутрішня мотивація > зовнішня негативна мотивація; мотиватори професійної діяльності, серед яких найважливішими є досягнення та особистий успіх, співробітництво, колективна взаємодія; найвищу значущість

мотивів особистісного зростання; найвищі рангові місця в ціннісній структурі особистості цінностей доброти, універсалізму та стимуляції;

- в структурі діяльнісно-особистісного складника: помірну вираженість параметрів самоставлення з високим рівнем самоцінності та помірним рівнем внутрішньої конфліктності; переважання психологічної готовності «хочу знати себе і можу змінюватись».

2. Рівень вираженості певних особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів пов'язаний з параметрами віку та статі. *В межах ситуаційно-особистісного складника*, з віком прямо пов'язані орієнтації на результат, свободу, гроші та – на рівні тенденції – на альтруїзм; рівень комунікативних здібностей та інтегративний показник адаптивності. Чоловіки мають вищий, ніж у жінок, рівень орієнтації на результат та на свободу і нижчий рівень орієнтації на альтруїзм. У жінок виявлено вищий показник адаптивності.

В межах *ядерно-особистісного складника*, з параметром віку виявляють прямий зв'язок показники вольової саморегуляції та самовладання і обернений зв'язок – риси прихильності та відкритості досвіду. Значущість кореляції віку з відкритістю досвіду, автономією та осмисленістю життя є невисокою, тому можемо говорити лише про виявлені тенденції.

В межах функціонально-особистісного складника, мотиватор «співробітництво, колективна взаємодія» має обернену кореляцію з віком, мотиватор «зміст роботи» має з ним пряму кореляцію. Соціальні мотиви прямо пов'язані з віком, мотиви ж особистісного розвитку пов'язані з ним обернено. Також виявлено тенденції до прямого зв'язку з віком мотивів конформності та стимуляції. Мотиватор «суспільне визнання і винагорода» вищий у групі чоловіків. Цінність конформності у жіночій групі є вищою. Виявлено тенденцію до вищих показників фінансових мотивів у групі чоловіків та цінності безпеки – у жіночій групі.

В межах діяльнісно-особистісного складника, рівень самоприйняття з віком підвищується, а рівень внутрішньої конфліктності – навпаки, знижується. Також виявлено тенденцію до зростання рівня самоцінності з віком. Показник самозвинувачення є більшим у жіночій групі. Також виявлено на рівні тенденції більшу вираженість самовпевненості як аспекту самоставлення. Внутрішньо-професійна форма самоздійснення більш виражена у чоловіків.

3. Після врахування параметру віку з'ясовано, що певні відмінності між особистісними властивостями пов'язані з етапом професійного становлення: у групі випускників навчальної програми чутливість до вербальної та невербальної експресії є вищою, ніж у групі слухачів-початківців; у випускників програми відкритість досвіду більш виражена, ніж у практикуючих гештальт-орієнтованих психотерапевтів; на вищих етапах професіоналізації вищими є частка внутрішньої мотивації у структурі мотиваційного комплексу, рівні самокерівництва, відображеного самоставлення, самоцінності, рівень соціальних та прагматичних мотивів, цінностей самостійності та досягнення та нижчими – рівень мотивів суспільного визнання, співробітництва, особистісного розвитку, цінностей конформності та стимуляції.

4. Вивчення факторної структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів дозволило виокремити чотири фактори: «творча особистість», «особистісно-цільовий», «професійно-цільовий», «прагматично-гуманістичний», які можна вважати різними аспектами особистості гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Всі диспозиційні параметри моделі Великої П'ятірки увійшли до змісту факторів особистісних властивостей: до першого – екстраверсія та відкритість досвіду, до третього – прихильність; до четвертого – сумлінність та нейротизм.

Перший фактор – «творча особистість» – відображає в структурі особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів наявність

екстраверсії та відкритості досвіду як найважливіших елементів цього фактора та містить особистісні властивості, характерні творчій, відкритій для змін особистості. Другий фактор – «особистісно-цільовий» – відображає пов'язаність особистісних властивостей з особистісно-цільовим контекстом, зокрема, з суспільним визнанням. Третій фактор – «професійно-цільовий» – відображає наявність в структурі особистісних властивостей професійно-цільового блоку. Йдеться про параметри доброзичливості, співпраці, доброти. Загальна спрямованість на зміст роботи, орієнтація на процес, орієнтація на гроші й водночас орієнтація на егоїзм, зовнішня позитивна і зовнішня негативна мотивації свідчать про значущість середовища в життєдіяльності особистості та її розвитку. Четвертий фактор – «прагматично-гуманістичний» – свідчить про наявність в особистісній структурі гештальт-орієнтованих психотерапевтів блоку таких параметрів, як сумлінність, нейротизм, співпраця, альтруїзм, самостійність, влада, орієнтація на внутрішньо-професійне самоздійснення, самоповагу та позитивні стосунки.

5. У змісті особистісних властивостей у групах осіб, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення, виявлено такі особливості зв'язків у структурі особистості.

У ГСПт зафіксовано зв'язки особистісних властивостей з трьома особистісними рисами: екстраверсією, нейротизмом та відкритістю досвіду, а також їх аспектами. Велика кількість зв'язків з особистісними рисами відображає динамічність особистісної структури досліджуваних, що увійшли до цієї групи, тобто ядро-особистісний складник особистісних властивостей у цій групі відіграє визначальну роль.

У ГВп, тобто випускників програми, які не мають психологічної освіти, виявлено багато зв'язків соціально-психологічних установок в мотиваційно-потребовій сфері досліджуваних: це зв'язки із орієнтацією на процес, на альтруїзм, на свободу, на егоїзм, на владу, на працю, на гроші з різними аспектами самоставлення, адаптивності, психологічного благополуччя та

ціннісно-мотиваційної сфери досліджуваних. У цій групі також фігурують зв'язки двох особистісних рис: екстраверсії та нейротизму. Загалом можемо відзначити найбільшу динамічність особистісних властивостей в межах ядрено-особистісного, ситуаційно-особистісного та діяльнісно-особистісного складників.

У ГВпт також виявлено зв'язки з певними видами соціально-психологічних установок, зокрема, орієнтації на свободу, на працю, на процес, та зв'язки з особистісними рисами екстраверсія, прихильність, нейротизм. Крім цього, у порівнянні з ГВп, у ГВпт важливими є зв'язки особистісних властивостей, які засвідчують співвіднесеність функціональних вимог фахової діяльності та її закономірностей із індивідуально-психологічними особливостями майбутніх фахівців. Тобто висока динамічність особистісних властивостей фіксується, насамперед, в межах ядрено-особистісного, ситуаційно-особистісного та функціонально-особистісного складників.

У ГФпт також встановлено зв'язки з окремими соціально-психологічними установками: орієнтацією на процес та орієнтацією на гроші, однак, на відміну від інших груп, у цій групі виявлено також багато зв'язків у структурі самоставлення та у ціннісно-мотиваційній структурі. Аналіз зв'язків з особистісними рисами дозволив виявити зв'язок з рисою сумлінності. Більшість зв'язків припадає на сферу самоставлення, мотивів та цінностей, що засвідчує найвищу значущість, поряд з ситуаційно-особистісним, функціонально-особистісного та діяльнісно-особистісного складників.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та емпіричне вивчення структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, що дало можливість сформулювати такі висновки:

1. Особистісні властивості являють собою диспозиційні утворення, які визначають здатність до виконання певної діяльності або соціальної ролі. Вони відрізняються відносною стабільністю, різною мірою вираженості у різних людей, здатністю впливати на поведінку людини в професійних ситуаціях. Змістом структури особистісних властивостей є особистісні риси, а також інші змінні, такі, як інтереси, цінності, світоглядні установки тощо. Особистісні властивості належать до чинників вибору сфери діяльності, прямо чи опосередковано чинять вплив на рівень досягнень у ній.

Відносно низький інтерес до емпіричних досліджень гештальт-терапії, який відзначають автори сучасних досліджень у галузі психотерапії, пояснюється існуючою у наукових та медичних закладах тенденцією до ігнорування гуманістичної психотерапії, незважаючи на існуючі результати окремих досліджень, які довели її ефективність.

2. Емпіричне дослідження структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів дозволило виявити емпіричний зміст виокремлених нами складників особистісних властивостей: особистісно-ситуаційного, ядерно-особистісного, функціонально-особистісного, діяльнісно-особистісного. Загалом за вибіркою виявлено: в структурі ситуаційно-особистісного складника – високі показники всіх параметрів соціального інтелекту; найбільшу представленість соціально-психологічних орієнтацій на альтруїзм, свободу та гроші; високі показники комунікативних здібностей та нервово-психічної стійкості; в структурі ядерно-особистісного складника – конфігурацію особистісних рис в порядку спадання вираженості: відкритість досвіду, екстраверсія, добропорядність, нейротизм, прихильність;

високі показники самовладання та близькі до високих показники вольової саморегуляції; високі параметри психологічного благополуччя «осмисленість життя» та «людина як відкрита система»; в структурі функціонально-особистісного складника – співвідношення видів професійної мотивації за типом: зовнішня позитивна мотивація > внутрішня мотивація > зовнішня негативна мотивація; мотиватори професійної діяльності, серед яких найважливішими є досягнення та особистий успіх, співробітництво, колективна взаємодія; найвищу значущість мотивів особистісного зростання; найвищі рангові місця в ціннісній структурі особистості цінностей доброти, універсалізму та стимуляції; в структурі діяльнісно-особистісного складника – помірну вираженість параметрів самостварення з високим рівнем самоцінності та помірним рівнем внутрішньої конфліктності; переважання психологічної готовності до самопізнання та самозмінювання.

3. Встановлені відмінності між групами, виокремленими за критерієм етапу професійного становлення, засвідчують важливість змістових процесів, які лежать в основі професійного становлення гештальт-орієнтованого психотерапевта. У групі випускників навчальної програми чутливість до вербальної та невербальної експресії є вищою, ніж у групі слухачів-початківців. Гештальт-орієнтовані психотерапевти-практики мають найвищий рівень адаптивності та комунікаційних здібностей. Гештальт-орієнтовані психотерапевти-практики відрізняються від гештальт-орієнтованих психотерапевтів, які знаходяться на попередніх етапах професійного становлення, вищими рівнями соціально-психологічних установок на свободу, результат та гроші. Прихильність і відкритість досвіду є рисами, більш характерними слухачам 1 року програми; у слухачів останнього року програми відкритість досвіду більш виражена, ніж у практикуючих гештальт-орієнтованих психотерапевтів. На вищих етапах професіоналізації вищими є рівень вольової саморегуляції, частка внутрішньої мотивації у структурі мотиваційного комплексу, рівні самокерівництва, відображеного

самоствалення, самоцінності, рівень соціальних та прагматичних мотивів, цінностей самостійності та досягнення та нижчими – рівень внутрішньої конфліктності, рівень мотивів суспільного визнання, співробітництва, особистісного розвитку, цінностей конформності та стимуляції.

4. Рівень вираженості певних особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів пов'язаний з параметрами віку та статі. З віком зростають: комунікативні здібності та інтегративний показник адаптивності, орієнтація на результат, свободу, гроші, рівень волювої саморегуляції та самовладання, мотиватор змісту роботи, соціальні мотиви, рівень самоприйняття, та знижуються: риси прихильності та відкритості досвіду, мотиватор співробітництва, рівень мотивів особистісного розвитку та внутрішньої конфліктності.

Чоловіки мають вищий, ніж у жінок, рівень орієнтації на результат та на свободу, мотиватора суспільного визнання і винагороди, внутрішньо-професійної форми самоздійснення, нижчий рівень інтегрального показника адаптивності; у жінок виявлено вищий показник орієнтації на альтруїзм, цінності конформності, самозвинувачення у структурі самоствалення.

5. Вивчення факторної структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів дозволило виокремити чотири фактори: «творча особистість», «особистісно-цільовий», «професійно-цільовий», «прагматично-гуманістичний», які можна вважати різними аспектами особистості гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Всі диспозиційні параметри моделі Великої П'ятірки увійшли до змісту факторів особистісних властивостей: до першого – екстраверсія та відкритість досвіду, до третього – приємність; до четвертого – сумлінність та нейротизм.

Перший фактор – «творча особистість» – відображає в структурі особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів наявність екстраверсії та відкритості досвіду як найважливіших елементів цього фактора та містить особистісні властивості, характерні творчій, відкритій для змін

особистості. Другий фактор – «особистісно-цільовий» – відображає пов'язаність особистісних властивостей з особистісно-цільовим контекстом, зокрема, з суспільним визнанням. Третій фактор – «професійно-цільовий» – відображає наявність в структурі особистісних властивостей професійно-цільового блоку: параметрів доброзичливості, співпраці, доброти; загальної спрямованості на зміст роботи, орієнтації на процес та гроші й водночас – на егоїзм, зовнішньої позитивної і зовнішньої негативної мотивації. Четвертий фактор – «прагматично-гуманістичний» – свідчить про те, що особистісній структурі гештальт-терапевтів властиві такі параметри, як сумлінність, нейротизм, співпраця, альтруїзм, самостійність, влада, орієнтація на внутрішньо-професійне самоздійснення, самоповагу та позитивні стосунки.

6. У змісті особистісних властивостей у групах, виокремлених за критерієм етапу професійного становлення, виявлено такі особливості зв'язків у структурі особистості.

У групі слухачів 1 року програми зафіксовано зв'язки особистісних властивостей з трьома особистісними рисами: екстраверсією, нейротизмом та відкритістю досвіду, а також їх аспектами. Велика кількість зв'язків з особистісними рисами відображає динамічність особистісної структури досліджуваних, що увійшли до цієї групи, тобто ядро-особистісний складник особистісних властивостей у цій групі відіграє визначальну роль.

У групі слухачів останнього року програми, які не мають психологічної освіти, виявлено багато зв'язків соціально-психологічних установок в мотиваційно-потребовій сфері досліджуваних: це зв'язки з орієнтацією на процес, альтруїзм, свободу, егоїзм, владу, працю, гроші з різними аспектами самоставлення, адаптивності, психологічного благополуччя та ціннісно-мотиваційної сфери досліджуваних. У цій групі також фігурують зв'язки двох особистісних рис: екстраверсії та нейротизму. Загалом можемо відзначити найбільшу динамічність особистісних властивостей в межах ядро-

особистісного, ситуаційно-особистісного та діяльнісно-особистісного складників.

У групі слухачів останнього року програми, які мають психологічну освіту, також виявлено зв'язки з певними видами соціально-психологічних установок, зокрема, орієнтації на свободу, працю, процес, та зв'язки з особистісними рисами екстраверсія, прихильність, нейротизм. Крім цього, у цій групі важливими є зв'язки особистісних властивостей, які засвідчують співвіднесеність функціональних вимог фахової діяльності та її закономірностей з індивідуально-психологічними особливостями майбутніх фахівців. Тобто висока динамічність особистісних властивостей фіксується, насамперед, в межах ядерно-особистісного, ситуаційно-особистісного та функціонально-особистісного складників.

У групі практикуючих гештальт-орієнтованих психотерапевтів також встановлено зв'язки з окремими соціально-психологічними установками: орієнтаціями на процес та на гроші, однак, на відміну від інших груп, у цій групі виявлено також багато зв'язків у структурі самоставлення та у ціннісно-мотиваційній структурі. Аналіз зв'язків з особистісними рисами дозволив виявити зв'язок з рисою сумлінності. Більшість зв'язків припадає на сферу самоставлення, мотивів та цінностей, що засвідчує найвищу значущість, поряд з ситуаційно-особистісним, функціонально-особистісного та діяльнісно-особистісного складників.

Перспективами подальших розвідок. Спираючись на отримані результати, надалі планується порівняти особистісні властивості гештальт-орієнтованих психотерапевтів та психотерапевтів інших теоретичних орієнтацій, вивчити предиктори формування професійно значущих якостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, запропонувати та апробувати складові спеціалізованих навчальних програм, в яких враховуватимуться змістові та процесуальні параметри формування професійно важливих особистісних властивостей гештальт-орієнтованого психотерапевта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Бадалова, М. В. (2004). *Формування в майбутніх психологів інтелектуальної готовності до розв'язування консультативних задач* [Автореф. дис. канд. психол. наук, Ін-тут психології ім. Г.С. Костюка АПН України]. <https://dir.ukrintei.ua/>

Балл, Г. О., Вільш, І. (2015). Концепція сталих індивідуальних рис особистості в контексті раціогуманізму і системного підходу. У С. Д. Максименко (Ред.) *Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : монографія*, (с. 57-84). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Білуха, Т. І. (2006). *Розвиток особистості майбутнього психолога-практика засобами корекційно-виховного впливу* [Автореф. дис. канд. психол. наук, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького]. <http://surl.li/midxp>

Бондаренко, І. І. (2004). Психологічні умови ефективної професійної адаптації психологів-початківців. [Автореф. дис. канд. психол. наук, Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України]. <http://surl.li/midzf>.

Бондарчук, О. І. (2008). *Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності: Монографія*. Київ : Науковий світ.

Варлакова, Є. О. (2011). *Формування готовності майбутніх практичних психологів до розв'язання міжособистісних конфліктів* [Автореф. дис. канд. психол. наук, Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України]. <http://surl.li/miebp>.

Заїка, В. М. & Моргун, В. Ф. (2016). Типологія життєвих криз та ініціальних тенденцій трансформації людини на основі багатовимірної теорії особистості. *Психологія і особистість*, 2 (10), 29-44.

Зверков А. Г., Эйрман Е. В. (1990). Диагностика волевого самоконтроля опросник ВСК). *Практикум по психодиагностике. Психодиагностика мотивации и саморегуляции*. Москва: Изд-во МГУ.

Зімовін, О. І. (2021) Особистісні ресурси психотерапевта: аналіз проблеми. *Проблеми особистісних ресурсів у навчальній та професійній діяльності* : Матеріали наук.-практ. конф, (24-28).

Золотих, А. (2021). Многоуровневый личностный опросник «Адаптивность». Режим доступа: <http://surl.li/lvdme>.

Калмиков, Г. В. (2020). Мовленнєва особистість психотерапевта – суб'єкта професійно-комунікативної діяльності. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, 3(53), 5-16. <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2020-53-3-2-5-17>.

Калмиков, Г. В. (2021). Психотерапія: дискусійні питання підготовки і діяльності фахівців психотерапевтичного профілю. *Психологія і особистість*, 1, 9-31. <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2021.1.227183>.

Карандашев В. Н. (2004). *Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство*. СПб.: Речь.

Козляковський П.А. (2004). *Загальна психологія: Навч. посібник: в 2 т. 2-ге вид., доп. і переробл.* (Т. 2). Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили.

Кокур, О. М. (2014). Опитувальник професійного самоздійснення *Практична психологія та соціальна робота*, 7, 35-39.

Литвинчук, М. Ю. (2018). *Формування психологічної готовності майбутніх прикладників до прийняття рішення в кризових ситуаціях* [Дис. канд. психол. наук, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України]. Репозитарій Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciyalitvin1-compressed_1542742687.pdf.

Лозова, О. М., Циганчук, Т. В., Ліплянська, О. В., Миколенко, Н. В. (2022). Методологічні підстави підготовки практичних психологів у мінливих

умовах суспільного буття. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*, 6(11), 450-460. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6\(11\)-450-460](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6(11)-450-460).

Лушин, П. В. (2021). «Інноватика збереження»: приховані ресурси традиційної освітньої системи при підготовці психолога. *Вісник післядипломної освіти. «Серія «Соціальні та поведінкові науки»*, 15(44). 96-107. [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-15\(44\)-96-107](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-15(44)-96-107).

Макаренко, Н. М. (2008). *Психологічні чинники розвитку креативного мислення майбутніх практичних психологів* [Автореф. дис. канд. психол. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова]. Репозитарій НПУ. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/30611>

Мілютіна, К. Л., Гудир, Д. В. (2022). «Ефективність використання наративної терапії з метою підвищення резильєнтності молоді» *Габітус*, 44, 34-40. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.44.5>.

Міненко, О. О. (2004). *Особистісне змінювання в процесі професійної підготовки студентів-психологів*. [Автореф. дис. канд. психол. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова]. ENPUIR. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6084/Minenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Мешко, Г. М. (2010). *Вступ до педагогічної професії : навчальний посібник*. Київ : Академвидав.

Мишко, Н. М. (2016). Дослідження психологічної готовності до професійної діяльності майбутніх психологів, які здобувають другу вищу освіту. *Наука і освіта*, 2-3, 149-155.

Моргун, В. Ф. (2015). Багатовимірна теорія особистості про світогляд людини в контексті інваріанту просторово-часових орієнтацій. *Психологія і особистість*, 2 (1), 23-44.

Олійник К. С. (2020). Теоретико-методичні засади дослідження особистісних змінювань практичних психологів. У Л. О. Данильчук, Л. І.

Романовська (Ред.). *Теоретичні та методичні аспекти соціальної діяльності: монографія*. (с. 159-200). Хмельницький : ФОП Цюпак А.А.

Павлов, В. (2021). *Готовность личности к саморазвитию*. <https://epk.uscoz.ru/Coll/psix/6.pdf>.

Пантилеев, С. Р. (1991). *Самоотношение как эмоционально-оценочная система*. МГУ.

Плескач Б. В., Уркаєв В. С. (2018). Суб'єктивний образ спеціаліста та його значення для розвитку психотерапевтичних стосунків з внутрішньо переміщеними особами. *Актуальні проблеми психології*. 3 (14), 153-190.

Поканевич, О. (2019). *Формування психологічної готовності до професійної діяльності у майбутніх пожежних-рятувальників*. [Дис. канд. психол. наук, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Національний університет цивільного захисту України]. Репозитарій Національного університету цивільного захисту України. <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/2/disPokanevich.pdf>.

Потапова, В. Д. (2005). *Функціональна система психологічних механізмів інтуїтивно почуттєвого відображення: монографія*. Донецьк : Юго-Восток.

Райгородский, Д. (Ред.) (2001). *Практическая психодиагностика: методики и тесты*. Самара: Издательский дом «БАХРАХ-М».

Реан, А.А. (2016). Профессиональная мотивация. *Психология личности*. (с. 99-102). Санкт-Петербург: Питер.

Сердюк, Л. З. (2014). Особистісний модус самореалізації майбутніх фахівців. *Вісник післядипломної освіти: збірник наукових праць*, 10(23), 239-248.

Сєдих, К. В. & Лавріненко, В. А. (2016). Формування метакогнітивної компетентності у практичних психологів системи освіти. *Вісник Харківського*

національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. *Психологія*, 52, 124-133.

Старинська, О. (2022). Проблема психологічної сутності понять «соціальний інтелект» та «емоційний інтелект»: науковий дискурс. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, 3(56), 40-44. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.3.6>.

Столярчук О. & Сергєєнкова О. (2019). Формування психологічної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності. *HUMANITARIUM*. 42 (1), 164-172.

Хохліна, О. П. (2016). Психологічні закономірності онтогенетичного розвитку людини. У *Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти* (с.15-19). Київ: НАВС. <http://surl.li/kytvu>

Хромов А. Б. (2000). *Пятифакторный опросник личности: Учебно-методическое пособие*. Курган: Изд-во Курганского гос. университета.

Чемодурова, Ю. М. (2019). *Психологічні умови подолання професійних деформацій практичних психологів у системі післядипломної освіти*. [Дис. канд. психол. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова]. Репозитарій Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова https://old.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/%D0%94_26.053.10/Chemodurova.pdf.

Чепелева, Н. В. (1998). Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога. *Психологія : збірник наукових праць*, 3, 35-41.

Чепелева, Н. В. (2022). Герменевтичне виховання як чинник самопроектування особистості фахівця: Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Науково-методичне забезпечення розвитку професійної освіти в умовах нових викликів», 17 листопада 2022 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(2), 1-6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4233>

Шапиро, С. А. & Шатаева О. В. (2015). *Практикум по дисциплине «Мотивация трудовой деятельности»: учебное пособие*. Москва; Берлин: Директ-Медиа. <http://doi.org/10.23681/272158>.

Швалб, Ю. М. (2020). *Психологічні механізми соціалізації особистості в онтогенезі*. Монографія. К.: Вид-во «ЛИТЕРА НОВА».

Шевеленкова Т. Д. & Фесенко Т. П. (2005). Психологическое благополучие личности. *Психологическая диагностика*, 3, 95-121.

Щербина Л. Ф. (2012). *Метатеоретичне мислення психотерапевта: модель, дослідження, програма розвитку*. Київ: Геопринт.

Яворська, А. В. (2020). Особистість та діяльність психотерапевта: психодіагностика (професійно-значущі якості). *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 5 (20), 182-190. <http://apppsychology.org.ua/data/jrn/v5/i20/19.pdf>.

Яворська, А. В. (2023). Типи особистісних змін майбутніх фахівців психологів-терапевтів". *Вісник Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 1 (17), 91-95. <https://bpsy.knu.ua/index.php/psychology/article/view/400/355>.

Яворська, А. В. & Крупельницька, Л. Ф. (2023). Аналіз зв'язків особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. *Вісник Національного університету оборони України*, 5 (75), 160-169.

Яворська, А. В. Сучасні підходи до трактування особистості клієнта та психотерапевта. XXIII Міжнародна конференція молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження», 22-23 квітня 2021 року, (с.19-23). <https://psy.knu.ua/images/conference/2021/if93ios3.pdf>.

Яворська, А. В. Особистісні властивості сучасного психотерапевта, X Міжнародній науково-практичній конференції «Modern methods of applying scientific theories» 14-17 березня 2023 р., Лісабон, Португалія, (с.319-324).

Яворська, А. В. Детермінанти особистісних змін психолога-терапевта. XXXII Международная научно-практическая конференция «Technologies for the development of modern ideas and opinions regarding world trends» , 15-18 августа 2023 г., Ванкувер, Канада. (с.218-222).

Яворська, А.В. Види особистісних властивостей майбутніх гештальт-орієнтованих психотерапевтів. VIII Міжнародна науково-практична конференція EUROPEAN SCIENTIFIC CONGRESS 4-6.09.2023 року у м. Мадрид, Іспанія (с.163-166).

Яворська, А.В. Структура особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. III INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE BEIJING. Китай 05-06.09.2023 SCIENCE IN MODERN SOCIETY (с.43-46).

Albanese, M. A., Snow, M. H., Skochelak, S. E., Huggett, K. N., & Farrell, P. M. (2003). Assessing Personal Qualities in Medical School Admissions. *Academic Medicine*, 78(3), 313–321. doi:10.1097/00001888-200303000-0001

Alcaro, A., Isidoro, S. I., Conversi, D. , Accoto, A. and Spagnuolo Lobb, M. (2020). The Emotional Personality of Psychotherapists: A Pilot Research with Gestalt-Therapy Clinicians. *Psychology*, 11, 1628-1645. doi: 10.4236/psych.2020.1111103.

Allport, G. W., & Odbert, H. S. (1936). *Trait names: A psycho-lexical study. Psychological Monographs*, 47 (1, Whole No. 211).

Antonovych, M., Aralova, O., & Barinov, S. (2022). Features of Psychological Stability (Resilience) of Volunteers of The Call Center of the Territorial Defense Forces of the Armed Forces of Ukraine and the National Information Bureau. *Psychological Counseling and Psychotherapy*, (18), 6-15. <https://doi.org/10.26565/2410-1249-2022-18-01>

Amir, D., & McAuliffe, K. (2020). Cross-cultural, developmental psychology: integrating approaches and key insights. *Evolution and Human Behavior*, 41(5), 430-444. doi:10.1016/j.evolhumbehav.2020.0

Appelbaum, S. A. (1978). Pathways to Change in Psychoanalytic Therapy. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 42, 239-251.

Arip, M.A.S.M., Bakar, R.B.A., Ahmad, A.B. & Jais, S. (2013) The Development of a Group Guidance Module for Student Self-Development Based on Gestalt Theory. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 84, 131. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.06.748>

Atkinson, J. W. (1981). Studying personality in the context of an advanced motivational psychology. *American Psychologist*, 36(2), 117.

Arntz, A., Jacob, G. (2013). *Schema Therapy in Practice: An Introductory Guide to the Schema Mode Approach*. Wiley-Blackwell

Arthur, A. R. (2000). The personality and cognitive-epistemological traits of cognitive-behavioural and psychoanalytic psychotherapists. *British Journal of Medical Psychology*, 73, 243–257. <https://doi.org/10.1348/000711200160453>

Arthur, A. R. (2001). Personality, epistemology, and psychotherapists' choice of theoretical model: A review and analysis. *European Journal of Psychotherapy, Counselling, and Health*, 4, 45–64. <https://doi.org/10.1080/13642530110040082>

Bagby, R. M., Gralnick, T. M., Al-Dajani, N., & Uliaszek, A. A. (2016). The role of the five-factor model in personality assessment and treatment planning. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 23, 365–381. <https://doi.org/10.1111/cpsp.12175>

Bainbridge, T. F., Ludeke, S. G., & Smillie, L. D. (2022). Evaluating the Big Five as an organizing framework for commonly used psychological trait scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 122(4), 749–777. <https://doi.org/10.1037/pspp0000395>

Banyard, H., Behn, A. J., & Delgadillo, J. (2021). Personality disorders and their relation to treatment outcomes in cognitive behavioural therapy for depression: A systematic review and meta-analysis. *Cognitive Therapy and Research*, 45, 561–576. <https://doi.org/10.1007/s10608-021-10203-x>

Barker, R. G. (1965). Explorations in ecological psychology. *American Psychologist*, 20(1), 1–14. <https://doi.org/10.1037/h0021697>

Barkham, M., & Lambert, M. J. (2021). The efficacy and effectiveness of psychological therapies. In Barkham, M., Lutz, W., Castonguay, L. G., Bergin, A. E., & Garfield, S. L.(Eds.). *Bergin and Garfield's handbook of psychotherapy and behavior change(7th ed, 50th anniversary edition)*. Hoboken, Wiley

Barron, J. (1978). A prolegomenon to the personality of the psychotherapist: Choices and changes. *Psychotherapy: Theory, Research & Practice*, 15(4), 309–313. doi:10.1037/h0086019

Beck, A. K., Baker, A. L., Britton, B., Lum, A., Pohlman, S., Forbes, E. & Carter G. (2019). Adapted motivational interviewing for brief healthcare consultations: A systematic review and meta-analysis of treatment fidelity in real-world evaluations of behaviour change counselling, *British Journal of Health Psychology*. <https://doi.org/10.1111/bjhp.12664>.

Béja, V. (2020). Two risks and a third way: what research for Gestalt therapy? *British Gestalt Journal*, 29, 44-50.

Bergin, A. E. (1997). Neglect of the therapist and the human dimensions of change: A commentary. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 4(1), 83–89. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2850.1997.tb00102.x>

Beutler, L. E., Malik, M., Alimohamed, S., Harwood, T. M., Talebi, H., Noble, S., & Wong, E. (2004). Therapist variables. In M. J. Lambert (Ed.), *Bergin and Garfield's handbook of psychotherapy and behavior change* (5th ed., pp. 227–306). Wiley

Bleidorn, W., Schwaba, T., Zheng, A., Hopwood, C. J., Sosa, S. S., Roberts, B. W., & Briley, D. A. (2022). Personality stability and change: A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 148(7-8), 588–619. <https://doi.org/10.1037/bul0000365>

Boswell, J. F., Castonguay, L. G., & Pincus, A. L. (2009). Trainee theoretical orientation: Profiles and potential predictors. *Journal of Psychotherapy Integration*, 19, 291–312. <https://doi.org/10.1037/a0017068>

Bovendeerd, B., Jong, K., Groot, E., Moerbeek, M., Hafkenscheid, A., Keijser, J. (2023). The effect of therapist characteristics on the use and outcome of systematic client feedback in outpatient mental healthcare, *Clinical Psychology & Psychotherapy*. <https://doi.org/10.1002/cpp.2873>.

Branson, A., & Shafran, R. (2015). Therapist characteristics and their effect on training outcomes: what counts? *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 43, 374–380. <https://doi.org/10.1017/S1352465814000642>

Bucher, M. A., Suzuki, T., & Samuel, D. B. (2019). A meta-analytic review of personality traits and their associations with mental health treatment outcomes. *Clinical Psychology Review*, 70, 51–63. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2019.04.002>

Bühler, J. L., Orth, U., Bleidorn, W., Weber, E., Kretzschmar, A., Scheling, L., & Hopwood, C. J. (2023). Life Events and Personality Change: A Systematic Review and Meta-Analysis. *European Journal of Personality*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/08902070231190219>

Casari, L. M., Ison, M. S., & Gómez, B. M. M. (2019). Personal style of the therapist and personality dimensions in a sample of Argentinian therapists. Research in Psychotherapy. *Psychopathology, Process and Outcome*, 22, 292–307. <https://doi.org/10.4081/ripppo.2019.362>

Caspi, A., & Silva, P. A. (1995). Temperamental Qualities at Age Three Predict Personality Traits in Young Adulthood: Longitudinal Evidence from a Birth Cohort. *Child Development*, 66(2), 486. doi:10.2307/1131592

Cattell, R. B. (1973). *Personality and mood by questionnaire*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Chapman, B. P., Talbot, N., Tatman, A. W., & Britton, P. C. (2009). Personality traits and the working alliance in psychotherapy trainees: An organizing

role for the Five Factor Model? *Journal of Social and Clinical Psychology*, 28, 577–596. <https://doi.org/10.1521/jscp.2009.28.5.577>

Coleman, D. (2006). Therapist-client five-factor personality similarity: A brief report. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 70, 232–241. <https://doi.org/10.1521/bumc.2006.70.3.232>

Costa Jr, P. T., McCrae, R. R., & Löckenhoff, C. E. (2019). Personality across the life span. *Annual review of psychology*, 70, 423–448. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010418-103244>

Delgadillo J., Branson A., Kellett S., Myles-Hooton P., Hardy G. E. & Shafran R. (2020). Therapist personality traits as predictors of psychological treatment outcomes. *Psychotherapy Research*, 30 (7), 857–870, DOI: 10.1080/10503307.2020.1731927

Demir, İ., & Gazioğlu, E. İ. (2017). Measuring theoretical orientations of counselor trainees in Turkey: The role of personal and professional variables. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 50(1-2), 116–130. <https://doi.org/10.1080/07481756.2017.1325702>

Doric, J.Z. (2017) Co-Creating Gestalt Therapy Research on Rehabilitation of High Security Offenders. *Gestalt Journal of Australia and New Zealand*, 13, 45–55.

Dryden, W. (1990). *Individual therapy: a handbook*. London: Open University Press.

Douglas, J. E., & Olshaker, M. (1998). *Mindhunter: Inside the FBI's elite serial crime unit*. Simon and Schuster.

Elliott, R., Watson, J., Greenberg, L.S., Timulak, L. and Freire, E. (2013). Research on Humanistic-Experiential Psychotherapies. In: Lambert, M.J., Ed., *Bergin and Garfield's Handbook of Psychotherapy and Behavior Change*, 6th Edition, Wiley, New York, 495–538.

Eubanks, C. F., Muran, J. C., & Safran, J. D. (2018). Alliance rupture repair: A meta-analysis. *Psychotherapy*, 55(4), 508.

Evers, O., Schröder-Pfeifer, P., Möller, H., & Taubner, S. (2019). How do personal and professional characteristics influence the development of psychotherapists in training: Results from a longitudinal study. *Research in Psychotherapy: Psychopathology, Process and Outcome*, 22, 424. <https://doi.org/10.4081/ripppo.2019.424>

Eysenck, H. J. (1991). Dimensions of personality: 16, 5 or 3? Criteria for a taxonomic paradigm. *Personality and Individual Differences*, 12, 773 – 790 .

Eysenck, H. J., & Eysenck, M. W. (1985). *Personality and individual differences: A natural science approach*. New York, NY: Plenum.

Farahzadi, M. & Masafi, S. (2013) Effectiveness of Gestalt and Cognitive-Behavioural Play Therapy in decreasing Dythymic Disorder. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 84, 1642-1645. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.07.007>

Fear, R., & Woolfe, R. (1999). The personal and professional development of the counsellor: The relationship between personal philosophy and theoretical orientation. *Counselling Psychology Quarterly*, 12(3), 253–262. <https://doi.org/10.1080/09515079908254095>

Fletcher, A. C., & Delgadillo, J. (2022). Psychotherapists' personality traits and their influence on treatment processes and outcomes: A scoping review. *Journal of Clinical Psychology*, 78, 1267–1287. <https://doi.org/10.1002/jclp.23310>

Francesetti, G., Alcaro, A., & Settanni, M. (2020). Panic Disorder: Attack of Fear or Acute Attack of Solitude? Convergences between Affective Neuroscience and Phenomenological Gestalt Perspective. *Research in Psychotherapy Psychopathology Process and Outcome*, 23, 77-87. <https://doi.org/10.4081/ripppo.2020.421>

Gazzillo, F., Fimiani, R., De Luca, E., Dazzi, N., Curtis, J. T., & Bush, M. (2020). New developments in understanding morality: Between evolutionary psychology, developmental psychology, and control-mastery theory. *Psychoanalytic Psychology*, 37(1), 37–49. <https://doi.org/10.1037/pap0000235>

- Ginger, S. (2018). *Gestalt therapy: the art of contact*. Routledge.
- Glass, G. V. (2015). Meta-analysis at middle age: A personal history. *Research synthesis methods*, 6(3), 221-231. <https://doi.org/doi:10.1002/jrsm.1133>
- Goldberg, S. B., Rousmaniere, T., Miller, S. D., Whipple, J., Nielsen, S. L., Hoyt, W. T., & Wampold, B. E. (2016). Do psychotherapists improve with time and experience? A longitudinal analysis of outcomes in a clinical setting. *Journal of counseling psychology*, 63(1), 1–11. <https://doi.org/10.1037/cou0000131>
- Greenberg, L.S. Rhodes, R.H. (1991). *Change process*. New York: Plenum Press.
- Hartung, J., Bader, M., Moshagen, M., & Wilhelm, O. (2022). Age and gender differences in socially aversive (“dark”) personality traits. *European Journal of Personality*, 36(1), 3-23. <https://doi.org/10.1177/08902070209884>
- Heckhausen, J., & Dweck, C. S. (Eds.). (1998). *Motivation and self-regulation across the life span*. Cambridge University Press.
- Heinonen, E., & Nissen-Lie, H. A. (2019). The professional and personal characteristics of effective psychotherapists: A systematic review. *Psychotherapy Research*, 30, 417–432. <https://doi.org/10.1080/10503307.2019.1620366>.
- Heinonen, E., & Orlinsky, D. E. (2013). Psychotherapists' personal identities, theoretical orientations, and professional relationships: Elective affinity and role adjustment as modes of congruence. *Psychotherapy Research*, 23, 718–731. <https://doi.org/10.1080/10503307.2013.814926>
- Hersoug, A. G., Høglend, P., Havik, O., von der Lippe, A., & Monsen, J. (2009). Therapist Characteristics Influencing the Quality of Alliance in Long-Term Psychotherapy. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 16, 100-110. <https://doi.org/10.1002/cpp.605>
- Janse, P. D., Veerkamp, C., Jong, K., Dijk, M. K., Giel J. M. ... & Verbraak, J. P. M. (2023). Exploring therapist characteristics as potential moderators of the effects of client feedback on treatment outcome. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 30 (3), 690-701. <https://doi.org/10.1002/cpp.2828>

Kanfer, F. H. (1986) Implications of a self-regulation model of therapy for treatment of addictive behaviors, in: W. R. Miller & N. Heather, (Eds) *Treating Addictive Behaviors: Processes of Change* (pp. 1–47). New York: Plenum Press.

Kivlighan, D. M., Kline, K., Gelso, C. J., & Hill, C. E. (2017). Congruence and discrepancy between working alliance and real relationship: variance decomposition and responsesurface analyses. *Journal of Counseling Psychology*, 64(4), 394-409. doi: 10.1037/cou0000216.

Klapprott, F., Kästner, D. & Gumz, A. (2023). Macht der Ton die Musik? *Psychotherapie*, 68 (1), 13–20. <https://doi.org/10.1007/s00278-022-00626-6>.

Kravchuk, S. (2020). Willingness to Forgiveness as a Predictor of Mental Health and Psychological Resilience of Displaced Persons from the Zone of Military Conflict in Eastern Ukraine. *Social Welfare: Interdisciplinary Approach*, 10(1), 21–34. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/451>

Kravchuk, S. (2021). Willingness to Forgive Oneself and Others as a Way of Personal Growth of University Students. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(3), 262-279. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/451>

Kreimeyer J., Zaporozhets O., Smith J., Lozova O. (2020). Effectiveness Evaluation of the Postgraduate Program in Mental Health Counseling in Ukraine. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 3(64), 31-40.

Lado, M., & Alonso, P. (2017). The Five-Factor Model and job performance in low complexity jobs: A quantitative synthesis. *Journal of Work and Organizational Psychology*, 33, 175–182. <https://doi.org/10.1016/j.rpto.2017.07.004>

Lee, K., Ashton, M. C., Morrison, D. L., Cordery, J., & Dunlop, P. D. (2008). Predicting integrity with the HEXACO personality model: Use of self-and observer reports. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 81, 147–167. <https://doi.org/10.1348/096317907X195175>

Levinson, D. J., Darrow, C.N., Klein, E. B., Levinson, M. G., & McKee, B. (1977). Periods in the adult development of men: Ages 18 to 45. In N.K. Schlossberg & A. D. Entine (Eds.), *Counseling Adults*. Monterey, CA: Brooks/Cole.

Lingiardi, V., Muzi, L., Tanzilli, A., & Carone, N. (2018) Do Therapists' Subjective Variables Impact on Psychodynamic Psychotherapy Outcomes? A Systematic Literature Review. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 25, 85-101. <https://doi.org/10.1002/cpp.2131>

Lobb, M. S., Sciacca F., Isidoro S. I. & Nuovo, S. Di. (2022). The Therapist's Intuition and Responsiveness: What Makes the Difference between Expert and in Training Gestalt Psychotherapists. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 12(12), 1842-1851. <https://doi.org/10.3390/ejihpe12120129>

Macaluso, M. A. (2020). Deliberateness and Spontaneity in Gestalt Therapy Practice. *British Gestalt Journal*, 29, 30-36.

Mahon, D. (2022). A scoping review of deliberate practice in the acquisition of therapeutic skills and practices. *Counselling and Psychotherapy Research*, <https://doi.org/10.1002/capr.12601>

Mahon, D., Minami, T., & Brown, (G. S.). J. (2023). The variability of client, therapist and clinic in psychotherapy outcomes: A three-level hierarchical model. *Counselling and Psychotherapy Research*, 23, 761–769. <https://doi.org/10.1002/capr.12652>

McCrae, R. R., & Costa, P T., Jr. (2003). *Personality in adulthood: A Five-Factor Theory perspective* (2nd ed.). New York, NY: Guilford Press.

McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr. (1997). Personality trait structure as a human universal. *American Psychologist*, 52(5), 509–516. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.52.5.509>

Meier, D., Tschacher, W., Frommer, A., Moggi, F., & Pfammatter, M. (2023). Growth curves of common factors in psychotherapy: Multilevel growth modelling

and outcome analysis. *Clinical Psychology & Psychotherapy*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1002/cpp.2864>

Merriam, S. B., & Baumgartner, L. M. (2020). *Learning in adulthood: A comprehensive guide*. John Wiley & Sons.

Meth, R. L., & Pasick, R. S. (1992). [BOOK REVIEW] Men in therapy, the challenge of change. *Journal of Marital and Family Therapy*, 18, 92-93.

Miliutina,, K., Trofimov,, A., Zelenin, V., Andrushenko T., Karamushka, L., (2023). The Role of Pets in Preserving the Emotional and Spiritual Wellbeing of Ukrainian Residents During Russian Hostilities. *Journal of Religion and Health*, 62 (1), 500-509.

Morozova-Larina, O., Kazakov, S., & Stetsenko, N. (2021). Relation of empathy to body reflaction in different occupational groups. *Psychological Journal*, 7(8), 40–48. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.8.3>.

Newton-Howes, G., Tyrer, P., Johnson, T., Mulder, R., Kool, S., Dekker, J., & Schoevers, R. (2014). Influence of personality on the outcome of treatment in depression: Systematic review and meta-analysis. *Journal of Personality Disorders*, 28, 577–593. https://doi.org/10.1521/pedi_2013_27_070

Nissen-Lie, H. A., Rønnestad, M. H., Høglend, P. A., Havik, O. E., Solbakken, O. A., Stiles, T. C., & Monsen, J. T. (2017). Love Yourself as a Person, Doubt Yourself as a Therapist? *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 24, 48–60. doi: 10.1002/cpp.1977.

O'Leary, E. (2013). Key concepts of gestalt therapy and processing. *Gestalt therapy around the world*, 15-36.

Oshio, A., Taku, K., Hirano, M., & Saeed, G. (2018). Resilience and Big Five personality traits: A meta-analysis. *Personality and individual differences*, 127, 54-60. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.01.048>.

Overton, W. F. (2013). A New Paradigm for Developmental Science: Relationism and Relational-Developmental Systems. *Applied Developmental Science*, 17(2), 94–107. <https://doi.org/10.1080/10888691.2013.778717>

Parkes, C. (1975). What becomes of redundant world models? A contribution to the study of adaptation to change. *British Journal of Medical Psychology*, 48, 131–137.

Pitt, V., Powis, D., Levett-Jones, T., & Hunter, S. (2014). Nursing students' personal qualities: A descriptive study. *Nurse Education Today*, 34(9), 1196–1200. doi:10.1016/j.nedt.2014.05.004

Prochaska, J. O., Norcross J. C. (2018). *Systems of Psychotherapy: A Transtheoretical Analysis*. Ninth Edition. Oxford University Press.

Prochaska, J. O., Norcross, J. C., Fowler, J. L., Follick, M. J., Abrams, D. B. (1992). Attendance and outcome in a work site weight control program: Processes and stages of change as process and predictor variables. *Addictive Behaviors*, 17 (1), 35-45. [https://doi.org/10.1016/0306-4603\(92\)90051-V](https://doi.org/10.1016/0306-4603(92)90051-V).

Raffagnino, R. (2019). Gestalt Therapy Effectiveness: A Systematic Review of Empirical Evidence. *Open Journal of Social Sciences*, 7, 66-83. doi: 10.4236/jss.2019.76005.

Roberts, B. W., Luo, J., Briley, D. A., Chow, P. I., Su, R., & Hill, P. L. (2017). A systematic review of personality trait change through intervention. *Psychological Bulletin*, 143(2), 117–141. <https://doi.org/10.1037/bul0000088>

Rogers, C. R. & Dymond, R. F. (1954). *Psychotherapy and personality change*. Chicago: University of Chicago Press.

Rogers, C. R. (1957). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of Consulting Psychology*, 21(2), 95-103. <https://doi.org/10.1037/h0045357>

Roscoe, J., & Taylor, J. (2023). Maladaptive therapist schemas in CBT practice, training and supervision: A scoping review. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 30(3), 510–527. <https://doi.org/10.1002/cpp.2802>

Rutkowska, E., Furmańska, J., Lane, H., Marques, C. C., Martins, M. J., Meixner, J., ... & Bermeo Barros, D. M. (2023). Determinants of psychotherapists'

attitudes to online psychotherapy. *Frontiers in Psychiatry*, 14, <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.1196907>.

Satir, V., Stachowiak, J., Taschman, H.A. (1977). *Helping Families to Change*. New York: Jason Aronson Inc.

Schiefele, A.-K., Lutz, W., Barkham, M., Rubel, J., Böhnke, J., Delgadillo, J., Kopta, M., Schulte, D., Saxon, D., Nielsen, S. L., & Lambert, M. J. (2017). Reliability of therapist effects in practice-based psychotherapy research: A guide for the planning of future studies. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 44(5), 598–613.

Schlechter, P., Hellmann, J. H., Wingbermühle, P., & Morina, N. (2020). Which psychological characteristics influence therapists' readiness to work with refugees? *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 28(2), 334–344. doi:10.1002/cpp.2508

Schlossberg, N. K. (1981). A model for analyzing human adaptation to transition. *The counseling psychologist*, 9(2), 2-18.

Schöttke, H., Flückiger, C., Goldberg, S. B., Eversmann, J., & Lange, J. (2017). Predicting psychotherapy outcome based on therapist interpersonal skills: A five-year longitudinal study of a therapist assessment protocol. *Psychotherapy Research*, 27, 642–652. <https://doi.org/10.1080/10503307.2015.1125546>

Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online readings in Psychology and Culture*, 2(1), 11. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>

Scott, J., Yap, K., Bunch, K., Haarhoff, B., Perry, H., & Bennett-Levy, J. (2020). Should personal practice be part of cognitive behaviour therapy training? Results from two self-practice/self-reflection cohort control pilot studies. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 28(1), 150–158. doi:10.1002/cpp.2497

Scragg, P., Bor, R., & Watts, M. (1999). The influence of personality and theoretical models on applicants to a counseling psychology course: A preliminary

study. *Counseling Psychology Quarterly*, 12, 263–270.
<https://doi.org/10.1080/09515079908254096>

Shingaev, S. M., Pashkin, S. B., Lisovskaya, N. B., & Korablina, E. P. (2019). Psychological Readiness For Professional Activity Of Future Psychologists. In N. I. Almazova, A. V. Rubtsova, & D. S. Bylieva (Eds.), *Professional Culture of the Specialist of the Future*, vol 73. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences* (pp. 476-484). Future Academy.
<https://doi.org/10.15405/epsbs.2019.12.51>

Simpson, J. A., Gangestad, S. W., & Biek, M. (1993). Personality and nonverbal social behavior: An ethological perspective of relationship initiation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 29, 434–461.
<https://doi.org/10.1006/jesp.1993.1020>

Sims, C. M. (2017). Do the big-five personality traits predict empathic listening and assertive communication? *International Journal of Listening*, 31, 163–188. <https://doi.org/10.1080/10904018.2016.1202770>

Soldz, S., & Vaillant, G. E. (1999). The Big Five personality traits and the life course: A 45-year longitudinal study. *Journal of Research in Personality*, 33, 208–232. <https://doi.org/10.1006/jrpe.1999.2243>

Starmans, C., & Bloom, P. (2016). When the Spirit Is Willing, but the Flesh Is Weak: Developmental Differences in Judgments About Inner Moral Conflict. *Psychological Science*, 27(11), 1498–1506.
<https://doi.org/10.1177/0956797616665813>

Stevens, C., Stringfellow, J., Wakelin, K. and Waring, J. (2011). The UK Gestalt Psychotherapy CORE Research Project: The Findings. *British Gestalt Journal*, 20, 22-27.

Taubner, S., Evers, O. (2022). Kann man Super-Shrinks ausbilden? Can super-shrinks be trained? *Die Psychotherapie*, 67 (5), 400-407.
<https://doi.org/10.1007/s00278-022-00609-7>.

Terracciano, A., Löckenhoff, C. E., Zonderman, A. B., Ferrucci, L., & Costa, P. T., Jr. (2008). Personality predictors of longevity: Activity, emotional stability, and conscientiousness. *Psychosomatic Medicine*, 70, 621–627. <https://doi.org/10.1097/PSY.0b013e31817b9371>

Thompson, R. L., Brossart, D. F., Carlozzi, A. F., & Miville, M. L. (2002). Five-factor model (Big Five) personality traits and universal-diverse orientation in counselor trainees. *The Journal of Psychology*, 136, 561–572. <https://doi.org/10.1080/00223980209605551>

Topolinski, S., & Hertel, G. (2007). The role of personality in psychotherapists' careers: Relationships between personality traits, therapeutic schools, and job satisfaction. *Psychotherapy Research*, 17, 365–375. <https://doi.org/10.1080/10503300600830736>

Tremblay, J. M., Herron, W. G., & Schultz, C. C. (1986). Relationship between therapeutic orientation and personality in psychotherapists. *Professional Psychology: Research and Practice*, 17, 106–110. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.17.2.106>

Tsou K-I, Lin C-S, Cho S-L, et al. (2013). Using Personal Qualities Assessment to Measure the Moral Orientation and Personal Qualities of Medical Students in a Non-Western Culture. *Evaluation & the Health Professions*, 36(2), 174-190. <https://doi:10.1177/0163278712454138>.

Vaskivska, S., Bedan, V., Yelchaninova, T., Zhvaniia, T., Symonenko, S., & Ponomarenko, O. (2022). A Postmodern Approach to Professional Training of Practical Psychologists in HEIs. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 14(2), 393-406. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.2/587>

Verschuur, R., Huskens, B., Korzilius, H., Bakker, L., Snijder, M., & Didden, R. (2020). Pivotal response treatment: A study into the relationship between therapist characteristics and fidelity of implementation. *Autism*, 24, 499–514. <https://doi.org/10.1177/1362361319876213>

Walton, D. E. (1978). An exploratory study: Personality factors and theoretical orientations of therapists. *Psychotherapy: Theory, Research & Practice*, 15(4), 390–395. <https://doi.org/10.1037/h0086033>

Wampold, B. E., Baldwin, S. A., Holtforth, M. g., & Imel, Z. E. (2017). What characterizes effective therapists? In L. G. Castonguay & C. E. Hill (Eds.), *How and why are some therapists better than others?: Understanding therapist effects* (pp. 37-53). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000034-003>

Watzkawich, P. (1978). *The Language of change*. New York: Basic Books.

Ziem, M., & Hoyer, J. (2020). Modest, yet progressive: Effective therapists tend to rate therapeutic change less positively than their patients. *Psychotherapy Research*, 30(4), 433-446.

Додаток А

Анотована бібліографія здобувача

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації.

1. Яворська А.В. (2020). Особистість та діяльність психотерапевта: психограма (професійно-значущі якості). *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 5 (20), 182-190. <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v5/i20/19.pdf>
2. Яворська А.В. (2023). Типи особистісних змін майбутніх фахівців психологів-терапевтів. *Вісник Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 1 (17), 91-95. <https://bpsy.knu.ua/index.php/psychology/article/view/400/355>
3. Яворська А. В., Крупельницька Л. Ф. (2023). Аналіз зв'язків особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. *Вісник Національного університету оборони України*, 5 (75), 160-169.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Яворська А.В. Сучасні підходи до трактування особистості клієнта та психотерапевта. XXIII Міжнародна конференція молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження», 22-23 квітня 2021 року, (с.19-23). <https://psy.knu.ua/images/conference/2021/if93ios3.pdf>
2. Яворська А.В. Особистісні властивості сучасного психотерапевта, X Міжнародній науково-практичній конференції «Modern methods of applying scientific theories» 14-17 березня 2023 р., Лісабон, Португалія, (с.319-324)
3. Яворська А.В. Детермінанти особистісних змін психолога-терапевта. XXXII Международная научно-практическая конференция «Technologies for

Додаток А (продовження)

the development of modern ideas and opinions regarding world trends» , 15-18 августа 2023 г., Ванкувер, Канада. (с.218-222)

4. Яворська А.В. Види особистісних властивостей майбутніх гештальт-орієнтованих психотерапевтів. VIII Міжнародна науково-практична конференція EUROPEAN SCIENTIFIC CONGRESS 4-6.09.2023 року у м. Мадрид, Іспанія (с.163-166)

5. Яворська А.В. Структура особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. III INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE BEIJING. Китай 05-06.09.2023 SCIENCE IN MODERN SOCIETY (с.43-46)

Додаток Б

Апробація результатів дослідження

Основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені у виступах на наукових конференціях: XXIII Міжнародна конференція молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження», 22-23 квітня 2021 року; X Міжнародна науково-практична конференція «Modern methods of applying scientific theories» 14-17 березня 2023 р., Лісабон, Португалія; XXXII Международная научно-практическая конференция «Technologies for the development of modern ideas and opinions regarding world trends» , 15-18 серпня 2023 р., Ванкувер, Канада; VIII Міжнародна науково-практична конференція EUROPEAN SCIENTIFIC CONGRESS 4-6 вересня 2023 року у м. Мадрид, Іспанія; III International scientific conferencebeijing. Китай 05-06.09.2023 SCIENCE IN MODERN SOCIETY.

Додаток В

Товариство з обмеженою відповідальністю
«Київський Гештальт Університет»

04212, м. Київ, вул. Малиновського 15/3, кв.76

Код ЄДРПОУ 36697980

UA193052990000026004016804006

Серія А №363918

№ 263 від 7.09.2023 р.

Довідка

Про впровадження результатів наукових досліджень з дисертації здобувача
наукового ступеня доктора філософії

Яворській Анастасії

Результати дисертаційного дослідження Яворської Анастасії Віталіївни за темою «СТРУКТУРА ОСОБИСТІСНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ГЕШТАЛЬТ-ОРІЄНТОВАНИХ ПСИХОТЕРАПЕВТІВ» впроваджено у практичну роботу Київського Гештальт Університету (КГУ). Висновки з емпіричного дослідження, зокрема, щодо факторної структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів та відмінностей особистісних якостей на різних етапах підготовки слухачів навчальних програм, враховуються при розробці тренінгових програми, тематичних семінарів з підвищення кваліфікації, у підготовці гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Генеральний директор Київського КГУ

Дідковська Інна Вікторівна

Додаток Г

Описові статистики за тестом «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері»

Таблиця Г1

Описові статистики за групою ГВпт

Шкали	N	Середнє	Стандартне відхилення
Орієнтація на процес	50	5,00	0,54
Орієнтація на результат	50	3,70	0,38
Орієнтація на альтруїзм	50	9,91	1,15
Орієнтація на егоїзм	50	2,44	0,27
Орієнтація на працю	50	4,20	0,49
Орієнтація на свободу	50	6,49	0,99
Орієнтація на владу	50	4,22	0,27
Орієнтація на гроші	50	5,18	0,67

Таблиця Г2

Описові статистики за групою ГВп

Шкали	N	Середнє	Стандартне відхилення
Орієнтація на процес	50	4,31	0,82
Орієнтація на результат	50	3,98	0,66
Орієнтація на альтруїзм	50	6,74	1,03
Орієнтація на егоїзм	50	3,34	0,44
Орієнтація на працю	50	2,47	0,35
Орієнтація на свободу	50	4,48	0,78
Орієнтація на владу	50	3,47	0,60
Орієнтація на гроші	50	5,95	0,91

Таблиця Г3

Описові статистики за групою ГФпт

Шкали	N	Середнє	Стандартне відхилення
Орієнтація на процес	50	6,14	1,04
Орієнтація на результат	50	6,35	0,82
Орієнтація на альтруїзм	50	7,71	1,27
Орієнтація на егоїзм	50	5,47	0,85
Орієнтація на працю	50	4,77	0,94
Орієнтація на свободу	50	9,99	1,02
Орієнтація на владу	50	5,50	0,69
Орієнтація на гроші	50	8,65	0,94

Таблиця Г4

Описові статистики за групою ГСпт

Шкали	N	Середнє	Стандартне відхилення
Орієнтація на процес	50	6,38	0,92
Орієнтація на результат	50	4,05	0,88
Орієнтація на альтруїзм	50	8,74	0,96
Орієнтація на егоїзм	50	4,54	1,00
Орієнтація на працю	50	3,16	1,25
Орієнтація на свободу	50	4,08	1,16
Орієнтація на владу	50	4,50	0,69
Орієнтація на гроші	50	6,78	1,20

Додаток Д

Таблиця Д 1

**Середні значення за шкалами методики «Велика п'ятірка / 5PFQ»
по групах за критерієм віку**

Шкали	Група	N	Середнє	Стандартне відхилення
F1 / Екстраверсія	Г1	50	40,62	5,68
	Г2	100	41,32	4,38
	Г3	50	40,56	5,52
F2 / Прихильність	Г1	50	43,71	5,48
	Г2	100	39,97	4,54
	Г3	50	35,51	5,24
F3 / Добропорядність	Г1	50	40,03	2,12
	Г2	100	41,74	5,14
	Г3	50	44,41	4,11
F4 / Нейротизм	Г1	50	40,53	3,09
	Г2	100	42,42	4,45
	Г3	50	43,78	7,09
F5 / Відкритість досвіду	Г1	50	50,39	4,21
	Г2	100	58,61	5,23
	Г3	50	56,67	3,68